

IO. ANTONII
VIPERANI

(3)

DE
POETICA
LIBRI
TRES.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.

M. D. LXXIX.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Privilegio cautum est, ne quis citra Christophori Plantini Architypographi Regij voluntatem *Io. Antonij Viperani opera*, intra octennium à die impressionis absolute, imprimat, aut alibi impressa importet, venaliaue habeat intra omnes ditionis eius fines. qui secus faxit, pœna multabitur quæ expressa est in regio diplomate, dato Bruxellæ 20. Martij, M. D. LXXVI.

Sign.

Iac. Blylcuen.

A N T O N I O P E R E N O T O

S. R. E. CARDINALI

GRANVELLANO,

IO. ANTONIVS VIPERANVS.

LIBROS de arte poëtica, quos summo studio & labore composui, tibi, cui plurimum debeo, & plurimum volo debere, ob ingentem tuorum in me meritorum multitudinem, dedico PERENOTE Cardinalis amplissime, obseruantiaë in te meæ & amoris testificandi gratia. Nam maiore opera & diligentia opus fuit ad eam artem pertractandam, quæ Latinis literis minus illustrata est. Etenim præter Horatium non habemus, qui de poëtica quicquam scripserit: atque is nullum

ordinem doctrinæ tenuit; non poëticæ notionem euoluit, non formas distinxit, non distinctè quid cuique generi conueniret exposuit: & (quod certè maximum est argumentum eius quod dicimus) ipsius artis vocabula pauca admodum videmus Latinitate donata. Quin etiam Græcorum vnus solùm Aristotelis, nec de vniuersa quidem arte, sed de tragœdia tantum extant præcepta: quæ paucis antè annis doctissimi quidam viri multis interpretationibus amplificarunt. Quorum ego si coner vel adiuuare sollertiam, vel industriam augere, cur potius reprehensione quàm laude dignus existimer? Est quoddam genus hominum, qui, cum ipsi nihil scribant, aliorum scripta fastidiunt, quasi nihil amplius dici possit, quod non prius ab aliis copiosius & ornatius scriptum sit. Neque hoc ita dico, vt non ampliorum honorem veteribus scriptoribus, quàm nouis habendum putem, sed id dico, ne horum quoque vigilæ lucubrationes-

5
tionesq; negligentur. Nullus enim liber
est, ex cuius lectione non aliquis omni-
no fructus percipiatur. & qui vnquã ex-
perimẽto didicisset laborem & difficul-
tatem scribendi, magnam profectò gra-
tiam cuiusvis scriptoris conatui deben-
dam sentiret. Non sanè tot, tantarumque
rerum scientias & doctrinas consecuti
vnquam essemus, nisi lōgis & propè in-
finitis doctissimorum hominum disce-
ptationibus agitatae fuissent: neque Ari-
stoteles tantus philosophus extitisset, si
non ante ipsum plerique de obscuris na-
turalibusq; causis acutissimè & subtilis-
simè disputassent. Sed satius responden-
dum illis est, qui præ se quandam probi-
tatis speciem ferẽtes poëticae studia con-
temnunt, quòd ad voluptatem modò
quæsitã videantur, nempe quæ veritatem
fabularum inuolucris tegant, & cōfictis
amoribus iuuenum potissimè animos,
qui ætate & iudicio nondum cōfirmati
sunt, ad libidinem & turpitudinem gra-
uissimum vitæ scopulum impellãt. boni

quidem viri, sed eius, quod dicunt, ignari, quia poëticæ vim & facultatem nullam intelligunt. Quid enim aliud est poësis, quàm in fictis personis viuendi rationem docens philosophia? Non tradit leges differendi, non explicationem habet naturæ, non res cęlestes & diuinas contemplatur, sed quæ vita & mores deceant vnumquemque humanarum actionum imitatione demonstrat: atq; ita animum contra omnem casum informat, vt neque in secundis rebus se attollat, neque in aduersis demittat, verùm ipsam felicitatem in sola virtute & honestate ponat. Virgilius non ab alia re veras Æneæ laudes, quàm à pietate & fortitudine ducit: atque Vlyssẽ nudum & egentem omnibus rebus Phæaces apud Homerum ob animi magnitudinem ac præstantiam veluti Deum quendam è cęlo delapsum admiratur. Quamobrem magnus ille Basilus Homeri poësim viam quandã esse dixit ad virtutẽ. Isti figmentis velut cortice non vident virtutis præcepta

cepta cōtineri, & latère sub illis studium sapientia. Quòd si poëtarum fortè quidam vllam quãdoque turpitudinem attingerunt, illos, si attendas, agnosces ea ratione ad id motos fuisse, qua historici res quasdam turpes scribunt, & morales philosophi naturam vitiorum explicant, nimirum vt omnis turpitude à nobis accurata animaduersione fugiatur. Nihilominus eos poëtas qui id student vt lasciuis cantibus ad obscenas cogitationes animos traducant, contemnendos, & ex vrbe procul eiiciendos aio cum Platone: qui censet iudicium de poëtis ad prudentiores viros semper esse deferendum. An non est iniquum despici philosophiam, quia in philosophis flagitia deprehensa sunt? & vituperari eloquentiam, quia oratores nonnulli reip. obfuerunt? Quantus est homini ignis & aquæ vsus? quia igitur nocet aliquando, non ipsis vtemur? Nec sunt ea reprehendenda, quibus bene vti possumus. Verumenimverò isti quam in rem valeat

leat poëtica non comprehendunt, nisi ad
 versus faciendos. Atqui proprium poëtæ
 munus est hominum actiones effingere,
 & fictis rebus humanæ vitæ imaginem
 cum delectatione quadam exprimere. si-
 quidem imitatio per se ipsa delectat. Qui
 etiam numerosam & suauem oratio-
 nem adhibet, vt, quandoquidem ad nu-
 meros natura ducimur, in animo & me-
 moria magis inhæreant quæ fingit. At
 verò quantum ipse laboris & studij in
 hac arte explicanda posuerim, malo ab
 aliis iudicari. Ceterùm libros tuo no-
 mini Cardinalis amplissime nuncupo,
 vt dent ceteris meæ in te voluntatis non
 dubiam significationem; qui pro tua sa-
 pientia & liberalitate vniuersos litera-
 rum studiosos benignissimè humanissi-
 meque complecteris.

IO. AN-

9

I O. A N T O N I I
V I P E R A N I
D E P O E T I C A

L I B. P R I M V S.

De nomine & vi poëticæ.

C A P. I.

POETICÆ significatio derivari potest in res plures; nam verbo Græco ποιησις, unde poëtica nomen ducitur, & faciendi & fingendi subiecta vis est; quo porro nomine artes omnes appellantur, quæ vel factione, vel imitatione consistunt: tamen ea facultas atque scientia, quæ effingit explicatque carminibus factas hominum actiones, ob dictionis imitationisque præstantiam hoc proprium nomen obtinuit. Quamobrem poëta nomen erit quidem his commune, quorum studium aut in facienda, aut in effingenda re aliqua versatur; sed eo fabularum & carminum compositorem præcipuè intelligemus: quemadmodum orationis autorem oratorem volunt nominari, quia licet omnis oratio locutio sit, tamen eius locutio verborum & sententiarum copia, gravitate, ornatu ceteris antecellat. Igitur Poëtica opinor rectè finietur ars, quæ numerosa oratione ad docendum vitæ usum actiones hominum imitatur. Etenim si ars est multa-

A 5 rum de

rum de una re præceptionum ad finem aliquem vitæ utilem comprehensio, nulli dubium erit poëticae suas esse leges (nam leges artium sunt præceptiones) quæ à summis ingenis inuenta, & longo vsu & experientia observata sunt. Tum humanarum actionum imitatio ab his artibus poëticam seiuungit, quæ nihil effingunt: carmen autem ab his secernit, quæ licet effingant, non tamen versu explicant id quod effingunt: cuiusmodi sunt Dialogi, quos quidam pœmata nuncupant; ut plerique Lucianum planè alterum Aristophanem esse dicant; sed ea dumtaxat ratione, qua pictores, mimi, & imitatores alij propter nominis generalem quandam lateq; diffusam significatione nominari possunt, & nominantur etiã poëta. Non erit ergo poësis, quæ vel imitatione priuetur, vel carmine non utatur: etsi nonnulli vulgariter compositores carminum, vel si nullam fingendi rationem sequantur, quasi effectores poëtas appellant, arbitantes non solum id esse, quod metra conscribere. Atqui Empedocles, Parmenides atque Lucretius summorum hominum iudicio è numero poëtarum eximuntur; quoniam præter carmen nihil aliud habent, quod poëtarum proprium sit: non secus atque is creditur dicendi copiam & ornatum ab oratore mutuatus, qui de occultis naturæ rebus elegante & copiosa oratione disputans auditur. Proinde ut anima corporis, sic fabula est forma pœmatis; quia magis fictio poëtam facit, quàm carmen, cum illius magis proprium sit imitari: & docti viri negant inueniri poësim quæ imitatione careat. Carmen autem poëta in exprimendis

mendis humanis actionibus usurpavit, quo numeris incundior esset, orationeque sublimior. Pulchrè igitur pœsis pictura quadam loquens, & pictura tacita quadam pœsis dicta est, quoniam est utraque imitatio: sed altera sine oratione quasi elinguis & muta est; altera suavi oratione rerum imagines adumbrat. Quocirca si pœsis solo carmine constaret, non etiam quibusdam quasi lineamentis fabula conformaretur, nullo modo pictura dici posset. at quoniam in ea, tamquam in tabella, humanarum actionum forma exprimitur, pictura nomine signata est.

De origine, & laudibus Poëticæ.

CAP. III.

QVAM ante bellum Troianum inuentam esse permulti affirmant: & eius inuentionem aliqui ad Apollinem referunt, quo tempore Pythona serpentem interemit; quidam oraculo Delphico, siue Apollinis Pheemonœ attribunt, quam produunt responsa carminibus reddidisse, atque hexametro carmine primum Delphis vaticinatam fuisse quod carmen deinde Pythium appellatum fuit. nonnulli Baccho adscribunt, quoniam oracula dedisset ante Apollinem; alij Osiridem Aegyptium autorem probant, sed eundem esse dicunt, quem Græci Apollinem vocant, ac Pausanias nescio quem poëtica repertorem tradit; & Titianus Syrus à barbaris quidem inuentam, sed acceptam à Græcis & excultam asserit; Thraces quoque totam hanc artem dicunt suam, quoniam Orpheus, Musæus & Tamyris, qui pœ-

qui poëtarum omnium primi extiterunt, in Thracia orti & procreati sunt: ubi etiam loca quaedam Musis cōsecrata cernuntur, Pimpla, Olympus, Libetrum. quæ locorum vocabula postmodum à Macedonibus usurpata fuerunt. Musicorum quoque instrumentorum nomina, ut Sambica, Nablia, Barbitos & Magadas, ipsorum sunt Thracum verba. Thracas autem Bœotiam incoluisse rerum scriptores testantur: in qua eadem ferè sunt loca Musis & Apollini dedicata. Præterea quidam scribunt Pierum quendam Macedonem primum poëta confecisse, ac filias suas poësim docuisse, ob idque Musarum patrem & alumnum habitum fuisse, atque ab eo Musas Pieridas vocitatas. quæ etiam Thespiades dictæ sunt, quoniam Pierus primum Thespius cecinisse carmina memorabatur. Quidam etiam Moysen & Annam sororem huius artis inuentores autumant, quia carmen hexametrum inuenisse dicuntur. Quare Plinius iure magnam esse de poëmatum origine quæstionem scribit. Omnes verò affirmant prius componendorum carminum, quàm studiū solute orationis apud veteres extitisse: apud quos sapientes omnes poëta vocabantur, cùm ab illis omnia versibus explicarentur. Vnde omnes artes & scientiæ à poëtis ortum habuisse videntur. Neque hoc à me quisquam ita dici existimet, ut ducam (quod parum intelligentis est putare) præscis illis temporibus homines dimensis verbarum spatiis loqui solitos fuisse: verum quia serius in oratione soluta numerus notatus & cognitus est; quem scimus à poëtica ad eloquētiam delectationis atque aurium

causa

*causa traductum esse; cum nullus sit. (ut ait Cicero) numerus extra poeticos. Ac non multo ante quam Xerxes in Græciam descendit, Cadmus Milesius, Pherecydes Syrus, & Hecathæus feruntur primi apud Græcos solutam orationem vincere cœpisse; apud Romanos vero Appius cæcus conclusionem quandam verborum & formam obseruasse. Cicero tamen inquit Thrasymachum quibusdam numeris & modis primùm dictionem astrinxisse, Gorgiam eius diligentiam adiunxisse, utriusque inuentionem Isocratem moderatione vicisse. Sed hi qui ex carminis in uentione poëtica originem inuestigant, præterquam quod nihil pro certo habent, maximam vim eius in versu ponunt. At verò Aristoteles è duabus causis naturalibus profectam esse putat, & imitandi studio, & harmoniæ dulcedine: quæ insita sunt homini à natura, & poëticam facultatem perficiunt. Nam homo præ ceteris animantibus vim magnam habet imitandi: & à natura sic comparati sumus omnes (id quod atas puerilis maximè declarat, in qua natura vis & motus apparent,) ut non nisi per imitationem disciplinas accipiamus, & his pariter rebus delectemur quibus expressam imaginem aliquam cognoscimus; atque hoc magis, quod talium aspectu intelligentia renouatur, & mens ipsa cognitione alitur. Omnes autem discendi studio teremur; neque solum videndi, sed audiendi quoque sensus minister est animo ad consequendam rerum cognitionem atque scientiam. Tum harmonia, è qua carmen effluxit, quod certis quibusdam numeris & temporum spatiis continetur, ita natu-
ralis*

*ralis & propria est homini, ut nemo sit usquam
 mortalium tam ferus & agrestis, qui non cantu ca-
 piatur. Quibus de causis arbitror certum aliquem
 pœticae parentem & autorem dari non posse, nisi
 naturam, quae nos ad pœtica studia informauit;
 nullumque tempus fuisse, quo non pœtica studia co-
 lerentur. Ex quo pœtarum genus antiquissimum
 esse constat. Et velut ceterae artes, quas peperit no-
 tatio naturae & animaduersio, primum horrida, de-
 inde longo temporis spatio à summis ingeniis perpo-
 litae sunt (nihil enim unquam simul inuentum est,
 atque perfectum) sic pœtica principio rudis, tum
 ratione & obseruatione prudentissimorum hominum
 exculta & absoluta fuit. Et Quintilianus de car-
 mine loquens, pœma, inquit, nemo dubitarit impe-
 rito quodam initio fusum, & aurium mensura, &
 similiter decurrentiam spatiorum obseruatione esse
 generatum; mox in ~~re~~peritos esse pedes. Non igitur
 vident qui pœticam reprehendunt, se naturae be-
 neficia contemnere. nam quid ea incusdius? quid es-
 se potest ad vitam & mores utilius? quae Dei do-
 num, Musarum inuentum, & omnis est disciplinae
 & eruditionis initium: quae tanta fuit apud omnes
 nationes, tanto etiam vel apud barbaras gentes in
 honore, ut nullus apud eos sapiens haberetur, qui
 non esset idem pœta. Nam dicendi & agendi magi-
 stri, naturae etiam scrutatores, ac diuinarum rerum
 interpretes omnes erant apud priscos illos pœtae.
 Hinc Platon pœtas virtutum genitores, sapientiae
 duces, eruditionis parentes, Deorum inter nuntios
 & filios appellat. Quid, quod pœta praestantiore
 quodam*

quodam modo, quàm ceteri, Deum videtur imitari? Nam ut ille ex nihilo res creat, unde *τὸν κτῆνος* appellatur; siquidem is qui aliquid ex materia conficit, *δὲ πῦρ πῦρ* dicitur; sic iste penè ex nihilo confingendo admirabilia quaedam producit: neque res gestas historicorum more pronuntiat, sed diuina quadam & singulari ratione nouas condit; earumq; rerum, quæ nusquam sunt, imagines format, & earum quæ sunt, pulchriores effingit. Quapropter hoc ipsum nomen adeptus est quod Deo tribuitur. A deo boni poëta diuinitate quadam nobis etiam commendantur. Quod si poëtarum aliqui turpes & inhonesti obscena quadam & non solum diis, sed ipsis etiam hominibus indigna cecinerunt, ob id ne vitium, quod est hominis, affinges arti, quæ nisi honesta & decora facere non iubet? Quanam obsecro ars tam laudabilis est, cuius usus hominis vitio corrumpi & deprauari non possit? Quamquam poëta, cuius officium est hominum actiones effingere, vel coactus à rerum necessitate, vel à decore personarum admonitus, interdum prauos homines imitatur, non quos sequamur, cum ipsemet illorum improbitatem execretur, sed ut malos mores, quos in fictis personis agnoscimus, diligentius fugiamus. aut tollenda historia est vitæ magistra, quæ tam multas sæpè res turpes nefandæque commemorat. Nemo igitur hoc dissimulet quod ingenitum est à natura, nec reprehendat quod est sanctum, nec contemnat quod diuinitate quadam venerandum est.

De poëta. CAP. III.

IAM Plato, & cum eo Democritus negat esse bonum poëtam, qui diuino quodam furore non corripiatur: eumque Latini à vi mentis vatem appellant. Idcirco aliqui simularunt insaniam, ut boni poët. haberentur. Verùm ij poëtica vim omnem furore quodam metiuntur, & vniuersam artem repudiare videntur. Quòd si nullum vsum ars præstat, cur traditur; si præstat, cur negligitur? Equidem (vtar enim perlubenter verbis poët.)

—nec studium sine diuite vena,

Nec rude quid profit video ingeniu: alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

Nec equidem nego in poëta plurimum posse naturam, & maiorem vim in hoc, quàm in aliis studiis habere; sed artem quoque discendam puto, quæ certa quadam dicendi, agendi, faciendi, inquirendi ratio, via, dux, & comes est, hominem errare non patiens. licetque multa sint, quæ nisi à natura tradantur, nulla vniquam arte comparentur, tamen ipsa natura dona meliora fieri possunt doctrina. Et enim qui rationis & doctrinæ ignari tantam naturæ præsidis muniti studium aliquod persequuntur, sæpe ingenij quodam impetu & concitatione compulsi à certa via abducuntur; qui si artem vllam tenerent, numquam profectò aberrarent. Quòd si ad naturam & artem adiungatur exercitatio omnium magistrorum optima, nescio quid tunc ex his perfectum & expletum, & omnibus partibus & numeris absolutum iri video. Et quoniam per nos
ipfi per-

ipsi perfectam rationem videre & sequi non possumus, omnium quique nobis proponendi sunt ad cognoscendum, & imitandum, non modo ne quam deformitatem & prauitatem scribendi mala nostra consuetudine contrahamus, verum etiam ut contendentes ad suprema, si prima contingere non liceat, possimus saltem in secundis tertiisue consistere. Illum vero non insanum, sed diuinum furorem non modo non spernimus, sed vehementer quoque admiramur.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:
Impetus ille sacræ femina mentis habet.

Asseruntque Academici quosdam genios secundos, & veluti magistros nobis adesse; eorumque gratia magnam studiorum varietatem inter homines fieri; proindeque paucos in Musarum sacra faciliem aditum inuenire, vel quod inepti ad studia poëtica natura sint, vel quod minimum diuino illo spiritu excitentur. Quibus rebus assentiri quoque Aristoteles videtur, cum hanc & rectè fingere neminem posse ait, nisi vel ingeniosum virum, vel celesti spiritu afflatum; adeoque Homeri diuinitatem, & ingenium extollit. Talem igitur poëtam & artificem querimus, instructum inquam à natura, informatum ab arte, exercitatione & summorum ingeniorum imitatione excultum; denique celesti & diuina quadam vi præditum; qui non humana solùm facultate, sed etiam diuinitate inter omnes emineat.

De materia poëtæ. CAP. IIII.

QVÆ sit autem poëtæ subiecta materies (quando nos huc doctrinæ via ducit) non est pluribus mea sententia disputandum. Nam si ea quæ fieri solent, aut debent ab hominibus, ad docendum virtutis usum imitatur, patet hominum actiones illi esse propositas, in quibus effingendis omnem operam suam & studiū ponat. Verùm ea quæ homines agunt is temere explicarit, qui non mores & affectiones animi, è quibus humana actiones proficiuntur, accuratè & diligèter expresserit. siquidem in vitæ modo cuiusque natura perspicitur. Quamobrem ea philosophia quæ de rebus bonis & malis, de fugiendis & expetendis, de naturis hominum & moribus est, tota est perdiscenda poëtæ humanarum actionum, quæ aut vitio aut virtute discernuntur, imitatori. Quam cognitionem si moralis philosophus asseret suam esse, nõ reluctabimur, dum poëtæ concedat licere cum voluerit tantum ex hac doctrina, quantum res sua postulabit, haurire. Atque ille nudis asperisque præceptis rationem vitæ docebit, hic incundis ornatisque figmentis humanam felicitatem ostendet, non autem fingendo, partiendo, demonstrando, interrogando, respondendo, arguendo, refellendo: illæque animi affectiones & motus horridis atque exilibus verbis declarabit; hic venusta, graui & apta naturarum humanarum imitatione spectatores ad iram, ad odium, ad tristitiam, ad hilaritatem, ad misericordiam, ad clementiam, ad spem, ad metum incitabit, aut reflectet ut

volet.

volet. Nec utetur his argumentis quibus Dialecticus, neque expolitionibus quibus orator, sed à per-
 uulgata docendi via & ratione declinans fingendo
 instituet auditorem. Sapièter igitur poëticam amœ-
 nam quandam ad virtutem viam esse, & commen-
 tis inuolutam adumbratâque philosophiam docti
 homines dixerunt. Atqui nihil est quod in huma-
 narum actionum non cadat imitationem. quare vi-
 dentur omnia posse teneri & possideri à poëta, im-
 mo vero etiam debere. Nam si eorum cognitio, quæ
 ad humane vitæ commoda & ornatû sollertia men-
 tis excogitauit, poëta necessaria est, atque omnes
 artes & doctrinæ ad adiuuandam & perficiendam
 hominum naturam inuenta sunt, quæ rerum scien-
 tia erit à poëtica facultate seiungenda? aut quid non
 potius illi attribuendum? Orator, cuius materia fo-
 ri, concionis, & iudiciorum limitibus circumscripta
 est, nullis terminis definiri vult ius suum; nos poë-
 tæ vim, cui nihil eorum esse debet obscurum quæ in
 vita continentur, certis quasi cæcellis concludemus?
 aut quas artes & scientias ab eo iudicaueris abesse
 posse, qui hominû actiones, orationes, naturas, mo-
 res, affectus & studia imitatur? Quoties illi de po-
 testate numinis diuini, de caelestibus rebus & æter-
 nis, de naturalium rerum causis & effectis, de re-
 gionibus, de ciuitatibus, de legibus, de moribus, de
 doctrinis & artibus concinendum est? ut eum, si
 omnium sensibus & mentibus satisfacere velit,
 vniuersam doctrinarum rationem comprehendisse
 necesse sit. Nihil ergo dices poëta licebit ignorare?
 Primum immersa & infinita res est; neque huma-

num ingenium potest omnium doctrinarum cogni-
 tionem assequi: nec poëta non proficitur peculiarem
 artium illarum tractationem, quæ corū est qui om-
 ne studium suum in illis cogno- cedis atque tractan-
 dis adhibuerunt: sed quia, nisi eius facultas ex his
 quoq; studiis perficeretur quæ libero homine digna
 sunt, reiuna esset ac quasi nuda pœsis, si omnes om-
 nium scientiarum fontes animo tenere nō potest, at
 pro se summa degustat, & ex omnibus quasi flores,
 sententias lectiores decerpit: non ut de recoditis &
 subtilibus rebus separatim philosophorum more dis-
 serat, verūm ut pœma graui & iucunda rerum
 varietate quasi telam intexto multiplici ornatu di-
 stinguat. Ex quo maiori laude eum afficimus, in
 quo maior scientiarum efflorescit cognitio. Itaque
 poëtarum facile princeps Homerus summis laudi-
 bus cumulatur, quoniam sua illa diuina pœmata
 omnium scientiarum ornamentis quasi gemmis &
 luminibus illustrauit. à quo nō fonte omnium re-
 rum doctrina effluxisse videtur. Aliqui volunt
 poëta solum munus esse numerosa quadam stru-ctu-
 ra verba coniungere. Quam ergo rem aliam subesse
 illi dicemus, præterquam inanem quorūdam curam
 verborum? Sed & hoc ipsum Grammatici postcen-
 tur, qui syllabas, pedes, carmina dinumerare, dime-
 tiri, & cōstruere docēt. Quidā fictas & commen-
 ticias quasdam res vanas & futiles poëta tribuūt,
 ignorantes vim fabulæ & formam, nec quo illa
 opere & artificio componatur intelligentes. Atqui
 poëta proprium & præcipuum munus est rectè at-
 que aptè confingere cuiusmodi res aut sunt, aut vi-
 dentur,

dentur, aut referuntur. Qua in re si peccarit aut ea quæ fieri non possunt, imitando, aut non ut oportet, merito reprehēdetur, quòd neque rerum probabilitatem viderit, neque personarum decorum obseruauerit: sin verò in his deliquerit quæ sunt aliarum artium propria, leuiorem feret culpam errati; quia minus artis suæ ignoratione, & desidia premetur. Non enim se doctrinarum disputatorem, sed humanarum actionum imitatore[m] profitetur. Non secus pictori vitio est in conformandis lineamentis & pigmentis aspergendis errare: qui in his rebus quæ ad aliorum facultatem pertinent, si quid ignorans commiserit, iustiore excusatione defenditur. Sic Virgilium, quòd in Africa ceruos esse dixerit, cum id genus animantis ea regio numquam tulerit, excusat externæ regionis nullo proprio vitio notata ignoratio. Verùm nihil turpius est, quàm aliquem in eo peccare, cuius doctrinã & sciētiam pollicetur.

De fine poëtæ. . . . . C A P. V.

ERGO poëtæ finis est humanarum actionũ imitatione & carmine docere simul & delectare. Docet autem quibus in rebus humana vitæ felicitas sita sit, atque infelicitas. Hinc quoniam in usu virtutis posita est ciuilis vitæ beatitudo, secundum verò mores, quæ affectiones animi sunt, siue affectionum proprietates quædam, animique in rem aliquam propensiones, neque felices dicimur, neque miseri, sed quales quidam (ut inquit Aristoteles) nominamur, aut asperi & duri, aut faciles & mi-

tes, aut continentes & fortes, aut timidi & intemperantes, pœtæ enim ego non morum proprie, sed actionum imitatore[m] appellauerim, quibus aut miseris sumus, aut beati, quamquam & facta ab ipsis moribus qualia dicuntur. Quin ipsi mores intelligi non possunt, nisi aut verbo, aut actu aliquo exprimantur. Et bonus pœta sic actiones fingit, ut mores declarent; sicut bonus pictor lineamenta oris ita depingit, ut affectiones animi exprimant. Alioquin languida est, & eneruata pœsis. Quoniam igitur quibus actionibus contineatur humana vita beatitudo & miseria, docet pœta, & festiuitas imitationis carminisque concentus magnam habet delectationem, illum docere, & delectare dicimus. Non ergo Eratosthenem, nec ceteros probo, qui pœtæ ad voluptatem omnia referre existimant: licet in pœmate voluptatis solum gratia quaedam interdum confingi non negauerim. Ac doctissimus ille vates, cum inquit,

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
 duas virtutes pœtica facultatis ostendit; atque alteram in alterius contubernio & necessitudine desiderari. Sed vtra potior sit voluptas an doctrina, dubitare fortè quispiam posset, quando pœta, quæ doceri aperta ratione possunt, ita commenticiis rebus ea circumplicat, ut vana esse, & ad delectationem solum conquisita credantur. Sed neque erit pœta, si commentus non utatur, quæ docti homines ingeniose confingunt, & sapienter explicant. Malim tamen, licet imperitorum vulgus oblectationem aurium & voluptatem magis petat, quam animi cul-

turam & doctrinam, ut Cicero indisertam prudentiam, quàm stultitiam loquacem; sic ego nullius (ut inquit poëta) veneris poësim, sed eruditam & moratam, quàm versus inopes rerum, nugãsq; canoras. Quid enim est tam vanum, tam furiosum, tam etiam irridendum, quàm sine ulla subiecta scientia volubilis quidam & inanis strepitus sonantium grandiumque verborum?

De poëmatis, & poëseos significatione.

C A P. V I.

ET poëtae quidem fictio poësis dicitur: poëma vero id quod effingitur, opus inquam poëtae: ut idem sit inter poësim & poëma discrimen, quod est inter factionem & factum. Illa facientis operam & industriam, hoc operæ & industria finem fructumque significat. Verùm aliquando poësis eãdem significationem habet quam poëma, atque etiam interdum ipsius artis notionem suscipit. Nonnulli poëma poëtae materiam, poësim vero poëmatis formam esse aiunt. Sed qui poëma vel paruum opus esse dicunt, vel poëseos quandam partem, à doctissimorum hominum locutione & sententia discrepant: qui Homeri Odyssæam & Iliadem poëmata nuncupant. Et veluti primùm ipsum verbũ poësim (ut antè diximus) latiùs manat, sic quæ inde vocabula deriuantur, eadem vi verbi in plurium rerum significatione diffunduntur. Sape enim unius verbi multiplex est notatio.

De generibus poëtica.

CAP. VII.

CETERVM poëtica nō est unum genus. Nam
 Cuius Diomedem secuti sunt, totidem poëtarum
 genera statuerunt, quot in species carmen ille diui-
 serat, nempe heroicum, tragicum, comicum, meli-
 cum, satyricum, & choriambicum: qui vero Cæ-
 sium Bassum autorem probant, poëtarum alios epi-
 cos aut hericos siue dactylicos (nam horum est pæne
 eadem significatio) alios epigrammaticos, alios
 iambicos, alios lyricos, alios tragicos, alios satyricos,
 alios comicos, alios mimos faciunt. Nonnullis placet
 Isacius Tzetzes Lycophronis interpres undecim
 poëtarum genera enumerans, scilicet heroicorum,
 lyricorum, dithyrambicorum, iambographorum:
 quorum alios facit tragicos, alios satyricos, alios co-
 micos, tum elegorum, epigrammatographorum, ana-
 thematicorum, hymnographorum, aëmatographo-
 rum, epithalamiographorum, & monodorū. Omitto
 illa genera quæ aut solum ex inscriptionibus, aut ex
 earum rerum silua quas tractant, desumuntur.
 Cuius sanè modi infinita propè genera poëtarum
 fierent. Multa etiam sunt horum genera inter se
 coniuncta, quæ separari nullo modo possent. atqui
 genus à genere omni ratione diuersum est, atque se-
 iunctum. Nec illa referam inter poëmatarum gene-
 ra, videlicet narratiuum, actiuum, mixtum: quæ
 magis ad disparilem quendam modum imitandi
 pertinent, quàm ad vniuersam poëtica vim & fa-
 cultatem certis quibusdam & propriis differentiis
 partien-

partendum. Quorum diuisiones non sequi monet Aristotelis auctoritas. Nam ex carminum varietate poetarum dissimilitudinem notare, hoc est fictione tollere, quæ est forma poematis. Omitto quod nullum certum numerum formarum præscribunt, quæ definitæ esse debent. Ad hæc minus probauerim poeticam in scenicam & lyricam diuidi; rursumq; lyricam in pyrrhicam, gymnopædicam, & hypocreaticam. Nam in scena quedam nunc aguntur, quæ ante scenam quoque agebantur, ut tragica actiones; siquidem in his primus Aeschylus fertur $\sigma\upsilon\nu\nu\omicron\rho\upsilon\alpha\phi\acute{\iota}\epsilon\upsilon$ excogitasse. Quin constat in scena quoduis poema recitari solitum fuisse. Tum præter lyram multa alia sunt Musica instrumenta, ad quorum modulationem carmina canebantur, velut tibia, fistula, cithara. si non eadem ipsa est quæ lyra. Neque solum carmina, verum etiam saltationes componebant ad numeros tiliarum. Multa præterea sunt, quæ neque in scenam prodeunt, neque ad lyram canuntur. Nec video quam poetica vim & proprietatem attingant scena & lyra, ut tamquam propriis & insitis notioribus poetica formas inter se distinguant. Ego verò existimo, quoniam humane actiones omnes, quarum imitatio est poësis, aut bonæ sunt & laudabiles, aut malæ & vituperandæ; bonas voco, quæ sunt cum virtute coniunctæ, malas verò, quæ oriuntur è vitiis: poetarum duo genera apud veteres primùm extitisse, alterum laudandi, alterum maledicendi gratia comparatum, quod iambicum appellarunt. nam $\iota\alpha\mu\beta\acute{\iota}\kappa\omicron\nu$ apud Græcos maledicere & procacem esse significat. Actum quidem

iambici poeta cum aliquem vellicare instituerant, sine ulla personarum ficta inductione per se ipsi mores illius & vitam aperte palamque carpebat. Quae res cum & molesta & odiosa esset, ac saepe etiam inimicitias arderet, ut invidiam à sua persona depellerent, aliorum personas, & fictas alias postmodum induxerunt, quae malos homines maledictis figerent. Cuiusmodi fabulas Crates apud Athenienses primus commentus fuisse perhibetur. Atque haec ea comedia fuit, quam veterem dicunt. Cui quemadmodum media, & mediae noua successerit, suo loco dicetur. At ex illo genere laudatio melici extitere, qui deorum, heroum, & virorum preces & laudes ad lyram concinebant: maxime vero Bacchi numen & virtutem celebrabant; à quo dithyrambici dicti sunt. Nam ille dithyrambus ex duplici ortu dicebatur. Hinc tragici emanarunt, qui fictis personis agenda omnia commiserunt. Qui cum primum Bacchi de regibus victorias referre consueuissent, in aliorum deinde regum calamitates ire: cumque primum etiam res secundas explicarent, tandem aduersas solum & infelices & calamitosas retinuerunt, inducta forma grauiore, & aucto numero personarum, & inuento loci ornatu & scenae cultu commodiore. Quamobrem Aristoteles à dithyrambica poësi tragediam ortam esse confirmat. Epici quoque ipsi praestantissimorum hominum res bene gestas vel ex sua, vel ex aliorum persona hexametro carmine, & longiore & grandiore vocis sono expresserunt. Et quemadmodum reliquarum artium, sic etiam poëticae principia satis rudia fuerunt,

fuerunt, tum usu & experientia perpolita & ex-
 culta sunt, certis præceptis instructa, actionibus di-
 uisa, temporibus distincta, locis discreta, ornamen-
 tis illustrata. Tandem igitur pœtica in hæc genera
 abiit, Epicum, Tragicum, Comicum, & Dithyram-
 bicum, siue Melicum. Nam (si Tzetzi credimus)
 olim dithyrambici iidem erant cum melicis siue ly-
 ricis, aliquanto tamen altiores: aut non certè absur-
 dum videtur, quod in melica pœsi præstantissimum
 est, id potissimum nominasse, quando & ipsum me-
 licum genus à lyra suauitate & præstantia lyricum
 nominetur. Cicero tamen à dithyrambico melicum
 separauit, fortè propter illius orationis tumorem &
 grauitatem, sicq; in partes quinque pœticam distri-
 buit. non autem Aristoteles. Non enim illis verbis
 τῆς αὐλητικῆς ἢ πλειῶν, καὶ κίθαριτικῆς melicam
 pœsim explicari, sed quandam musicam imitatio-
 nem affinem pœticæ notari volunt interpretes, quæ
 vel citharæ sono fit, vel tibie, non cuiuscumque, sed
 ad imitandum aptæ. Nam quæ tibie paucis forami-
 nibus constant, idoneæ ad imitandum non sunt. Et
 quidem istam speciem imitationis ipsemet Aristote-
 les inquit esse carminis expertem. Nulla verò pœsis
 expertis est carminis. Cui ergo eum non demirer qui
 Aristotelem dixit pœticam facultatem tribus gene-
 ribus discreuisse, Epico, Lyrico, & Dithyrambico?
 Vbinam tragœdia relicta est, de qua tam multa con-
 scripsit? Hoc verò etiam mirum videtur, bucolicum
 pœma fuisse ab illis silentio prætermissum: quod est
 quidem ex imitatione & carmine, quòdque verifi-
 mile est omnium esse vetustissimum; cum ex anti-
 quissimo

quissimo viuendi more productum sit, qui pastoritius & agrestis fuit. An forte contineri notione Comœdia putauerunt? Quod nomen latè adeò patet, ut omnes fabulas dramaticas significationis suæ ambitu comprehendat; quæ in vicis (vicum enim uicini significat apud Græcos) & inuenta primùm sunt, & actæ; postmodum ex agris in urbes inuenta, ut otiosos spectatores oblectarent. Sed cur nullam omnino mentionem eius fecere, cum à reliquis generibus vim suam distinctâ habeat? An quia eui artificio indigeat, & possit ex aliorum præceptis cognosci? Iam illa genera quæ solùm differentiis carminum inter se distant, ut minus uera, & pœtica proprietatem minus attingentia consulto relinquimus: cum præsertim ad Grammaticorum cognitionem doctrinamque pertineant.

De imitatione, siue fabula.

C A P. V I I I.

HOC autem pacto distributa in suas formas pœtica, prius ea quæ sunt ipsis communia, deinde uarietates ipsarum atque discrimina considerabimus. Et imitatione quidem, & carmine uersa genera pœtica inter se conueniunt. His enim rebus pœtica ab aliis artibus & doctrinis differt. Quæ pœtica proprietates formis suis inesse debent: quandoquidem species rationem generis aequè omnes recipiunt. Est autem pœtica imitatio non dicitio, quia rerum imaginem explicet; nam alioquin omnis ars logica, quæ circa locutionem uersatur,

pœtica

poëtica diceretur, ut Grammatica, ut Rhetorica, ut etiam (ni quid aliud videtur) Dialectica: sed humanarum actionum fictio, quam Græci *μῦθος*, Latini tum fictionem, tum fabulam vocant. Quod verbum Græcum apud veteres sermonem quoque, aut dictum aliquod indicabat. Nec fabulæ significationis idem est apud scriptores usus. Nam rhetores fabulam esse finiunt, quæ neque vera, neque veri similia continet; quales sunt Aesopi fabellæ: alij Græcorum *δραμα*, comædiarum inquam, vel tragædiarum actus, fabulas nominant: nos verò humanarum actionum imitationem & fictionis nomine appellamus, & fabulæ. ni etiam velimus aliquo modo imitationem à fabula discernere, ut imitatio actionum sit fictio, fabula verò ipsarum quasi structura & compages actionum. Et quia ut est cuiusque animus affectus & informatus ad virtutes aut vitia, ita sunt hominum actiones vel honestæ, vel turpes, sanè imitatio seu bonarum, seu malarum actionum est adumbratio: in qua exprimendi sunt affectus, & mores, qui in viuendi consuetudine cernuntur, ut antea diximus. Nec poëta, quemadmodum historicus, res gestas exponit, sed quæ geri potuerunt, aut debuerunt, effingit. Etenim historicus res ab Aenea gestas sincerè pronuntiat: illum poëta sibi tamquam ducis prudentis imaginem ante oculos ponens, res comminiscitur ab eo gestas, quas ducem aliquem bonum & præstantem probabile est pro se gerere potuisse. Quòd si res gestas interdum enarrat, non caratione explicat quæ gesta sunt, sed quæ vel potuerunt, vel quidem geri debuerunt. Quamobrem
 histora-

historicus singulorum res, pœta rerum naturam persequitur, & argumenta fabularum, & nomina personarum confingens. Quocirca ille inquit,

*Respicere exemplar vitæ, morumq. iubebo
Doctum imitatore.*

Quo igitur uniuersæ & communis rerum naturæ scientia melior est, quàm rerum singularium cognitio, certè hoc magis pœticam nos, vel Diodoro repugnante, hist. iæ præferemus.

De conformatione fabulæ.

C A P. I X.

ERGO si fabula est sictarum actionum compositio, erunt singulorum pœmatum singule fabule; & unius fabule similes sibi actiones, actioni sue partes. Enimvero ut oratoris oratio tamquam animal quoddam è membris inter se conuenientibus ritèque connexis construenda est, sic pœma constare è partibus non differentibus, sed similibus debet, atque coniunctis. Si enim diuersi generis actiones, & discrepantes effingas, non magis inter se congruēt, quàm dissimilis naturæ membra inter se composita, quæ cuiusdam monstri potius effigiem, quàm alicuius animantis figuram & imaginem reddunt. quale illud est apud Horatium, cuius caput est mulieris, ceruix equina, media pars alata, extrema turpiter in piscem finitur.

Spektatum admissi risum teneatis amici?
Et pictores in vnica tabella vnicum vel Hippolyti,
vel Laocontis casum depingunt. Atque hoc est quoque in-

que inter historicum pœtâmq̃ue discrimen; quod ille multiplices res, & stas, atque dissimiles scribit, his aut vnâ modo, aut plures actiones effingit, sed quæ secum conuenientes, & ad vnum eundemque finem tendentes vnum fabulæ quasi corpus efficiât. Licetque in historia ex iisdem principiis cuncta proficiantur, & id eundem exitum spectent, quædam tamen inter se dissimilia sunt adeo, vt nullam omnino secum conuenientiam & coniunctionem natura habeant: in pœsi conspirare omnia, & quasi concentum quendam seruare pariter debent; nihilque interponi, quod cum alio aut necessario, aut probabiliter non cohereat: atque ita vniuersa connecti oportet, vt nulla res vel subtrahi, vel immutari, vel alium in locum transferri possit, quin tota fabulæ coagmentatio destruat. Hoc Aristoteles præcepit, hoc, ni fallor, illis verbis sensit Horatius,

Deniq̃. fit quoduis simplex dûtaxat, & vnû.
 Vnam autem fabulam, non multiplicem appello, non quæ vnâ personam respicit: quamquam ab vna illustri persona fabula inscribi potest. Nam vnus hominis actiones sæpe ita dissimiles & variæ sunt, vt constituere vnâ fabulam, sibi que similem non possint. Quid enim inquiet Aristoteles ad errores Vlyssis aut vulnus in Parnaso acceptum, aut simulata facit insania? cum nihil inter se cohereant, & alterum cum euenerit, non sit necessarium, nec probabile euenisse alterû? Extra quam culpam Statius non est, qui à fabula in personam transiens res omnes ab Achille gestas professus est se in Achilleide scripturum: quasi alicuius res gesta vt historici, sic
 etiam

etiam poetæ materia esset. Sed unam appello, quæ ex una, vel ex pluribus actionibus est: è quibus veluti ex eiusdem generis, & apposita partium colligatione unum corpus in egrumque componitur; quod instam magnitudinem habens principio, medio, & fine consistit: è cuius aspectu, tamquam ex integri cuiusdam animalis obtutu plena voluptas animo & mète percipitur. Principium porro fabulæ est ipsum imitationis initium, quod reliqua antecedit: finis verò postrema pars, quam nulla alia subsequitur: medium autem inter principium, & finem positum illo posterius, hoc prius est. Sed, qua de loquimur, conformationem & unitatem fabulæ exemplis declaremus. Et argumentum Odysseæ his verbis Aristoteles perstringit. Peregrinans vir quidam multos annos, cui periculum erat à Neptunno, solusque è sociis superstes, quando res domestica ita se habebant, ut & fortuna à procis absumerentur, & filio insidia fierent, pelagi tempestate domum delatus est; atque aggressus inimicos sustulit quos cognovit, incolumisque euasit. Quid in his est quod minus cum aliis consentiat, & ad eundem finem, in quem reliqua, non conferatur? Videamus Iliadis fabulam eodem ingenio & arte compositam. Achilles post oram de Chryside contentionem ut Briseidem à rege sibi eripi vidit, iratus bello abstinuit. unde Troiani multa mala Græcis intulere. Sed Patrocli nece vehementiùs commotus in prælium egressus est, nec prius à pugna destitit, quàm Hectorem amici interfectorem extinxit. Hanc unam iram, quæ ad Græcis & Troianis obfuit, decantat in Iliade

Homerus.

*Homerus. Et Virgilij nõnne ex hoc argumento vna fabula cernitur sibi ipsi perpetuò constans? Euersa Ilio sibi & suis noua domicilia Aeneas peregrè inquirens, post multa à Iunone terram marique tolerata fato in Italiam peruenit: ubi ingente & periculoso bello propter Lauiniam & regnum excitato hostem Turnum superauit. Atqui etiam Senecæ tragædiæ, quæ inscribitur Hercules furens, argumentum paucis complectamur. Reuertens ab inferis Hercules cum Thebanum imperium à Lyco per tyrannidem occupatum, & uxorem suam, & liberos, & parentem periclitantes cognouisset, tyrannum occidit: sed à Iunone immiſſis furis correptus liberos cum uxore interfecit; sibi que necem consciuisset resumpta iam mente, nisi patris sui preces intercessissent. Neque fabulam multiformem esse arbitroris, quòd plures euentus cõtineat. Nam vna eadẽque causa plures effectus aliquando producit: & quæ Hercules reditum ab inferis consecuta sunt, ea propositum poëtae fuit exprimere. Adhuc quoq; Terentiana *Andria* argumentum cum his breuiter explicemus. Chremes quidam ciuis Atticus duas filias habebat, quarum alteram putabat amisisse, alteram cupitam à Charingo Pamphilo Simonis filio vltro desponderat: quem ubi sensit amore cuiusdam Glycerij captum, nuptias reuocauit: quis etiamnum Simo dissimulabat, ut animum filij pertentaret. Sed Dani consilio & technis tum filius patri ducturum se uxorem simulanter pollicebatur, tum à nuptiis Chremes deterrebatur suspitione iniecta grauiore. Tandem cum in angustiis res esset, Critone quodam*

peregrino rem omnem aperiente Glycerium cuius Attica, & filia Chremetis agnoscitur, Pamphilôq; in uxorem committitur. Nec quisquam putet non esse vnâ fabulam, quod personæ geminantur, ut duo iuuenes, duæ virgines, duo senes: cuiusmodi sunt apud Terentium præter hanc alia. Nam vel connexionis, vel amplificationis, vel delectationis causa geminantur. Licetque has fabulas duplices appellent, quod diuersarum personarû varios euentus exponant; cuiusmodi quoq; Terentius ipse Heautimimorum non ex simplici duplici à se factâ esse profitetur; tamen si principem ipsam actionem diligenter attendas, quæ in omni fabula semper est vna, illarum partes inter se ritè conuenire perspexeris, atque ex huius fortuna illius vitæ commutationem sequi necessario, & ab eadem fabulæ solutione in plures personas cadere peripetiam. Verumtamen ea fabula quæ euentus non geminat, doctorum hominum iudicio longè laudabilior est. Vnum igitur pœma vnâ, simplicem, & sibi similem, non multiformem habere debet imitationem.

De episodis, & digressionibus.

C A P X.

SED in ipsa tamen fabulæ conformatione multa sæpe vel ornandi, vel amplificandi causa interseruntur: quæ huius artis scriptores verbo Græco nominant episodica. Episodiam voco non carmen, quod cani solitum erat cum imperatores vel reges primum urbem aut castra ingrediebantur: quod

carmen

carmen ab aliquibus prosodium nuncupatur: non quod in comædiis ab actoribus, aut mimis præsertim inier actus fundebatur concitandi solum risus gratia, nihil ad fabulam pertinens; sed quicquid ad augendam fabulam, vel exornandam intexitur, episodium, quidam vocant egressionem, vel digressionem, siue excessum, aut *παρὰ τὸν λόγον* rhetorum more: quæ à constitutione rei est, sed ad rei constitutionem pertinens declinatio: quales apud oratores multe sunt, præsertim in exornativo genere, digressiones, in quo voluptas petitur auditorum. Quicquid igitur non est fabulæ proprium, vel quia declinare ab ipsa fabula videtur, digressio nominatur, vel quoniam ad amplificandam fabulam interponitur, episodium dicitur. Verùm episodii mihi actionum est proprie, non cuiusque rei digressio, vel exornatio. Et quamuis episodica ubique sedem inueniant, neque solum in mediis, verùm etiam interdum in ultimis, ut ea sunt apud Homerum quæ mortem Hectoris consequuntur, cadaueris emptio, mulierum lamentationes, pompæ & exequiæ, tamen rerum præteritarum commemoratio, tum si obscura sint ea quæ referenda sunt, tum ne alibi interposita quasi cursum fabulæ interrumpant, in primis locum habent commodiorem. Quod præcipuè tragici & comici observant, qui in primo statim actu rem omnem explicat, ne dubius animus, & eorum quæ finguntur ignarus, ab ipso fabulæ proposito aliè auertatur. Non enim pœta semper à primis rebus, sed interdum à mediis, nonnumquam ab ultimis pœma exorditur. Proindeque virtus argumenti est

seruata ratione tēporis historiae modo à primis omnia breuiter strictimque referre, & per summa capita rerum leuiter decurrere. Et vniuersum argumentum ante oculos primum bonus poëta sibi proponit, tum accuratè circumspicit, vnde poëma commodè ac rectè veluti telam ordiatur. Quod igitur in opere primum erit, hoc eius erit initium: quæ autem intexentur, ad episodiorum rationem pertinebunt. Sed vnde principium ducat vnaqueq; poësis, quòque pacto narratio poëta differat ab historici narratione, suis locis dicetur accommodatius. Verùm exemplo res dilucidior reddenda est. Porro excidium Ily, quod in secundo Aeneidos libro narratur, & Aeneæ post euersionem Ily errores, & pericula, quæ in tertio exponuntur, nam principium operis ab Aeneæ à Sicilia in Italiam navigatione sumi manifestum est, licet in argumēti explicatione prima sint, tamen quia in opere interseruntur amplificandi gratia, episodij rationem habent. Atque hoc est quod dixisse mihi videtur Aristoteles de episodis loquens; præteritis actionibus interpositis quasi vterum poëmatis accrescere. Ad hæc Didonis interitus in quarto, & ludorum pompa in quinto, & inferorum descriptio in sexto admirabili ornatu fabulam amplificanti. Omitto multas & illustres locorum, temporum, rerum, & personarum descriptiones, quibus incredibiliter augetur & ornatur poësis. Et epopœia quidem, nempe quæ mera narratio est, nec breui temporis spatio, sicuti tragœdia, & comœdia, circūscribitur, & quam decet in magnam amplitudinem augeri, pluribus episodis & digressionibus

sionibus satis bene præ ceteris amplificatur, & per-
 politur; non secus ac tabulæ pictorum fluminibus,
 siluis, anibus, atque id genus aliis ornamentis illu-
 minantur. Est autem digressione opus, cum ea vel à
 fabula necessitate requiritur non amplificationis
 modo, verum etiam connexionis & dissolutionis
 gratia, vel ornandi causa accersitur, præcipuè cum
 locus àiquis asperior inciderit, ne ex graui in aliqua
 re mora lectoris animus fastidium aliquod mole-
 stiámque cõcipiat. Quamobrem si nulla erit horum
 causa, nullus dabitur ad digrediendum exitus, nul-
 lúsque aditus in fabulam episodis concedetur. Nam
 quæ loco non adhibentur, non modo rem non exor-
 nant, sed deturpant etiam, & obcecant: cuiusmodi
 sunt ad eruditionem quandam iuueniliter osten-
 tandam (id quod in Lucano plerique damnarunt)
 curiosius quædam de reconditis rebus & obscuris
 exquisitæ disputationes: quæ per se licet pulchræ sint,
 & admiratione aliqua etiam dignæ, non minus ta-
 men, quàm purpureus ille pannus Horatianus, ab
 umbris irridetur. Quid de his loquar, qui cupres-
 sum (vt in vulgari Proverbio est) tantùm simi-
 re scientes, semper eadem, vt sors offert, temere ubique
 affingunt? Quas fabulas episodica minimè cognata
 recipientes Aristoteles episodicas vocat. Vt verò
 videamus quis potissimè locus episodis debeat, to-
 ta fabulæ constitutio prius animo concipienda est,
 Intelletur verò tum sanè aptiorem in connexionem
 locum episodis esse, quàm in solutione, ubi ad ex-
 itum festinatur. Vnum igitur pœma, & simplex
 sit, non multiplex & deforme, eiusque partes inter

se sic coniungantur, ut diuelli inuicem distrabique non possint, & ita primis extrema respondeant, ut alia ex aliis expectari, & necessario quodam modo produci & fluere videantur: & ne rerum similitudine satietas generetur, nouitate recreetur auditor. quam delectationem varietas episodiorum & digressionum plurimam afferet.

De fabulæ formis.

CAP. XI.

VERVM fabulæ sunt plurimæ species. Nam (ut omittam quod è personarum & rerum gravitate, humilitate, mediocritate, gradibus, submissa, temperata dicitur à quibusdam) vis eius primum aut simplici & expedita, aut implicita & conexa actione discernitur. Simplicem voco non, ut antè, vnius generis & modi, cui nimirum duplex opponitur, in qua sunt diuersæ naturæ actiones; nam omnium fabularum similis debet semper esse conformatio: sed in qua nec (ut verbo Græco utar) peripetia est, nec agnitio. Connexam verò, quæ aut alteram solam habet, aut utramque simul. licet magis probetur ea quæ peripetiam cum agnitione coniungit. Est autem peripetia ingens, subita, & inopinata rerum mutatio; quando quis repente aut ex amico inimicus, aut ex inimico amicus fit, vel ex felici rerum statu in infelicem deicitur, vel contrà ex infelici in felicem & insperatum restituitur. Non enim qualibet varietas, & parua rerum mutatio peripetia est, sed qua rerum fortunarumque naturam etiam atque etiam

etiam immutat : atque ea maximè laudatur quæ maximè apta est : quæ videlicet tum ex vi antecedentium rerum nascitur , tum ex subita cognitione proficiscitur . Amicitia autem nomine omnem cognationem & affinitatem intelligi volo ; & personæ , in quibus fit peripetia , definita esse debet . Agnitio verò est rerum ignotarum , siue personarum unius aut plurium post longum tempus facta pariter mutuâque cognitio . Quæ sanè tunc optima est , cum rerum mutationem secum illicò affert . Et agnitionis quedam genera sunt artificiosa , quæ vimirum ipsamet fabulæ dispositio producit ; quedam minus artificiosa , quæ disiuncta à constitutione fabulæ poetæ arbitrato interponuntur , uti sunt signa . Signa vel aduenticia sunt , vel insita ; aduenticia vel in corpore sunt , ut cicatrix ; vel extra corpus , ut anulus , monile , & his similia insita vel à natura sunt , ut ingentium in Thyeste sidus ; vel sine quibus personæ numquam inducuntur , ut lancea Gigantum , & Herculis clava . Hæc artificio carere dicimus , quoniam remota sunt à fabula , & conserta pro libidine poetæ actionum colligationi . Atque ut artificiosa his præferuntur quæ artem non habent , sic illa est pulcherrima agnitio quæ ex ipsa rerum natura probabiliter ducta cum admiratione interuenit aut amicitia coniungens , aut disiungens inimicitia personas , quæ vel miseram vel beatam vitæ rationem inde consecuturæ sunt . sicut in Andria Terentiana Glycerium ciuis Attica interuētū Critonis agnoscitur , qui ad petendam Chrysidis hereditatem venerat : unde cum Chremiete affinitas iungitur , &

Pamphilo amata Glycerium despondetur. Ad hæc fabula vel morata est, vel pathetica. Morata in exprimendis animi affectionibus & qualitatibus versatur, quas mores appellare solemus, aut ingenitis à natura, aut consuetudine contractis: pathetica cædes, vulnera, cruciatus; ceteraque id genus dolorum, & commiserationis habet. siquidem τῶν ἰδῶς acerbitatem & dolorem, ac miserabilem aliquem casum nonnumquam significat. Et morata leniores affectus exprimit; quos ἡδῶς Quintilianus nominat: pathetica vehementiores excitat; qui vocantur πᾶν ἰδῶν: atque hæc illustriorem actionem postulat, qualem optat tragædia; illa frequentius obscuriorem, qualem comædia requirit, quamquam interdum non abhorret à nobiliore; sicut Odyssæa in rerum gravitate maiore ex parte morata est. Est præterea ex morato & pathetico mixtum quoddam genus, cuius similem esse diceres Aeneidem. Nam in sex prioribus libris, quarto excepto, morati formam cognoscimus; in quarto, & reliquis euentus sunt acerbi, & miserabiles. Sic & comædiam, quæ grauiorem aliquem casum recipit, & tragædiam, quæ leniores affectus, & letitiam infundit, mixtam vocant; nonnulli tamen ducunt fabulam mixtam esse, quæ dissimiles personas, & varios inopinatosque casus admittit. Verumtamen in horum aliquo genere morato inquam, vel pathetico, seu simplex, seu connexa sit, fabula versetur necesse est: videturque simplicibus fabule ἡδῶς magis conuenire, connexa πᾶν ἰδῶν: licet interdum nec connexa ἡδῶς, nec simplex πᾶν ἰδῶν refugiat. Nam Ilias Homeri & simplex est,
& pa-

& pathetica. siquidem omnes fabulae formae in unam potissimè epopœiam cadunt.

De fabulae partibus.

CAP. XII.

EXPOSITIS partibus quae fabula vim & naturam declarant, breuiter quoque docenda sunt partes quae illius magnitudinem describunt. Eis Aristoteles videtur effecisse duas, Colligationem, & Solutionem: illam δέσις, hanc λύσις appellauit. Colligatio terminatur eo fabulae loco, unde fortuna conditio aut in meliorem, aut in peiorem partem verti & mutari incipit. In hac rerum perturbatio, in hac turbæ cernuntur; in hac digressiones, in hac episodica opportuniore sunt. Solutio fortunæ mutationem explicat aut secundam aut aduersam, prout res vel ex animi sententia, vel contrà accidit. Quam solutionem in fabulis dramaticis ναυσποδὸν vocant. Ac porro eousque protrahenda est actio, donec solutio contingat: semperque nobili, & mirabili aliquo fine concludenda est; quo spectator ex inopinata rerum permutatione maiorem capiat delectationem. Debet autem fortuna varietas & permutatio ex ipsa fabulae dispositione probabiliter, aut necessario proficisci, ut omnes partes sese naturaliter consequantur. Quam solutionis virtutem in Plauto aliqui desiderarunt. Est adhuc quoddam medium, quo δέσις λύσιςq. coniungitur, παράστασις, seu παράστασις aliqui nuncuparunt. Igitur vniuersa fabulae compositio σύνταξις dicitur, colligatio

δέσις, solutio λύσις, μετάθεσις qua utraque pars copulatur: quas omnes potissimè in connexis fabulis perspicere possumus.

De ratione fingendi.

CAP. XIII.

NVNC de ratione fingendi quadam breuiter dicamus. Poëta vel nouam cōfingit materiam, vel ab aliis seu poëtis, siue historicis mutuatur: atque alienam fabulam potest immutato ordine colligationis & solutionis sui iuris efficere; sicut olim Chrysippus dicere solebat se Euripidis Medeam fecisse suam. Id quod poëta docuit illis versibus,

Publica materies priuati iuris erit, si
Nec circa vilem, patulúmque moraberis orbé.

& idem,

Ex noto fictum carmen sequar, vt sibi quiuis
Speret idem, sudet multum, frustra que laboret
Ausus idem. tantùm series iunctura que pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.

Sed in fingendo semper aut rerum necessitudinem, aut verisimilitudinem sequi oportet, hoc est, pro cuiusque natura sapienter omnia simulare, vt facile ab omnibus probentur. Nam eam imitationem probamus, quæ rem propriè reddit. Dico autem poëtam necessario ea fingere, quæ aliter esse, intelligi ne possunt; vt sapientem hominem futuris prospicere, ciuem bonum de rep. recta sentire, virum fortem equo animo aduersam fortunam sustinere. Et necessaria res sunt, quæ natura aliquam necessitatem habent.

habent. Probabiliter verò ea fingit quæ ita fieri contingit, ut tenuiores homines à potentioribus iniuriam pati, & callidum quandoque decipi, & temerarium superari: quemadmodum Agathon aiebat verisimile esse multa fieri præter verisimilitudinem. Quæ igitur neque necessario, neque probabiliter finguntur, ea vitiosa sunt. Itaque vitio datum est Sophocli, quod in tragædia quæ *μῦθος* inscribitur, mutum quendam ex Tegea in Mysiam peruenisse fecit. Non enim credibile est mutum, & ignarum via, solum, sine duce, tribus diebus, absque villo errore tantum itineris conficere potuisse, & Theseum Athenis Thebas momento temporis cum exercitu venisse, ac commississe prælium nulla ratione probabile est. quin etiam post victoriam mox adest nuntius. Apud Aeschylum quoque momento temporis Agamemnon interficitur, & tumultatur, vix ut actori tempus sit respirandi. Et incredibile etiam est in captivis apud Plautum abiisse Philocratem, & cum Philopolemo ad Aetolos ex Aulide rediisse paucis horis. Apud Terentium verò non improbabiler nox intercedit in Heautontimorumenos: cuius dimidia pars vesperi, & transacta ludis Megaliensibus nocte altera pars acta est. Si quid tamè unquam boni poetæ commenti sunt, quod minus prædeter excogitatum aliis videri potuisset, ita rem adumbrare studuerunt, nihil ut improbabilitatis habere videretur. Itaque Homerus cum videret minimè convenire, Vlysses tantum virum tam graui somno impeditum esse, ut à Phæacibus in Ithacam transuectus nihil omnino sentiret, labores, vigilas,

Alcinoi

Alcinoi hospitalitatem, lauacionem, conuiuium,
 prosperam nauigationem, expeditam securitatem,
 postremo Palladis consilium & operam adhibuit,
 quæ cuilibet sapienti viro grauiorem somnum attu-
 lissent. Nihilominus deligunt interdum ea quæ
 spectatoribus iucundiora fore arbitrantur. Vnde ri-
 sibus illiberalioribus comici nonnumquam vtuntur,
 & inducunt portenta præter rerum naturam tra-
 gici. Verum Aeschylus plus æquo affectasse visus est
 spectatores in admirationem & stuporem rapere.
 Illud verò prudentis est poeta, cum quippiam vult
 ab auditore non ignorari, quod ipsi per argumenti
 constructionem docere non liceat, personam aliquam
 introducere, quæ rem alteri exponat, quamuis hæc
 ipsa res illi nota sit: veluti Neptunus apud Home-
 rum Veneri narrat quo pacto certantem Aeneam à
 morte eripuerit. neque decebat Deam hoc ignorare.
 In dramaticis autem fabulis, in quibus magna
 laus est, si res ita agantur, vt veræ, non fictæ appa-
 reant; theatrorum gratia datum est, vt duæ in scenis
 personæ loco proxima, sed quasi magnis distantes in-
 teruallis ita loquantur, vt audiantur procul à popu-
 lo, se ipsæ non exaudiant, atque huiusmodi alia con-
 ceduntur eadem de causa. In vniuersum poeta in
 suo quæsq; genere insigniores personas imitari de-
 bet: quippe cuius summa virtus est ipsas rerum for-
 mas fingendo exprimere; quemadmodum pictor stu-
 det pro re pulchriorem imaginem depingere. Itaque
 fortitudinis formam ante oculos sibi proponens si-
 milem Achillem effinget, & prudentem Vlysses,
 faciens ea quæ in prudentiæ figura maxime excel-
 lunt,

lunt, imitabitur: ni quid interdum aliud res mo-
neat, ut à similitudine illa mētem abducat. alioquin
malum aliquem morem hominis non improbi nulla
ratione poscente imitari, sicut Euripides præter ra-
tionem Menelaum Orestis propter necem Clytem-
nestrae aduersantem induxit, quem equus erat ne-
poti subuenire, quàm cognata impudica causam sus-
cipere, in vitio est imprudentia. Idémque Euripides
reprehenditur, quòd causas, quæ Alcmeonem ad ne-
cem matris impulerunt, nimis leues attulerit. Tum
hebetis est & imprudentis repugnātia fingere, vel-
uti si eum quem deprecantem mortem antè indu-
xerat, nunc contemnentem illam absque vlla ratio-
ne inducat. Et Carcinus quòd ageret contraria me-
rito fabula cecidit. Sed etiam ea vis & ars rebus
quas fingimus, addēda est etiam ab actoribus (siqui-
dem iudicium acre de fabulis theatra iudicant, in
quibus sese maxime ostendunt) ut cum aguntur,
veræ, non fictæ videantur. Languent enim quæ nul-
lam efficacitatem habent; & ridentur quæ frigida
sunt & insulsa. quæ à poëta hoc magis fugienda
sunt, quo magis alios mouere & delectare debet.
Ad hæc nomina fictis personis apta pro rebus impo-
nat: quæ cum fingenda sunt, è fonte Græco deriuen-
tur. Græcis enim componendorum nominum facul-
tas liberior concessa est, quàm Latinis. Nomina ve-
rò vel propria sunt, quæ singulos homines ostēdunt,
ut Aeneas, Ajax, Chremes, vel communia, ut im-
perator, miles, parasitus: & quod mirum certe est,
interdum res informes & mutas ita humana spe-
cie conformant poëta, ut sapere, sentire, loqui fa-
ciant.

ciant. Sic paupertatem Aristophanes in *Pluto*, & in *Batrachus ranas*. Deorum quoque personæ nonnumquam inducantur, & quæ cum Diis habent cognationem; quales sunt venti, fortuna, hora; & quæ ad nostram naturam pertinent, ut somnus, vigilia, mors. Demum omnia & res & nomina sic fingenda sunt, ut de omnibus vel necessaria, vel probabilis causa reddatur.

De mirabilium rerum fictionibus.

CAP. XIII.

AT dicet fortasse aliquis, non videri sibi prabile unius Hæctoris virtute uniuersum Græcorum exercitum ab oppugnatione urbis ad naues usque compelli; nec similitudinem ullam veri esse in his fictionibus, quæ Cyclopes habent; & Scyllas, & naues in lapides, aut in nymphas commutatas, & homines e saxis generatos; & in saxa cõuersos. Quam dubitationem tolli posse existimo, si pœtarum finis ostendatur, & ratio, qua ad fingendum huiusmodi res admirabiles impelluntur. Etenim pœta eò refert omnia, ut auditorem trahat in admirationem; quippe quæ plurimum afferat delectationis & iucunditatis. Est enim iucunda amplificatio, quod autem admirationem habet, ad augendam & amplificandam rem valet. Argumento esse potest, quod dum rem aliquam narramus, quæ mirabilior videatur, magis quæ delectet, vehementius illam augemus. Dico ad mirabile, quod vel præter naturam euenit, vel præter cõsuetudinem fit: utrumque vel no-

vel nouitate, vel rei magnitudine mouet animum
 & oblectat. Quamobrem poëta ut hunc finem con-
 sequatur, res admirandas fingit etiam à probabili-
 tatis forma remotas (cùm probabile sit, ut antea di-
 ximus, præter multorum opinionem multa fieri)
 non tamen contra prudentiam artis, & rationem.
 Atque imitari debet ea quæ vel sunt, vel facta est
 ita fuisse, vel ita esse creduntur. Et quia orationem
 suam ad vulgi sensum accommodat, multitudinis o-
 pinionem magis, quàm rerum veritatem in multis
 sequitur. Itaque stellas in Oceano lauari, & radios
 solis calidos esse dicit; non quòd ita res sit, sed quòd
 vulgus ita se rem habere putet. nec quæ de Diis, de
 Lamiis, de Centauris, de Medusa, de Proteo vulgi
 fama celebrantur, aspernatur. Tum quoniam in fi-
 ctis personis ipsam rerum imaginem & formam
 imitatur, effingit quæ in quoque genere perfecta
 sunt: quæ si in aliquo inessent, admirandum illum
 hominem cunctis efficerent. Siquidem rerum ex-
 cellentium admiratio est. Neque enim parua res,
 neque vsitata, neque vulgares dignæ videri solent
 admiratione. Quid ea quæ ad Deorum potestatem
 referuntur, non tibi sunt probabilia? naues opera
 Cybeles in nymphas conuerti? & Achillis equo à
 Pallade sermonem tribui? Verùm is iure reprehenditur,
 qui nulla neque necessaria, neque probabili
 causa impulsus effingit ea quæ esse fieriue nullo
 modo possunt. Ac mihi quidem mirabilia fingendi
 duplex videtur esse ratio, altera delectandi, altera
 docendi. Delectant solum, quæ nouitate & stupore
 animum percellunt. Quæ profectò eo pulchriora
 sunt,

sunt, quo minus sunt otiosa; quale illud est apud Virgilium, quod Aeneas à matre septus nebula Carthaginem ad feram & immanem gentem tuto peruenit, ubi socios comperit, quos amissos iam animum induxerat: qui insperatus & repentinus ducis aspectus maximam cum delectatione admirationem omnibus attulit, & partes fabula miro artificio inter se coniunxit. Docent verò, quæ vel hominum mores, vel naturæ causas, vel Deorum numerum ostendunt. Ac porro Circem homines in feras conuertentem, intelligis turpem voluptatem esse, quæ homines contagione sua brutos efficit: & Apollo Pythonem sagittis transfigens, sol est terræ caliginem & nubes radiis suis dispergens: nec aliud probant tot Deorum de Græcis & Troianis apud Homerum concilia, quàm Deos humana curare. Atqui tenenda semper est veri quædam similitudo,

Nec quodcūq; volet, poscat sibi fabula credi. Nam tantisper ista miramur, dum recta ratione ficta cognoscimus. Nec est quod his fingendis liberior tibi facultatem sumas, quoniam in Deorum vim & numen cuncta traducas. Non enim admittitur excusatio, quæ nullam probabilem causam habet. Est sanè licentia vitiorum mater, quæ nullam neque decori, neque probabilitatis rationem habens plura quàm oporteat, sibi vindicat,

Delphinū siluis appingens, fluctibus aprum. Tunc verò magis probabuntur, cum ita consingentur, ut hæc ex illis quasi necessario profecta videantur; si autem consequentia, quæ semper eueniunt. Et quoniam si priora recipiuntur, posteriora parènt fidem

*fidem captatura sunt (est enim quoddam argum-
tationis genus ab antecedentibus, ut si hoc precedat,
illud quoque cōsequatur) maior fides in illis struen-
da est, quorum probatione nititur consequentium
persuasio. Quam virtutem Aristoteles in Homero
extollit. de quo etiam Horatius ait,*

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,

Primo ne mediū, medio ne discrepet imum.

*Neque verò solū probabiliter, sed etiam molliter
fitiones diducenda sunt. Nam insuavia sunt quæ
dura, & coacta sentiuntur: cuiusmodi ortus Mi-
neruæ è capite Iouis quibusdam esse videtur. Verūm
tamen huiusmodi mirabilia, quemadmodum plera-
que alia, melius narrari possunt, quàm in scenis agi:
in quibus, ut inquit pœta,*

Non in auein Progne vertetur, Cadmus in
anguem.

*Quodcumq; ostēdis mihi sic, incredulus odi.
Ideoque sunt epopœiæ, quàm tragœdia conuenien-
tiora; quoniam probabiliter actu referri nequeunt;
in qua si tale quid accidet, ab actore aliquo versibus
exponendum erit. Postremò illud præcipiendum est,
ut non multe res admirandæ simul annectantur,
ne vel fidem multitudine amittant, vel satietatem
frequentia pariant.*

De decoro. C A P. X V.

SED totius certè rei caput est, videre quid cuique
conueniat. cuius decori, quod Græci *τὸ πρῶτον* ap-
pellant, ignoracione non solum (ut inquit Cicero)

D

in vita,

in vita, sed etiam sapissimè in oratione, & in pœ-
 matis peccatur. Quod quidem arte comprehendì non
 potest. sapientem natura virum desiderat: licet sub
 aliquam praeceptionem cadat. Spectatur verò maxi-
 mè in personis. Persona aut est pœta, aut aliena, &
 ficta. Pœta mores graues, & honestos vbique pra-
 se ferre debet, cui fides ex probitatis opinione habeat-
 ur. Vi enim quisque animo affectus est, ita rem iu-
 dicat; similèsq; sunt animi affectionibus actiones
 hominum, atque sermones. Vnde alios pœtas leues,
 alios intemperantes, alios molles; contra alios con-
 stantes, alios moderatos, alios fortes ex ipsorum ora-
 tione discernimus. qui cum sapientes vita magistri,
 & correctores esse debeant, non corruptores ciuita-
 tis, iure maximo diuinus Plato iubet turpes & ob-
 scenos pœtas è rep. sua longius exulare. Cum alie-
 na persona inducitur, aut nunc primùm effingitur
 noua, aut iam antè ab aliis descripta est. si descripta
 est, tunc famam sequi oportet monente Horatio: sic
 iracundum Achillem, ferocem Medeam, tristem
 finis Orestem. & veteres fabulas, & receptas in-
 nouare prohibet Ari. Foteles. Quod propter Aëtius
 pœta minus laudatur, quòd sapientem Achillem
 contra pœtarum consensum fecerit: quamuis Cice-
 roni non displiceat magis facti quandam pruden-
 tiam quàm officium pœtae consideranti. Si noua
 fingitur,

Seruetur (quod praecipit Horatius) ad imum,
 Qualis ab incepto processerit, & sibi cõstet.
 Igitur qui prudens, qualis Vlysses, inducitur, sapiẽ-
 ter res agat; & qui pius fingitur, colat, vt Aeneas,
 vbique

ubique pietatem; quem verò moribus & animo in-
constantem facis, equabilem teneat in vita inaequa-
litatem, similis Demea Terentiano. Sed & perso-
nis conuenire debent actiones. Neque enim iula-
tus virum, neque firmitas animi mulierem decet.
Vnde Cicero Sophoclem reprehendit, quòd intem-
peranter dolentem Herculem inducat: ni à poëta fa-
ctum hoc dicas, quo ingentem vim doloris exprime-
ret. Verùm à nullo dolore vinci posse fortem vi-
rum contendent omnino Stoici. Nec laudatur qui
Iphigeniam facit ad aram mortem infractò animo
despicientem. Cuius rei gratia personarum attribu-
ta circumspicienda sunt accuratissimè, sexus, etas,
genus, studia, conditio, fortuna, & quæ his similia
sunt. Nam aliter viri, aliter mulieris, aliter senis,
aliter iuuenis, aliter nobilis, aliter obscuro, aliter
militis, aliter mercatoris, aliter regis, aliter subditi,
aliter diuitis, aliter pauperis actiones instituantur.
quarum qui nescit esse moderator, is decorum ser-
uare non potest. Ipsasq; actiones inter se similes, &
quasi germanas esse decet, ne in rebus seriis ioci, aut
seria in iocosis adhibeantur, nèue tragica perturba-
tiones in comædia excitentur, aut iactentur ridicu-
la comica in tragædia. Indecorè apud Plautum in
Cistellaria Alcesimarchus superos testaturus,
Ita me Dij magni, iurat, minutiq; & parellarij,
quod risum magis excitat, quàm religionem: idem-
que adolescens cum gladio in scenam inducitur tam-
quam sibi necem ipse consciturus. quod factum ut
nimis tragicum in comædia damnant. Quamob-
rem, quoniam poëtica imitatio ab ipsa verisimilitu-

dine commendatur, si personæ aut dicentes, aut facientes ita inducantur, ut ab omnibus probentur, quod nihil à sua indole & vita alienum dicant, vel faciant, in summa laude ponetur. Refertque non parum quo pacto singula ab auctoribus referantur; quoniam eosdem ipsi affectus induant necesse est, quibus aliorum animos commouere curant.

Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus.

Ac meo quidem iudicio, ut in certa quadam capita rem diducamus, pœmatis decorum spectari præcipue debet in moribus, sententiis, & verbis. Mores, ut dictum est antè, affectiones animi sunt aut insita & naturales, aut studio & consuetudine cõparata. Nam à natura varios mores assequimur; & diuersa loca, & etates magnam afferunt gignuntque morum varietatem; alia quoque ratio viuendi alios mores postulat, quos summa virtus est, scitè, ut tempus & etas ferunt, exprimere. Ac sanè mores diuersi ab eius temporis quo inducuntur, moribus esse non debent, sed omnino consimiles. Quis enim reges vltro citroque se his contumeliis afficiètes, quas Agamemnon & Achilles apud Homerum in se vicissim coniiciunt, nostris temporibus si faciat, non cum stomacho exhibetur? Decorum autem non solum ratione, sed etiam opinione cernitur. De moribus eruditè & pulchrè Horatius in arte pœtica: sed Aristoteles, quo nemo fuit in hominum naturis, studiis, & actionibus dignoscendis describendisq; perspicacior, ita plenè & ornatè in Rhetoricis disputauit, ut eorum ratio ex hoc vno fonte copiosissimè peti

simè peti possit. At sententiam, non dictum aliquod celebre hominum opinioni accommodatum, quid sequendum, quid fugiendum sit docens, sed mentem & sensum voco, quam Græci ἔννοια, quasi ἐν τῷ νῷ dixerunt. Nam id etiam poëta accuratè explicandum est, quo quis animi sensu, consilio, & ratione ad agendum rem aliquam impellitur: unde quid ex voto, quid contra sententiam eueniat, intelligatur.

Quas sententias pro dissimilibus hominum ingenii & studiis diuersas esse clarum est. Ceterùm illæ sententiæ, quæ sunt celebria quadam dicta, poësim quasi luminibus illustrant: quas qui damnant, poëmatis ornatum & splendorem non vident; qui frequentius vtuntur, non plurimum sepe commendantur. Non enim coagmentandæ, sed tamquam gemmæ disponendæ, & annectendæ sunt. Postremò esse debet apta & conueniens moribus, sententiisq; oratio; quæ animi & sensus explicatio est. Neque enim semper, neque apud omnes, neque pro omnibus eodem modo dicendum arbitror cum Cicerone; nec decere verbum ponere in humili, quod in alta oratione conueniret. Sed tamè videre quid cuique conueniat, prudentiæ magis est, quàm artis.

De carmine. CAP. XVI.

DE carmine verò, quo tamquam instrumento ad explicandam fabulam poëta vtitur, quoniam de eo Grammatici copiosissimè disseruerunt, multa vobis dicenda non arbitror. Rem tamen altius paulo repetentes omnem locutionem esse nume-

ris vel solutam, vel connexam dicimus. Numerum Latini vocant tum Græcorum ἀριθμὸν, hoc est diuisam magnitudinem, tum Musicorum πῦσμα, quem opinor rectè finierim longorum & breuium interuallorum conspirantem percussionem. Totus enim est in motu breuis & longi temporis. Neque solum venit in orationem, sed etiam in saltationem, pulsam, cantum, & sonum, & in ea in quibus motus quidam inesse videntur. Itaque Cicero numerum, inquit, voco quicquid sub aurium mensuram cadit. ipsa autem aures temporum spatia motusque mensurant. Atque habet unaquaque syllaba motum suum, & interuallum, breue quidem, cuius est concitator sonus; cuius verò productior, longum. Syllabarum autem certo numero collocata dispositio, pes est. at pedum certa coniunctio μέτρον à mensura, Latini à canendo carmen appellarunt. Quare metrum est rythmi species, in vocum contractione & incitatione consistens, ac certis interuallis numerisque conclusa. Igitur soluta oratio dicitur, non quæ errat & fugit, sed quæ relaxatur à necessitate quadam numerorum, & liberius verba coniungit; qualis est vulgaris & quotidianus sermo, à quo philosophorum dictio non abhorret, atque ei simillimus est is quo in epistolis utimur. At numeris quibusdam quasi vinculis astricta oratio numerosam habet dimensionem. Cuius duæ sunt formæ; altera poetarum propria, definitis numeris & modis verborum alligata connexio, altera oratorum ab hac poetarum moderatione & conclusionem vocum ad delectationem aurium deducta compositio,

positio, liberior, modisq; remissior: quæ nec ita soluta est, ut vagetur; nec tota constans è numeris, ut versum efficiat, sed apta verborum temperatione & interuallorum dimensione numerosa. Vnde oratorum rythmos à poëtarum metris sic inter se differre docet Quintilianus, quod illi tantum spatiis, hæc etiam ordine certo concluduntur; illis, quia syllabarum & pedum nullum præscriptum seruant, sed quandam aurium mensuram sequuntur, licet pedes immutare, & pro anapaësto dactylum, quod inter se sint spatiis æquales, & pro iambo trocheum ponere, quod eorum paria sint interualla. hæc, quibus pedum rata lex est, alterum in alterius sede collocare non possunt: illis sunt libera spatia, & quomodo cœperunt vsque in aliud genus rythmi decurrunt; his & spatia certa, & clausule sunt definite. Ex his ergo versum describeris orationem arctiore pedum lege cœercitam: arctiore inquam oratoris oratione, cuius numeri sunt liberiores. Neq; si de Pindaro dixit Horatius ——— numerisq; feretur

Lege solutis, lyricum poëtam credideris certam dimensionem non habere: sed quoniam illi multa simul metra, quæ voluerit, primùm accipere licet, atque ea quemadmodum libuerit inter se componere, quorum tamen & numerum, & ordinem deinceps in conuersionibus, quas verbo Græco $\sigma\pi\sigma\phi\alpha\iota\varsigma$ nominant, perpetuò seruet, numeris fertur lege solutis. Omitto quod dithyrambici sine vlla carminum conuersione incerto versuum numero pro libidine feruntur. quæ res obscura non esset, si dithyrambica Pindari haberemus. Quin lyricorum quidã versus

remoto cantu insuaues, ac velut fabularum plerique senarij à modis soluti videntur, non quòd numeris careant, sed quòd his pedibus consistant, qui sponte in communem sermonem veniunt, & nolentibus nobis versum efficiunt; quales sunt maximè iam-bus, trocheus, anapaestus: in quibus modi, quoniam vsitatissimi sunt, minus intelliguntur. Atqui syllabarum tempora & spatia, pedum etiam & carminum varietatem docent Grammatici, quorum tota est metrica ratio, quæ in numerorum tractatione consistit: nos poëtica dictionis ornatum breuiter explicemus.

De poëticae dictionis ornatu.

C A P. X V I I.

QUÆM equidem ornatum in varietate & elegantia verborum positum videmus: illa dissimilitudine satietati occurrit, hæc bonitate dictionem commendat. Quamobrem primum verborum immensa & infinita penè tamquam silua ad varian-dam & distinguendam orationem comparanda est; mox adhibendum iudicium & delectus, ne impru-denter hac copia utamur. Quæ bonorum verborum electio, usus, & copia est origo & fundamentum eloquentiæ. Constat autem ornatus è simplicibus verbis, atque coniunctis. E simplicibus ad rem de-clarandam valent propria; ad illustrandam verò (ut eloquentiæ parens Cicero sentit) inusitata, no-nata, trāsflata, oratori quidem & poëta communia, sed poëta liberiora. Propria voco, quæ penè videntur

nata

nata cum rebus ipsis, quæque rem maximè declarant. sed ex his fugienda sunt peregrina, humilia, obsoleta, horrida, aspera, inania, exilia; deligenda Latina, grauias, illustria, nitida, leuia, plena, sonantia: quibus sic abundabit, ut verbum nullum excidat nisi elegans, & exquisitum ad sonum. At inusitata, prisca, & vetusta, loco tamen posita, & quoad ferat consuetudo, grandiozem & antiquiozem facere videtur orationem. Nouata verò, seu reperta sunt aut similitudine, sicut Horatius iuuenescit verbum fecit, quoniam dicitur feruescit; aut deriuatione, ut à cura curaturam Terentius deduxit; aut coniunctione, ut expectorat, omnipotens, veluolum, quæ pœtis sunt familiarissima; aut nominis fictione, velut mugire, rugire, balare. Tunc autem sunt noua, cum primùm excuduntur. Quorum quidem faciendorum semper fuit in pœtis maior licentia, quam in oratoribus. quoniam pœta ad certam pedum necessitatem compulsi, & semoti à recta quasi via eloquendi non quadam modo verba mutare, sed etiam extendere, corripere, conuertere, diuidere coguntur. Itaque illorum est totus, qui dictionem transformat (ut Gracè dicam) μεταπλασμός. Sed translata præcipuè tamquam stellis notant, & illuminant orationem. Est autem translatio, quæ à Gracis μεταφορά dicitur, tropus à propria significatione ad non propriam verbum per similitudinem transfereus, ut saxi de vertice, gannire hominem, scatere siluas, viridis atas, indignatur Araxis. Transferuntur autè verba vel inopia, ut sitire agros, gemmare vites, latas segetes, laborare fructus dicimus,

quia propria non habemus; vel maioris significãtia, ut inflammatus amore; vel decoris gratia, ut concionum procella, flumen orationis. In quibus primum omnium fugienda est dissimilitudo. etenim qui cali fornices dixit, non vidit in sphaera fornicis similitudinem non inesse. tum reprehenditur longius euocata similitudo: siquidem Cicero mallet dici scopulum patrimonij, quàm syrtim. quinetiam repudiatur angustius verbum, nimirum dixeris melius veras, quàm abnutas; nec durius probatur, veluti capitis niues: quod oratores interdum solent aliqua preposita dictione emollire. postremo aduertendum ne qua insit in simili turpitude, sordiumue suspicio, ut in his, castrata resp. morte Camilli, & Glaucia stercus curiae. Sed enim summa laus translationis est, ut animum feriat, & huc illucque moueat: qui celer animi motus per se ipse delectat. Et quoniam ex omnibus sensibus, qui tamquam nuntij ea quae percipiunt, ad animum deferunt, acerrimus est oculorum in conspectu mentis ea ponens quae vidit, ad hunc maxime translationem verborum admoueamus. Cúmque poëta sit ut in priscis minimè parcus, sic in translatis maximè audax, tum verò audacior esto in his quae suauitatis, claritatis, splendoris, & ornatus gratia transfert. Quorum ea mihi videntur mirum in modum elata, quae his rebus quae sentiendi vi carent, sensum & mentem attribuunt, ut — pontem indignatus Araxis. At ex pluribus translatis verbis fit allegoria, quae aliud dicit, aliud vult intelligi:

Sed nos

Sed nos immensum spatio cōfecimus æquor.

¶ Horatius,

O nauis referent in mare te noui
Fluctus.

que cauendum ne pluribus translationibus obscuretur. Ideoq. parcius ea nobis vīdūm est. Et μεταωυμία, siue ὑπαλλαγή dicta à Latinis transmutatio, aut transnominatio nomen pro nomine ponēs orationi magnum splendorem & ornatū accersit. Nam pro re inuenta inuentorem subiicit, Tum Cererem corruptam vndis; & pro eo quod cōtinetur, id quod continet, Nunc pater as libate Ioui; & id quod efficitur, pro eo quod efficit, Pallentēsq.ue habitāt morbi; & contrario modo verba immutat, Vinum precemur, videlicet Bacchum, quod est quidem durius, & Vina coronant, & Melior remis; atque etiam eleganter à re possessa nomen ad possessorem traducit,

Iam proximus ardet Vcalegon. Cui finitima est ουρενδ οχη, Latine intellectio, que aliud ex alio intelligit, aut ex parte totum, Puppēsq.ue tue, pubēsq.ue tuorum; aut ex toto partem, Fontēmq.ue, ignēmq.ue ferebant; aut ex formagebus, Quicumque Bithyna laceffit Carpathium pelagus carina; aut ex vno plures, Hostis habet muros; aut ex materia opus, Ferro accinctus; aut quocumque modo aliud ex alio intelligit. Abutitur etiam interdum verbo licentius poëta breuem pro paruo dicens, & pro magno grandem, & pro conficere adificare: quamquam hæc omnia quodammodo translata videntur. Igitur singulorum verborum ornatu exiit ex priscis, nouis, & translatis; que præ ceteris
ad ora-

ad orationis laudem & cultum pertinent. At continuatio verborum certis numeris & modis (ut supra ostendimus) alliganda est. In qua (ne dicam esse fugienda vitia corrupti sermonis, & obscuritatis. nam ad laudem non satis est culpam vitasse; virtutes multæ requiruntur) ita debent verba collocari, ut neque sit asper, neque hiulcus, nec diffluens, dissolutusue concursus. Cuius rei sunt iudices aures ipsæ non agrestes, sed humanæ & cultæ; quæ ledantur horridis, offendantur vastis, respuant inconcinna. Asperiores literæ simul iunctæ durum sonum, concurrentes coherentesque vocales hiantem reddunt. Percussiones verò intervallorum si dictionibus terminentur, laxum & solutum, ac subsultans carmen efficiunt: contra viriliter incedit, cuius dictiones pedum structura quasi nodis constringuntur. Permutatio quoque pedum quantum variat orationis formam ex dissolutis apta, ex aptis faciens dissoluta! Quod iudicium ordinandi verba ita ut extet concinnitas aptior, & ad rem exprimendam accommodatior, natura in auribus posuit: quæ ad carminum summorum poetarum sonum assuefaciende, non incultæ relinquenda sunt: quemadmodum qui in silvis & agris educantur, expertes fiunt civilis consuetudinibus & morum. Quid de virtutibus & ornamentis loquar, quæ afferuntur orationi ex ipsa collocatione verborum? Longum certè, & arduum opus, quòdque maiore doctrina, acriore iudicio, usque indiget longiore. Quanta nitet ex circumlocutione maiestas! quæ id quod paucioribus verbis dicitur, pluribus explicat, & granioribus! Elata sanè

sanè dicendi figura, & summoperè culta à pœtis,
& illorum ferè propria,

Etiam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Quid Hyperbole, quæ rem incredibiliter tollit, quã-
tum extollit orationem, quantãque in admiratio-
nem animum rapit pœtis vsitatissima!

— geminiquè minantur

In cælum scopuli. *Quantus epithetorum or-
natus, cum rem exprimunt, & illustrant! tristia
bella, puniceus color rosa, aspera nigris æquora ven-
tis, alma Venus, umbrosa ripa, silens nemus: quæ
sunt gratiora, cum translatione decoratur. Tot præ-
terea sunt verborum conformationes, & ornamen-
ta sententiarum, quibus illuminatur oratio, ut illis
explicandis maiore studio & labore opus sit. Sed &
ipsi dicendi magistri horum definitiones & exem-
pla subtiliter & copiose explicant, in pœtis, quorum
prior extitit orationis cultura, quàm in oratoribus
amplius notata: à quibus non pudebit nos repetere
eos fructus quos ex pœtarum libris collegerunt.
Non possum tamen quosdã non irridere qui verba
de industria traiciunt; unde potius obscuratur id
quod dici volunt, quàm intelligitur; multa etiam in-
ania inculcant, & tamquam in rimas inferciunt
non ornamenta carminum, sed complementa, &
quædam quasi fulcra, quibus structura verborum
& ædificatio sustineatur sine ullo delectu, ornatu,
& decoro. At in pœta (ut summatim loquamur)
qui sese ab initio ita comparare debet, ut aures om-
nibus insidiis capiat, lecta verba esse debent, sonan-
tia, &*

tia, & grauia, multisque conformationibus temperata; verborumque continuatio elegans, ampla, fluens: ornata figuris, distincta luminibus, apta modis, cadens iucundè, explens aures, grauitate, maiestate, venustate condita, nihil insolens, nihil ineptum, nihil asperum & horridum habens, omnia nitida, omnia decentia, omnia ratione & arte moderata. Quoniam verò debet oratio rebus conuenire, & res alie graues & elata natura sunt, alie tenues & demissa, alie mediocres; dicendi quoque facies, χαρακτήρ Gracè, effigies inquam rei non vna est, sed alia sublimis, alia humilis, alia temperata. Ergo tria genera dicendi; ἄνω δὲ πῶς, magnum, graue, vber, amplum, generosum & summum; ἰσὺ πῶς gracile, subtile, tenue, humile & demissum; μέσῳ medium utriusque particeps & temperatum. Amplum illud & copiosum genus maiestatem verborum, grauitatem sententiarum, illustria ornamenta, constantem & elaboratā concinnitatem amat; in tenui simplex, lenis, pura, & de medio penè sumpta oratio, nec in delibandis floribus dictionis occupata; at medium neque fluit, ut tenue; nec incedit, ut graue; neque planum, ut exile; neque tumidum, ut grande, inter utrumque consistit, & permulcens auditoris animum leni lapsu peruoluitur, nitida & quadrata oratione compositum, floridum totum & amœnum, & verborum ornatu & numerorum sono iucundum. Sunt tamen cuiusque generis propria quadam vitia, tamquam scopuli euitanda. Nam in graui tumor per se ipse fastidiosus & insauis est; nec grata est nimia diligentia, que mollem &

eneruatam reddit orationem. Cuius rei gratia fugienda est καρολνδία, quæ plura quam necesse sit, & insolentius quam deceat, exquirens minus efficit quam debet, quoniam plus audet quam par est. Verùm tenue siccitate, velut macie, tabescit; v' que illud grande genus orationis fertur ingente strepitu & fragore, sic humile hoc insistit, & in ipso cursu languidum & iners subsidet. Itaque medium genus mediocritate sua contentum nec trepidat remitti, ne gracile fiat & exile; nec affectat attolli, ne superbius exultet. Praclarèque Horatius

—sectantem leuia nerui

Deficiunt, animique; professus grãdia turgēt.

Serpit humi tutus nimium, timidusq. procelle.

Siquidem, ut idem inquit,

In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Tot igitur dicendi genera sunt, & in his ipsis generibus quidam gradus. Nam & infimum quandoque attollitur, & demittitur interdum graue, prout res ipsa desiderat: sic tamen ut ille grauis dignitatis suæ meminerit, & spiret etiam in paruis magna; & tenuis exilitatis suæ in magnis non obliuiscatur. Quam grauius & ornate in Aeneide Virgilius formicarum atque apum officia describit!

Feruet opus, redolentque thymo flagrantia mella.

& de Deo loquens in Bucolicis non tonantem illum, non fulgurantem facit, sed quàm aptè ad rem inquit!

Ille meos errare boues, ut cernis, & ipsum

Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

Neque

Neque illud negligendum est, quod *non* ment prudentes quidā viri, *vi* pœmatis parte *is* aqua-
liter ornemus, ne nimius splendor unius alterius
nitenti officiat. Atque etiam rectè præcipit Ari-
stoteles, ne quæ partes moratæ & sententiarum
gravitate nobiles per se sunt, insigni verborum or-
natu illustrentur, quo maiestatem rerum & splen-
dorem amittant: illuminentur verò splendidiori-
bus verbis minus moratæ partes & sententiarum
pauperiores; ut saltem orationis pulchritudine com-
mendentur. Quæ verò (ut Horatius consulit)

Desperas tractata nitescere posse, relinquant.
Nihil enim patimur in pœta quod perfectum per-
politumque non sit. & cum cetera exornaueris,
tandem caue, ne illud ex eodem pœta dicatur,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nescit.

Quòd potior imitationis cura, quàm
carminis habenda sit.

CAP. XVIII.

QVOD si maior est habenda rerum cura, quàm
verborum, quæ significationes sunt rerum, il-
læque prouisas sequuntur non inuita, pœta pri-
mum omnium fabulam sollerter excogitet, disponat-
que prudenter, ut quæ maximè vim, officium, &
finem pœseos, quo nihil est in omni re maius, at-
tingat. Etenim si pœta munus est humanæ actio-
nes imitari, certè studium imitationis in pœta præ-
cipuum esse debet. Nec ipsa imitatione quicquam
difficilius

difficilius est. cuius laudem pauci ac vix unquam plenè assecuti sunt. Atque ut potissimum lineamenta spectantur in pictura, sic in poemate fabula. Tota igitur materia primùm inuenienda; deinde disponenda, ne cogitationibus nouis interuenientibus constitutio fabulae perturbetur; postremò verborum ornatus vestienda est. At verò ingenium suum quisque rectè cognoscat, ut intelligat in quam rem natura feratur: ne quid tum inuita Minerva. Diligenter etiam vires suas examinet, ut ne quod negotium sustinere non possit, inconsideratè suscipiat. Quod totum Horatius illis versibus apertè nos docuit:

Sumite materiã vestris qui scribitis æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre reculent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter
erit res,
Nec facundia deseret hũc, nec lucidus ordo.

De pulchritudine poematis.

C A P. X I X.

SEd de fabula & carmine opinor iam satis. Reliquum est, ut, quando pœtica vim, naturam & formam quasi typo expressimus, illius pulchritudinem paulisper animo & cogitatione intueamur. Equidem pulchrum à dulci non separo, sed pœma perfectum, & omnibus numeris absolutum cum Platone pulchrum appello: cui pulchrum & perfectum idem est. Est autem pulchritudo apta par-

tium inter se quodam cum lepore cōiunctio. Quam duplicem volunt; unam animi, quæ est ipsa honestas, eadēque est sapientia; quæ incredibiles amores excitaret sui, si cerneretur; alteram corporis: atque hanc vel visu capi, vel auditu, quæ harmonia dicitur. Sanè Aristoteles duabus rebus constare pulchritudinem inquit; magnitudine, quæ est iusta partium moles atque mensura; & convenientia, quæ est debita membrorum inter se compositio: sed Plato etiam coloris quandam suavitatem requirit. Quæ nisi insint in pœmate, pulchrum esse non poterit. Eius magnitudo est debita fabulæ moderatio, ne maior, minorue sit, quæ memoriæ vim aut superet amplitudine, aut fugiat exiguitate. Et ad totius conformationem rata proportione respondere partes inter se debent, ne fabula in caput excrescat; & tragædia prologo absumatur. Accedit compositio, quæ partes suo quamque loco disponit: quarum conspiratio totum opus apta coniunctione conformat. Ultima est suauitas non in imitationis modo, verum etiam in carminis ornatu & venustate sita. Ac fabulæ quidem magnitudinem, & compositionem animus; orationis verò concentum & suavitatem, numerorum iudices aures percipiunt. Et non secus ea quæ formosa sunt, aut utilitatem, aut voluptatem, aut utramque simul (ut censet Plato) afferre solent; sic decora & ornata pœsis prodest, simul atque delectat. Verum enim verò nihil est inter mortales omni ex parte perfectum; neque ullum pœma vnde quaque absolutum. Sed ut in formoso ore sæpe quidam sunt
naui,

navi, qui non agrè inspiciuntur; sic parvis maculis alioquin elegantis & concinni poematis non facile vir prudens & eruditus offenditur. At quis obsecro prauum nasum ferat, quamuis oculi sint venusti? Quòd si panegyricam orationem Isocrates annis decem limauit; si Plato Dialogos suos natus annos octoginta nondum emiserat, ut nihil prodiret, nisi castigatum ad unguem; quanto maior in emendandis poematis adhiberi diligentia debet, quæ sunt ipsis dialogis & orationibus præstantiora? Itaque ille merito præcepit,

— nonumque prematur in annum.

Non equidem si mediocres artifices sustinemus, poetam etiam feremus in mediocritate consistere: cui non multa licent; cui non quæuis sententia, non qualibet vox, non quæcumque iunctura & numeri conceduntur; cuius diuitiæ non in copia posita sunt, sed in electis opibus consistunt; in qua perpetuam quandam magnificentiam, grauitatem, auctoritatem, magnitudinem, & sententiarum atque verborum amplitudinem desideramus; quem postremo in omni re volumus excellere: quia non approbationem solum, verum etiam mouere debet admirationem; quæ in hominum animis dominatur & imperat. Itaque

— mediocribus esse poetis

Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Quamobrem si Cicero bonos perquamdiu nullos, vix autem singulis ætatibus singulos oratores scribit inueniri tolerabiles; cui mirum erit, si multis sæculis

68 IO. ANT. VIP. DE POET. LIB. I.
*vix unum pœtam bonum reperiamus? Sed hoc
quidem est è diuina quadam magis, quàm ex hu-
mana facultate, ut quis magno ingenio præditus,
non vulgari doctrina eruditus, omnium magna-
rum rerum & artium cognitione instructus hu-
manas actiones prudenter & ornatè imitetur &
explicit. Non igitur absque ratione pœtam eadem
laurea corona qua imperatores, utpote singularem
& perfectum virum, donauerunt.*

IO. AN-

IO. ANTONII

VIPERANI

DE POETICA

LIB. I I.

De poematum differentiis.

CAP. I.

LIBRO primo disputata sunt ea quæ omnibus poetice formis communia sunt : hoc altero propriam cuiusque rationem speciatim & definitè trademus . Sed illarum prius inter se discrimina ostendemus ; quorum alterum in his quibus effingimus ; alterum in his quæ finguntur ; tertium in modo fingendi positum est . Primum vim habet instrumentorum , medium materiæ , postremum formæ . Ad primum illud Harmonia , Rhythmus , siue Saltatio , & Carmen veniunt : quibus poetæ vel promiscuè simul omnibus , ut Lyrici & Dithyrambici ; vel separatim , ut Tragici atque Comici (quamquam Comædiæ chorus , penes quem erat saltationis usus , ob nimiam maledicendi licentiam postmodum interdictus fuit) vel illarum aliqua tantum utuntur , ut Epici , quos saltationis & harmoniæ cura non attigit . Altera , quæ ex re oritur , differentiâ humiliorem fabulam , qualis est Comædiæ , à graviore ceterorum panè generum imita-

tione discernit. Quod verò ad modum fingēdi pertinet, vel pœta solam personam sustinet, sicut Lyrica pœsis. & Dithyrambica sæpè; vel absque pœta personarum inducit, quemadmodum Tragedia, & Comœdia; vel cum pœta aliorum personas admittit, non secus atque Epopœia semper, & inter eam illa quæ cum carmine vsurpât rhythmum, & harmoniam. Quibus rebus quidam adducti pœsim in tria genera secuerunt, videlicet ἔγκυματικόν, quod narratiuum dicunt; δραματικόν, quod actiuum vocant ab agentibus personis, & à colloquentibus διαλογικόν μικτόν, quod ex utroque est mixtum. Quæ quidem ego potius cum Aristotele fingendi modos, quàm pœticæ formas esse crediderim. Formæ enim plurimum inter se differunt, neque alia in aliarum possessione venire, aut transferri potest. quòd si pœticæ formas & Tragediam, & δραματικόν facimus, ac rursus Tragediam δραματικόν esse dicimus, quis non videt formas inter se perturbatum iri? at differentiarum modi permisceri, & conuenire inter se possunt.

De Epopœia.

CAP. II.

NVNC Epopœia naturam explicabimus, quæ ceteris & grauitate rerum, & sublimitate carminis antecellit. Cuius vox Græca ab ἔπος & ποιῆν derivata, quorum illud vel verbum, vel carmen, hoc facere, seu fingere significat, omnem vel soluta oratione, vel carminibus expressam fictionem significat. quæ communi nominis deductione compositores

sutores dialogorum, & poëta quilibet Epici vocari
 possunt. Ac quemadmodum ἔπος licet omnem locu-
 tionem signet, præcipuè tamen notat à dignitate di-
 ctionem poëta, quod est carmen; sic etiam sæpe car-
 men hexametrum ob stabilitatis, gravitatis, &
 magnitudinis excellentiam commune nomen pro-
 prium facit: ipsi etiam conditores hexametri-car-
 minis, qui poëtarum nomen sibi vindicarunt, ab
 præstantiam epici nuncupantur. Vocantur quoque
 aliaratione Heroici, quod heroum actiones imiten-
 tur: unde etiam carmen hexametrum à maiestate
 & amplitudine heroicum dicitur. Nec quicumque
 hexametra componet, heroici nomine dignus existi-
 mabitur, si non gravi oratione describat illustrium
 virorum actiones; ni ab orationis ornatu potius he-
 roicum dictum velimus: ut Eustathius ἐπιποιοῦς
 inquit ὀνομάσαι τοὺς ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ τὸν ἡρωϊ-
 ζοντας. Hoc genus poëtica Suidas perscribit his
 verbis: ἡδ' ἡρωϊκῆ μέτρῃ ἰσοπέα, καὶ γὰρ σεπέμεν
 μῦθου ποίησις ἐπιποιοῦσα ἐστίν. Sed qualis erit hæc
 poësis, à qua fabulam, tamquam animam à corpore,
 disiungunt? aut quæ historia carminibus scripta
 promerebitur unquam nomen poëmatiss? Alij defi-
 niunt θεῶν τε, καὶ ἡρωϊκῶν, καὶ ἀνδρῶν τιμῶν πρᾶ-
 γμάτων ἐμπροσθέν. Sed neque Deorum proprie,
 neque omnium hominum actiones hæc poësis ample-
 ctitur. Nos verò illam his verbis circumscribimus:
 Poësis, quæ solo carmine hexametro utens illas res
 actiones imitatur narrando, ἐποποιία est. Nam poë-
 sis non est, quæ nullam actionem imitatur: illustres
 verò actiones illam distinguunt à Comædia, &

narratio eam quoque secernit à Tragedia, in qua, vi in Comædia, res aguntur, nō narrantur; hoc autem, quod solo carmine, & illo quidem hexametro utatur, à reliquis generibus separatur. nam illa etiam rhythmum & harmoniam adhibent aut promiscuè, aut sigillatim. Ei hexametrum quidem carmen dramaticis fabulis minus idoneum visum est; sed iambus, qui sponte in omnem sermonem incurrit, habitus est aptior. Porro in epopœia persona inducuntur graues, quales heroës, reges, duces; res finguntur excellentes, quales præsertim sunt bellicæ; sententiæ excogitantur illustres, verba deliguntur grandia & ornata, verborumque compositio apta & numerosa exquiritur. Atque Horatius illis versibus,

Res gestę regumque ducumq. & tristia bella
 Quo scribi possent numero, môstrauit Ho-
 merus.

& materiam, & carmen epopœia docet Homeri exemplo; qui heroicum carmen, sicut Orpheus lyricum (ut Plutarchus scribit) fertur primus inuenisse; solusque est ante Virgilium, qui hoc carmine dignè, qui legeretur, heroum facta depinxit.

Quæ in epopœia nonnulli requirant.

C A P. I I I.

TM in epopœia querunt docti quidam viri quatuor ista, veterem memoriam rei siue historiam, imitationis allegoriam, hexametrum carmen, & dictionem rebus accommodatam. Sic Virgilius

gilius aduentum Aeneae in Italiam à rerum scriptoribus est mutuatus. Quod opinor factum à poëtis, ut ex commemoratione antiquitatis fabula plus fidei haberet. Et vero simile est regum magna quaedam facinora peruulgata esse, non obscura, eademque ratione tragœdiarum argumenta nota sunt & illustria: contra Comœdiarum, quia humiles & ignobiles actiones imitantur, ignota. Quoniam igitur argumenta sumunt ab historicis, quamuis multa suo iure fingant, aliúmque ordinem contexant, nullo tamen pacto à publica memoria dissentire debent, ne veritati contraire videantur. Nec Virgilius reprehensione caruit, quòd Didonem honestam & castam mulierem impuram & impudicam fecerit, & amore captam Aeneae, quae longè ante Aeneam vixerat. Sed eum quidam defendere conantur, quòd in Episodiis & id quidem finxerit, quòd logis temporum interuallis obscuratum, ac penè obrutum nullius memoria refelli potuisset. Quòd si varia fortasse ab historicis scribantur, poterit tum cuius voluerit auctoritatè liberè sequi. Neq. idcirco non erit actionum imitator poëta, sed rerum pronuntiator. Nam ita rem adumbrat, & alia quadã facie cõformat demendo, addèdo, transferèdo, ut nouo & ficto actionum ordine atq; contextu historia figuram in poëmatis imaginem speciemq; conuertat. Max allegoria res inuertit, & à definita ad communem rationem trãsfert. Etenim poëta licet à historico res certas & singulares accipiat; tamen (ut loquar eorum more qui logici appellantur) ab indiuiduis ad formas & genera sese traducit, explicatque

in definitis personis vniuersam rerum imaginem: sicut Virgilius (ne ab hoc summo apud Latinos pœta discedamus) non ut singularis cuiusdam ducis res ab Aenea gestas exponit, sed exemplo Aeneae pij regis atque magnanimi simulacrum effingit. Et quoniam pœtae studium in eo præcipuè positum est, ut rebus fictis rectam viuendi rationem doceat, quam pulchrè idem Virgilius toto opere ἀλλήγορικῶς virtutis viam describit! cuius radices (ut quidam loquitur) amarae sunt, fructus verò suaves.

Per varios casus, per tot discrimina rerum

Tendimus in Latium; sedes vbi fata quietas

Ostendunt.

Quam rem illis versibus iam omnibus penè notis Hesiodus etiam docuit:

τῆς δ' ἀπερῆς.

Et Aeneas post infinita propè terra marique discrimina superata Italiae regno potitus conuenit. Carmè verò hexametrum, quod Pythium ab Apolline inuentore dixerunt, & ab orationis ornamenti heroicum, propter stabilitatem & amplitudinem, quia latiore seu tardiore mensura motuque incederet, sonarètque quid grãdius, quod ipso sensu percipitur, Epopœia, quæ est mera narratio, aptissimum indicatū est. Hoc Orpheus, Linus, Homerus in hymnis quoque vsi sunt; hoc etiam ad amores, sed tragicos Musæus; hoc præterea Hesiodus, Nicander, Aratus, Oppianus narrationes & præceptiones suas plene & eleganter explicarunt. Demum heroicam maiestatem decet sublimis dictio, quæ verbarum grauitate rerum amplitudinem exaguet.

Dena-

De natura seu forma Epopœiæ.

CAP. IIII.

AT Epopœia naturam optimè cerni posse existimo ex Fabula, Moribus, Sentètia, & Dictatione. Fabulam antea diximus actionum esse dispositionem quandam & conformationem; atque unam siue simplicem, non multiformem esse debere. Nec porro aliter sentit Aristoteles, quamvis scribat in Epopœia plures actiones inesse; ex qua nimirum aliquot argumenta fabularum dramaticarum decerpi possint; sicut Didonis apud Virgilium interitus idonea satis est materia tragici. Nam etsi plures actiones epopœia complectitur, nihilominus ex omnibus unam fabulam tamquam corpus unum è multis membris componit. Enimvero epopœia, cui aut nullum temporis spatium, aut satis longum ad imitandum desinitur, pluribus episodis amplificanda est, ne si nullis digressionibus dilatetur, sterilis & inornata sit omnis leporis & venustatis expers; quam episodiorum varietas maximè affert. Ideo grauioribus personis tenuiores admiscet, milites, nautas, fabros, aurigas (siquidem humana societas est quasi quoddam corpus è multarum partium officiis studiisque compositum) adhibetque Deorum concilia, quorum prouidentia res humane gubernantur; & res attingens vniuersas, quæq; in terris sunt, quæq; in caelis esse intelliguntur, tum multa rerum copia locupletatur, tum amœna varietate distinguitur. Itaque πᾶσι τῶν ἀπορρημάτων ἐπιπέποιχαι nō absurdè dixeris epopœiam esse. *Quam obrem*

obrem epicus pœta (quod antea præcepimus) unam primò fabulam ingeniose conformabit, eamque variis episodis & digressionibus intextis delectationis gratia & ornatus, quoad eius fieri poterit, augebit, ornabitque rerum mirabilium fictionibus; quæ à verisimilitudine commendentur, & loco apposita suauem pariant admirationem. Equidem si in vlla (quod antè dictum est) in hac maximè pœsi, in qua narrantur res, non aguntur, datur liberior mirabilia fingendi facultas. Ad hæc fabula epopœia vel connexa, velut Odyssæa, in qua Vlysses agnoscitur, agnitusque extemplo rerum domesticarum statum in meliorem ex deteriore conditione reducit; vel sine agnitione, aut peripetia simplex erit, cuiusmodi est Ilias, & Aeneis: in quibus si aliquorum est vel agnitio, vel fortuna commutatio, ad episodiorum rationem illa pertinet; ipsa tamen fabula neque agnitione, neque peripetia ad exitum perducitur. Erit præterea vel morata, quæ magis in describendis moribus laboret; vel pathetica, quæ cadæ & vulneribus vehemèntius animos permoueat. Ac quæ licet fabulæ connexæ magis conuenire videatur; tamen in alterius fabulæ genus non intempestiuè aliquando etiam accersitur. At mores vniuscuiusque personæ probitatem ipse præ se ferens vbique pœta sic exprimet, ut cuiusque vitæ consuetudinem ante oculos ponat aut virtute laudabilem, aut vituperabilem vitio, semper decoro personarum, locorum, & temporum sapienter seruato, & modo in benefactis comendandis, & in reprehendendis malefactis adhibito. Vnde multa legisse, multa audiuisse, multa vidiisse, multa tractasse,

Etasse, multa obseruasse, multa animo & cogitatione percurrisse necesse est eum qui omnium mores vitasque describit. Quod si quid fabula constitutio secum interim afferat turpitudinis, vel leuiter illud tanget, vel dissimulabit acutè, vel sapienter obscurabit: neque, dum vitia reprehendit, obscenis uocibus utatur, quæ memoria voluptatum animum turpiter afficiant. Quid enim turpius? quid indignius est homine graui impudica oratione? Ac parum certè sapuit, qui Virgilium tamquam nimis castum notauit. Profectò qualis est cuiusque animi affectus, talis etiam est eius oratio. Nec quæ de moribus altero libro præcepta sunt, repetenda hic arbitror. Et sententia (ut supra dictum est) cuiusque mentem & sensum exprimere debet: eamque personis pro sexu, atate, conditione, studiis conuenire iubet lex decori. Neque solum cum actionibus, verum etiam cum uerbis mores, & sententias congruere oportet. Diectio grauis & ornata (quod sæpe diximus) & uerborum collocatione numerosa desideratur, quæ rem ipsam suo quasi sono exprimat. Nec, si res humiliores inciderint, orationis formam variabit; sed eandem styli legem tenebit, quam sibi primùm imposuit. quamquam leuium personarum ea scribet opera & officia, quæ fuerint in illis grauiora; atque ea quoad res patietur, dicendo attollet: sic contrà in infimo genere dicendi res magnæ oratione ipsa deprimentur. Et quando copiosius de elocutione supra disseruimus, satis erit hoc loco monere, ne epicus alio uersuum genere, quàm hexametro, utatur; quod narrationi aptissimum esse demonstrauimus.

De par-

De partibus Epopœiæ.

CAP. V.

PARTES epopœiæ post eius naturæ explicatio-
nem docendæ sunt, quæ ab huius artis scriptori-
bus tres numero traduntur, Propositio, Inuocatio,
Narratio. Sed pœtarum aliqui consueverunt proæ-
mio, tamquam citharæ di προαυλιω, uti; quod à ius-
to & legitimo carmine separatur. huiusmodi est
illud Virgilij ab aliis deinde sublatum,

Ille ego qui quondam.

Vbi videtur Arabum, Chaldeorum, ac Prophetarum morem imitari, qui statim in operum principiis sua nomina adscribunt. Quod liceátne fieri dubitationem fortè aliquam habet: sed quoniam id neque ordinem pœmatis inuertit, neque pars ulla est operis, sequetur quisque quod volet. Propositio breuis est fabulæ ostensio: in qua id præstat pœta quod orator in exordio, nimirum docilitatem, quæ dicendorum finem ostendit. Quamobrem cum una & simplex fabula sit, quónam modo propositio, quæ illius exitum finemque demonstrat, res plures atque dissimiles complexu suo recipiet? Nec equidem Virgilij Georgica, quorum propositione res diuersæ continentur, pœsim esse dixerim, cum fabula careant, neque ad vllum genus pœtica referantur: neque illum in Aeneide reprehendi iure posse existimauerim, quòd multa & diuersa proponere videatur. Nam etsi arma, virúmque cantaturum se dicit, non tamen varias actiones complectitur, quarum non sit idem exitus. Non enim arma à viro se-
iunxeris:

iunxeris: neque ille omnia viri facta pronuntiat, sed quæ ab euerso Ilio passus est, donec in Italiam promissam sibi sedem peruenit; ubi aduersantem sibi Turnum magna virtute sustulit. Quæ omnia ad unū eundemq. finem conferri vides. Quid est enim in illo, quod ab hoc fine vagetur & erret? Quid? si (vereor ne cuiquam aut impudentior videar, aut curiosior) propositionem cum inuocatione Homeri modo coniunxisset hoc pacto,

Dic mihi Musa virum Troiæ qui primus ab
oris,

num unitatem fabule (ne quid de moderatione verborum loquar) melius & apertius indicasset? Atque ut simplex, ita etiam breuis debet esse propositio, quæ rerum fastigium absque multitudine verborum attingat. Non enim auditor in propositione detinendus est verbis: qui ubi rerum exitum, & scopum didicit, ad narrationem æstinat. neque tamen ea verba decidenda sunt, quæ si subtrahantur, rem obscuratura sint. Ad hæc pœta longius proponere non debet, quàm res ipsa postulat. Tunc autem longior propositio videtur, cum ea proponit quæ post exitum fabulæ euenisse creduntur. Ideoque illa apud Virgilium,

—genus vnde Latinum,

Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ, extra descriptionem fabulæ sunt, in Augusti populique Romani gratiam dicta. Nam res Albanorum & Romanorum non sunt coniuncta cum fabula. Neque velim putes Virgilium ad Augusti usque tempora opus suum perducere voluisse: siquidem
(ut omit-

(*ut omittam quòd illarum rerum fabulam nullam videmus*) in incredibilem magnitudinem opus excreuisset, si illud Episodis, & digressionibus (*ut par erat*) amplificasset, & ornasset; aut, si breuiter omnia sine ullo ornatu perstrinxisset, quàm arida, quàm insulsa, quàm dissimiles à prioribus reliquæ pœmatis partes extitissent? Præcipiunt quidam hoc loco, ne proprium nomen in propositione ponamus, sed illud circumlocutione explicemus, quo res magis exponatur. quo modo non Ulysssem dixit Homerus, sed (*ut utar Latini pœtæ verbis*)

—virum, captæ post tempora Troiæ

Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Quæ circumlocutio si obscura fuerit, eo loco maximam obscuritatem asseret, ubi maximè docilitate & perspicuitate opus est. Atque etiam illud addunt, ut, si circumlocutione uti nolimus, pro proprio nomine patronymicum locemus. Verùm etiam cum proprio nomine coniunctum patronymicum legitur apud Homerum in Iliade. Potius illud præcipiendum erat, quod etiam Rhetores in exordiis præcipiunt, nihil magnè sonandum in propositione, non elata verba, non promissa grandia, sine affectata diligentia, sine vlla ingenij aut doctrinæ venditatione, ut grauiter & ornate semper insurgat oratio.

Quod Horatius scitè monuit,

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim,
Fortunam Priami catabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

& Ho-

& Homerum adeò commendavit, qui grauis sine
fastidio & arrogantia,

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare
lucem

Cogitat, vt speciosa dehinc miracula pro-
mat.

Nec certè nō semper propositione vtetur pœta. nam licet orator eum qui audit, non curet docilem interdum facere, cum res aut nota est, aut parua; tamen, qui magna dicturus est, atque incognita, semper proponet. Rem propositam sequitur inuocatio, quæ diuini numinis est imploratio: quoniam dicturum res magnas, nec antè auditas decet vel à Musis, quarum vi pœsis excitatur, vel à Diis, præsertim iis qui præesse dicuntur his rebus quæ proponuntur, auxilium petere. Sic Lucretius cum de natura scribere instituisset, Veneris numē implorauit procreationis authorem. Id quod parat beneuolentiam pœta, vt qui Deorum inuocatione fastidium à se depellat; & attentionem gignit magnitudine rerum, vt quæ sine aliquo celesti afflatu explicari non possint. Quidam virorum. vstrum potestatem, quasi Deorum numen ambiriose nimis obtestati sunt; sed tunc maximè temporis, cum Imperatores orbis tamquam superi omnium rerum domini & moderatores colebantur. At verò Græci inuocationem cum propositione coniunxerunt, Latini separarunt; quamquam Latinorum aliqui Græcos imitari maluerunt. Non dicam quod Protagoras Homerum reprehēdit, quod in propositione Musam inuocasset, quoniam prius proponenda sunt ea quo-

rum gratia Musarum auxilium exposcendum est. Est enim leuis reprehensio. At Lucanus, quamuis inter historicos potius, quam inter poetas annumeretur, non statim propositioni inuocationem subiunxit, sed prius in bellorum plusquam civilium acclamationem & execrationem aliquanto digressus est. Quam conquestionem miror à quibusdam vocari narrationem. Præterea usus inuocationis non solum in principio, sed in aliis quoque locus est. Enumerò quod oratori datur in ipso cursu orationis, cum locus postularit, renouare beneuolentiam, & attentionem, idem etiam licet poëta vel ob aliquam rei nouitatem exortam, vel ob instantem aliquam rei grauitatem, & magnitudinem Deorum, seu Musarum opera iterum poscere. Non aliter Virgilius descripturus in sexto libro numquam uisa & inaudita, neque ulli uiuentium nota loca rogat eorum Deorum facultatem & numen, quibus imperium est animarum; & maius opus mouens in septimo Musam orat:

Tu uatem, tu diua mone, dicã horrida bella.
 Post Deorum, seu Musarum inuocationem res proposita explicanda est: antequam narrationem sæpe cause quadam vel à prima origine repetuntur, quæ uiam ad ipsam narrationem inuuniant, eamque reddant illustriorem: uelut ante legitimam narrationem Virgilius causas odij Iunonis contra Troianos à capite reuocauit,

Urbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni.
 At fortasse curipiam non uidetur epopœia sola narratione consistere; propterea quod aliæ personæ loquentes,

quentes, & quasi agentes inducantur. Sed is certè non intelligit aliorum sermones, & actiones narratione pœta contineri, eiusque nomine omnia explicari. Atque is pœta magis commendatur, quàm minimum loquitur ex sua persona, semper autem alios imitatur; nã eius laus præcipuè in imitatione posita est. non autem, ubi ex sua persona loquitur, imitatur. Quod Homerus & Virgilius pœtarũ principes summa arte præstiterũt. Quamobrem epopœiam ipse, dum acrius vim eius & naturam contemplet, quoniam pœta solam personam sustinet, non mixti generis, quod ferè omnes aiunt, sed ἑξηνικατικὴν esse puto.

Vnde principium narrationis in epopœia ducatur. CAP. VI.

SEd vnde narrationis suæ principium epici ducant, non erit opinor inutile inuestigare; quandoquidem inter se plerique disputant, an à primis rebus, an à mediis, siue ultimis initium faciant. Ac nonnulli à mediis rebus, seu postremis exordium narrationis illos sumere existimant, ne historicorum similes esse videãtur, qui narrationem à summis rerum initiis causisq; deducunt, solum ordinem rerum, temporũque seruãtes; cum pœta non rerum gestarum habeant, sed narrantis personæ rationem, siue suam interponant, siue fingant alienam. Referũtque Horatianum illud præceptum,
Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor,

Vt iam nunc dicat (*media, vel ultima*) iam nunc debentia dici

Pleraque (*nimirum primo*) differat, & præfens in tempus omittat.

(*vel in præsentia, & in ipso narrationis principio, vel in aliud tempus, quod videbitur fore commo- dius.*) Rem quoque exemplis probant Virgilius, qui ab Aeneæ nauigatione è Sicilia in Italiam, & Homeri, qui ex eo tempore quo Vlysses à Calypso detinebatur, exorsus est. At quæro unde principium ducat in Iliadè? à decimo inquit anno belli Troiani. Num igitur bellum Troianum decantare proposuit, an iram Achillis? Et quidem ipsiusmet verba iram Achillis habent, non bellum Troianum. Alioquin si bellum Troianum proposuisset, Aristotelis sententia pœsim tum fecisset nimio longiorem, tum multa, & pænè infinita rerum varietate perturbasset. Num igitur absurde Horatius de Homero inquit,

Nec gemino bellū Troianū orditur ab ouo?
Si quidem Achillis ira cum belli causis coniuncta est, cur non altius minus intelligens, & pœticarum rerum imperitus à belli principio, vel ab his quæ belli causis præcesserūt, narrationem exorsus fuisset? At Homerus ab ira, quæ proposuit, causis exordium cœpit: reliqua, quæ ad bellum pertinebant, & perfectà iā erant, pulchrè & artificiosè interseruit. Nō igitur Horatius in scite inquit de Homero,

Nec gemino bellū Troianū orditur ab ouo.
Verum, ut clarius fiat id quod de quaeritur, in primis statuendum est, quid sit epopœia narratio. Est autem

tem non

tem non rerum gestarum expositio, quæ historico-
rum est propria, sed fictæ cuiusdam actionis explica-
tio. Non enim pœta narrat ea quæ gesta sunt, sed
quæ geri debuerunt, vel potuerunt; ita ut rerum
perinde ac gestarum illius narratio sit. Cuius illud
est profecto principium, quod est presentis fabulæ
initium. Etenim ea quæ Epici imitantur, certo ali-
quo temporis interuallo, unius videlicet anni, vel ad
summa duorum aliqui circumscribunt, non secus
ac tragædiæ & comædiæ fabulam unius diei, vel
duorum ad summum, curriculo desiniunt; quam rem
in Homeri, & Virgilij pœmatis animaduertunt.

Quamobrem si ea quæ Epici imitantur, hoc tempo-
ris spatio concludi possunt, cur non à primis, ut Ho-
merus ab iræ causis, exordietur? Quòd si plurimum
annorum ambitu continentur, tum vel ab ultimis,
vel à mediis incipiet; prima verò, & media oppor-
tunè intextet: quemadmodum tragici & comici non
ea omnia imitantur per agentes personas, quæ ar-
gumento commemorant, sed inde agere personas in-
ducunt, unde res ad certam temporis legem venire
potest: quæ verò antecedunt, ea explicant in prologo.

Dico autem prologum primam fabulæ partem, in
qua res præterite ab actore aliquo edicuntur. quòd
in actu primò maximè fit, ut spectator ex præteri-
tarum rerum cōmemoratione intelligat, quæ agun-
tur. Profecto si ea omnia quæ argumento exponun-
tur, per agentes personas effingerentur, non tragæ-
diæ & comædiæ unius diei, nec unius anni, sed plu-
rium esset epopœia. Licetque Aristoteles putet epo-
pœiam non ut tr. ediam aliquo temporis spatio

coarctari; tamen subest ratio; ut dum epici longior-
 rem actionem habent, non altius principium ducāt:
 ne si rem à primis initiis repctant, opus omni orna-
 tu, & amplificatione denudent; sin amplificationi-
 bus exornent, ad ingentem magnitudinem augeant.
 Tunc igitur principium non sumunt ab his quæ
 possunt in episodiorum locum venire, sed ab his siue
 media, siue vitima fuerint, quæ præstantiora vide-
 buntur in fabula, & ad reliquã imitationem com-
 modiora. Velut è Sicilia in Italiam nauigatio Vir-
 gilianæ fabulæ principium fecit, quando nihil æquè
 proprium fabulæ esset, nihilque in ea præstantius,
 quam ad Italiam accessio. In qua nauigatione subitò
 exorta tempestas ad rerum præteritarum episodica
 viam dedit. Siquidem Aeneas vi tempestatis in
 Africam iactatus roganti Didoni, cui ob tanta be-
 neficia negare turpe & nefas fuisset, excidium
 Troiæ, & post excidium labores & pericula, quæ in
 illum usque diem perpeffus fuerat, enarrauit. Item
 Homerus quo tempore Telemachus induci, & pro-
 corum iniuria propulsari, & vindicari debebat,
 Ulyffem è sedibus Caiyffus discedentem facit, atque
 ad insulam Alcinoi procellis eiectum. A quo beni-
 gnè hospitio exceptus, agnitusque labores toleratos
 Phæacibus recenset, indeque ad patriam breui na-
 uigatione deportatur. Sanè præteritarum actionum
 commemoratio mihi quidem (ut alibi dicebamus) in
 principiis opportunior videtur, ut legentium animi
 rem totam in initio addiscant, & præterita cogno-
 scant, & præsentia videant, & futura expectent.
 Licetque in describendis rebus poëta ut plurimum

suam personam adhibeat, tamen in rebus gestis exponendis saepe inducit alienam: sed ante quadam præfari solet, quæ ad huiusmodi narrationes aditum aperiant. Nec interea me fugit Dionis Chryso-
 stomi sententia, qui Homerum reprehendit, quod non à primis opus inchoauerit: & nostris quoque temporibus admiror quosdam dubitare an hoc ab Homero rectè factū sit, cum istud Homeri artificium vir magni iudicij Horatius adeò extollat;

Semper (inquiens) ad euentum festinat (dum vltima dicere videtur) & in medias res,

Non secus ac notas auditorem rapit,
 (illustribus & ornatis episodis.) Quòd si qui nobis obiciant Ouidij exemplum, qui librum quem περὶ ἀπορίας inscripsit, à mundi origine incepit, rerum ac temporum ordinem historicorum more secutus, sciant eo in opere Ouidium inter epicos non haberi; sed mea sententia debere inter historicos fabulosos annumerari. Quòd si etiam velint cum alicuius vita numerosa oratione scribitur, à natalibus ordiendum esse, nō me his certè rimium opposuerim, dum intelligant historicos se magis fore, quàm poetas, quos imitatio facit, non carmen.

Quæ præcepta in narrando maximè seruanda sint. CAP. VII.

UT igitur ad epotacia narrationem reuertamur, poëta non undelibet incōsultò & temere, & gemino (ut dicam) ab ovo, sed ab aliqua re illustri, & ad fabulam accommodata initiū faciet,

eiusque extremum aliquo nobili exitu terminabit;
 & ne satietate & fastidio similitudinis aliorum
 animos à se alienet, tum episodiorum varietate, tum
 rerum nouitate narrationem distinguet. Hæc pro-
 fectò magna virtus est narrationis, auditoris ani-
 mum suspensum tenere, & quasi captiuum ad finem
 usque perducere. Non dicet expectata, non rerum
 exitus opinatos, & dicenda quasi digito demon-
 strans, interim morabitur auditorem, ornando præ-
 sentia; nec quæcumque occurreret imprudenter apprehendit, sed hoc amabit (ut pœtæ verbis utar) hos
 spernet promissi carminis author. Neque enim ex
 rerum copia rudi & indigesta, sed ex elegantibus,
 & electissimis opibus laudabilis pœtarum quasi of-
 ficina instituitur. Et quæ ille per se non poterit, per
 fictam aliquam personam referet. Quantus ergo
 erit in apparatu rerum futurarum. Quæ ad illarum
 cognitionem desiderium excitet in animis audien-
 tium? quoties apud Virgilium nauigatio! quoties
 labores, & pericula! quoties bella horrida prædicun-
 tur! sic ubique rerum futurarum semina aspergit;
 & in præsentibus auditorem non ingratiè remora-
 tur. Sed quantus etiam in rerum præsentium orna-
 tu? ut auditor & in istis lubenter commoretur, &
 ad illa festinet? quantus denique in omnium rerum
 varietate nam & res dissimiles sollerter excogitã-
 da, & prudenter admirabiles fingenda, & eadem
 sæpè res illustranda est multiplicibus ornamentis.
 Fugienda semper est nauis Indica, ne aut verbis, aut
 sententiis male affectis tumeat & turgescat ora-
 tio; quæ etiam vitiosa erit, si languescet, nec sui vesti-
 gium

gium vllum in audientis animo relinquet. Neque si Rhetores tradiderunt narrationem breuem esse oportere, idcirco epopœia breuitati studebit. Oratoris enim narratio, quæ tota generis est iudicialis, quæq; hoc solum spectat, vt iudex causam doceatur, rem breuiter debet exponere: epici verò narratio, quam nulla sequitur confirmatio, quæque ad auditoris voluptatem quesita est, amplificationem & ornatum exquirat. quamquam breuitas in epopœia quandoque laudatur, vbi quid est breuiter & concise dicendum. ni tamen eam breuitatem intelligas quæ neque rem ab ultimo repetit, neque longius, quàm opus sit, excurrit: quam sequi omnino debet. Postremo (ne probabilitatem, perspicuitatem, suauitatem, dignitatem, magnificentiam, aliâsq; narrationis virtutes sigillatim memorem, quarum præceptionibus omnium Rhetorum volumina referta sunt) erunt omnia verborum & sententiarum electione, venustate, nitore polienda & ornanda. Ne verò sententiosus partibus verborum splendor officiat, & vt minus sententiosa dictionis ornatu illustretur, alio loco præceptum est.

De Tragœdia. CAP. VIII.

DE Tragœdia verò, quæ maiorem præ ceteris habet cum epopœia cognationem, vt locus postulat, dicturi, primùm eius originem inuestigabimus, tum incrementa videbimus, quò demum tempore perfecta fuerit, agnoscemus. Ad hæc eius definitionem euoluemus, simul etiam nominis signifi-

cationem explicabimus, nec non illius naturam, & formam ostendemus, componendarum quoque partium rationem docebimus, ac quo demum pacto differat ab epopœia demonstrabimus. Sed ὁ πρῶτος, quæ modo fabulas, modo actus appellant, initium, ac quasi fontem aperiemus; è quo Tragedia, Comœdia, Satyra, mimus emanarunt. Quæ dramatica fabula omnes vno eodémque nomine κωμικὰ nuncupata sunt, quoniam è vicis ac pagis prodire, quos Greci κωμῆς vocant. Atque etiam omnes principium è re sacra habuerunt. Et ut speciatim de Tragedia loquamur, cum veteres & præsci illi agricola pro annuo fructu Libero patri sacra facerent; incensis altaribus primum aliquid loco precum cantabant, & quo præsentem magis Deum haberent, eius res gestas, victorias, triumphos, subactos reges, regumque calamitates concinebāt. Sed deficiente singulis annis materia calamitatum eorum qui à Libero deuicti fuerant, in aliorum regum & imperatorum miseras itum est. In quibus antilenis vel quia victori propositus erat hircus, qui Baccho sacrificari consueuerat, quasi τραγῶν ὠδὴ Tragedia appellata est; quam obrem Horatius,

Carmine qui tragico vilè certauit ob hircū;
 vel quoniam hirci vter musto plenus dabatur; vel quoniam vindemiarū tempore Bacchi sacra fiebāt, παρὰ τοῦ τραγῶν, Latine vindemiam, quasi τραγῶν ὠδὴν dixerunt; vel quia festo die Bacchi vitium cantoribus distribuebatur; vel quia scenici homines ante personarum usum ab Aeschilo inuentum ora fecibus illinebant; unde Horatius,

Ignorum

Ignotum tragicæ genus inuexisse Camenz
 Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis;
 Quæ canerent, agerentque peruncti feci-
 bus ora.

Disputent Grammatici num vini feces essent, an
 olei, quæ amurca dicitur. Verùm si tragœdia nomen
 fuit etiam prius quàm Thespis vsum fecis inuenit,
 non potuit à fecibus tragœdia nomen deduci. Quid
 si ab asperis cantibus dictam putemus? Illud silentio
 non prætermitiam, quod Diodorus scribit, omnem
 artem scenicam, præsertimque Tragœdiam, in Li-
 berum patrem, quem eundem appellant δῖονοςον, re-
 ferri. quod propter histriones δῖονοςον τεχνίτας vo-
 cati sunt: & Demosthenes ἐν δῖονοςον pro in thea-
 tro dixit, ut Vlpianus existimat. Hic igitur est or-
 tus tragœdiæ: quem antiquissimum esse constat ex
 historia. Nam tragicos pœtas ad Thesei sepulcrum
 certasse memoriæ pròditum est. Quocirca quidam
 arbitrati sunt eam omnium fabularum vetustissi-
 mam esse, eique comœdiam successisse, sicuti scribit
 Horatius. At verò prior fuit agrestis vita, quàm ci-
 uilis, atque hæc prior regia: & prius ad hilaritatem,
 quàm mæstitiam fabulas inuentas, & actas fuisse
 existimo: neque Aristoteles Tragœdiam ante Co-
 mœdiam inuentam esse dixit, sed excultam. Nam
 Comœdia diu neglecta latuit, & illi serò à magi-
 stratu chorus datus est. Inuentam autem in Pello-
 ponnese Tragœdiam scribit Aristoteles: & ipsi Pe-
 loponnesy Epigene Sicyonio primo rerum tragica-
 rum scriptore gloriatur. Sunt qui Theſin, sunt
 qui Phrynichum auctorem tradant, sed Plato &
 ante

ante *Theſpin*, & ante *Phrynicum inuentam* affirmat. *Alij non inuentam, ſed excultam à Theſpi*, qui ab *Epigene ſecundus*, vel, vt *alij volant*, decimus ſextus ora ſecibus illinuit, & penſiles ſcenas per agros circumuexit. Neque eandem formam *Tragedia ſemper habuit*. Nam à ſolo choro primùm agebatur, ſicuti refert *Laërtius*; poſt addita eſt vna perſona; tum alteram, qua inter ſe colloquerentur, *Aeſchylus adiecit*, & *μνοσποσωντων* tragediam in diuerbia diduxit, declarauitque *πρωταγωνιστην* eum eſſe, qui primarum partium eſſet, in quibus vniverſum negotium verteretur, quine plura pronuntiaret: atque is alta voce utebatur. *δευτεραγωνιστην* verò ſecundarum partiũ, cuius vox erat ſubmiſſior. Idem *Aeſchylus* (vt ex *Ariſtotelis ſcriptis*, & *Philoſtrati imaginibus* liquet) chori numerum imminuit, prologum adiunxit, cedes à ſcena & ſpectaculis amouit, ſatisque habuit per nuntios referri, vt aliquid de aſperitate remitteret. Idem etiam ſeruitur primùm omnium *συννοησασιαν* excogitaſſe. cui tantus honor poſt mortem habitus eſt ab *Athenienſibus* rerum tragicarum ſtudioſiſſimis, vt plebiſcitiõ cauerint, ne ex tragicis, qui iam obierant, vllius niſi *Aeſchyli* fabula recitarentur: quæ ab eius filio *Euphorione* caſtigata prodibant. Illum *Sophocles ſecutus eſt*, qui & ſcenam ornauit, & tres perſonas (vt vult *Ariſtoteles*) inter ſe colloquentes induxit (quamquam tres etiam ſæpe apud *Aeſchylum* apparent, & interim apud omnes quatuor) præterea *Satyros*, qui excitandi riſus gratia immittebantur, excluſit, & in iuſtam magnitudinem

Tragœdiam auxit. Ita demum per varios gradus ad summum perducta est. Iam Theophrastus illam finit ἡρωικῆς τύχης περίσσω, & Latinorum aliqui heroica fortuna in malis comprehensionem nos eius naturam ex Aristotelis definitione putamus longè melius posse explicari. Nam primum Imitatio est; nam alioquin non esset poësis Actionis illustris, qua à Comœdia disjungitur, qua in civilibus actionibus versatur, & ex ridiculis voluptatem querit. Iustæ magnitudinis; qua videlicet ex certa partium compositione perfecta est. Primò enim rudis & incondita partium rationem ignorabat; ac inde variis intervalliis incrementa & absolutionem accepit. Hanc magnitudinem aliqui mediocritatem esse autumant, ne brevior sit quàm otioso populo satis faciat, aut prolixior quàm equo animo spectari possit, ne illud Plautinum dicatur,

Lumbi sedendo, oculi spectando dolent.

Idemque aiunt, quo ab epopœia separaretur, positam esse in eius definitione magnitudinē, quoniam epopœia quandoque longior est: Verùm epopœia proprium est, in quantam potest amplitudinem accrescere: & tam epopœie, quàm tragœdie sua cuique legitima; & conueniens est pro partium rata portione definita magnitudo. Præter hæc Aristoteles tragœdie carmen attribuit, cantum, & rhythmum, quibus separatim usus suis in locis, nō promiscuè, ut lyrica poësis, & dithyrambica: neque narratione constat, ut epopœia, sed cuncta per agentes personas administrat. Eius vero finis est, misericordiam, vel terrorem excitando ab ira, cupiditate, & similibus

animi

animi permettionibus, quæ res atroces & scelestas
 producant, spectatorum animos expurgare. Nam
 licet primum omnes clarorum hominum actiones
 imitaretur; tandem tamen eam actionem propriè
 tragicam habuerunt, quæ misericordiam, vel terro-
 rem commoueret. Quapropter Euripides, quem
 Aristoteles hac in re præ ceteris commendat, roga-
 tus ab Archelao Macedonia rege, ut de se tragæ-
 diam scriberet, abnuisse dicitur, deosque precatus,
 ne quid regi eueniret, quod tragædia materiam da-
 ret. At hæc fortasse copiosius explicata sunt: nunc
 definitionem breuibus complectamur. Tragædia est
 pœsis virorum illustrium per agentes personas ex-
 primens calamitates: illa proprietate à comædia,
 hæc ab epopœia distinguitur. Magnitudinis non
 memini, quia rem perfectam & absolutam esse de-
 bere nemo non intelligit; & carmen omisi, quoniam
 non est vlla absque eo pœsis; neque rhythnum, &
 harmoniam appositi, quandoquidem istis locus est
 tantum in scena, extra quam nihilominus est tra-
 gædia. Quod si à sine quoq. vlla differentia sumen-
 da est, addatur, ut misericordia & terrore animos
 ab iis perturbationibus liberet, à quibus huiusmodi
 facinora proficiunt. At forte inquires, si delecta-
 tio est propria pœtica, quæ voluptas capiatur è tra-
 gædia, quæ maroris & lætus est plena? An ma-
 remus aliorum causa, nostra verò gaudemus, quod
 in his malis non sumus? An quia dum aliorum mi-
 seremur, hoc ipso lætamur, quod homini à natura
 insitum est misereri? quæ verò à natura sunt, ea in-
 iucunda esse non possunt? An quia fortasse addisci-
 mus quæ

mus que fugere oporteat? ex doctrina autem voluptas. An quia nos ipsa imitatio delectat? Nam etiam res vi sua formidabiles, & aspectu horribiles imitatione aliqua rectè expressas non sine voluptate aspicimus.

De natura & forma Tragediæ.

C A P. I X.

NEC quemadmodum Comædiam in palliatam, & prætexitatam, illam Græcorum, hæc Romanorum distinxerunt; sic ipse Tragediam Græcam à Latina, quam prætexitatam vocant, cuiusmodi est Seneca Nero, tamquam varias inter se formas separauero. Nam utriusque eadem natura est. Et tragediæ naturam Aristoteles inquit spectari è fabula, moribus, sententiâ, dictione, melodia & apparatu. Fabulam ne puta hoc loco d præcipue significare; indeque Aristotelem reprehendas, quòd id partem effecerit, quod esset genus; verum, quòd sæpe docuimus, actionum constitutionem, & ordinem intellige. Cuius argumentum interdum totum consingitur, qualis est Agathonis tragediæ, quam Florem inscripsit; sæpius vel ab historiarum monumentis, vel à fabulis receptis sumitur. Quas ne immuta, (semper enim antiquitati fides quadam & obseruantia debetur) ne cum Carcino reprehendaris, qui Medeam contra fabularum consensum mansuetam & lenem fecit. Quapropter Euripides, cum sibi obiceretur, quòd scelestas atque impuras mulieres Phædræ, Iocastæ, Pasiphæen in scenam induxisset, non

set, non aliter se defendit, quàm quod ab aliis ita accepisset. Tamen idem diuersa ab historicis de Helena commentus est; & Aeschylus Prometheum, quem fama erat rupi affixum esse, quò fieret exitus miserabilis, ictum fulmine effinxit. At verò supra demonstratum est ordine permutato colligationis, & solutionis, nonisq; personis effictis alienã fabulam posse fieri propria. Sit autem una fabula, & breuibus episodis amplificetur; quoniam angusto temporis spatio concluditur, & imitatur ea solum quæ à scenicis personis coram spectatoribus aguntur, quæque tribus, quatuor, aut etiam sex horis. absoluntur. Itaque si nullis episodis accresceret, quamcittissimè absolueretur. Tum propter episodiorum similitudinem; quandoquidem ea tantum imitatur quæ in scena aguntur, ad exitum rectà festinat. Quamobrem argumentum breuissimum deligendum est, & rerum & personarũ varietate distinguendum. Persona, reges, principes, duces ex urbibus, arcibus, castris aduocantur; raro vulgares & humiles admittuntur: quæ sunt in epopœia frequentiores. Res tragica sunt, iussa regum, pugna, cædes, incendia, incestus, orbitates, desperationes, funera, fletus, ululatus; demum ea quæ atrocitatem & indignitatem habent. Nec certè quippiam est grauius contra verisimilitudinem affectandum, quo spectatorem magis permoueat. Quam rem in Aeschylò à multis animaduersam diximus. Ceterum tragœdia in eisdem generibus fabularum, in quibus epopœia, versatur. Etenim Antigone, Medea, Hecuba simplices sunt; Oedipus tyrannus, connexa. Præterea Hippo-

Hippolytus, Ajax, Hercules pathetica sunt; Orestes, Ion, Helena morata. Verum pulcherrima censetur, quæ pathetica simul est, atq; connexa. Nihilominus sunt tragœdiæ quædã, quæ mixtam habet cum maiore lætitiã, non misero, sed felici exitu conclusa. qualis apud Euripidẽ est Electra; in qua ex Aegisthi cæde ad multos lætitiã peruenit; cuiusmodi etiam sunt Ion, Helena, Orestes: Aeschylï quoque Eumenides cædes quidem habet ac furias, sed ordinem comœdiæ similiorem. Quarum tragœdiarum finis etsi lætus est, facies tamen atrox, & anxia; ut in lætiosa & ancipite fortuna tragœdiam agnoscas. Enimvero ut epopœia ad gignendum admirationẽ, sic tragœdia ad commiserationem, & terrorem mouendum sese maximè comparauit. Commiseratio, & terror tum ex rebus, tum ex personis petuntur. Res graues & aërba esse debent; vulnera, cruciatu, cædes. Quarum rerum vim personarum dignitas, vel indignitas auget vel minuit. Persona, quærum casu afficiamur, nec probitate, nec scelere insignes inducantur. Nam viri boni calamitate indignamur; contra mali pœna gaudemus. quis enim (inquit Cicero) parricide, aut proditoris supplicio misericordia commouetur? cum in ea re (ut ait Aristoteles) honestum & æquum sit latari? sed quæ humano errore, quem fortuna temeritas sæpius committatur, in miseriam aliquam inciderunt. Neq; inter hostes, aut neutros, sed inter amicos, maximè que inter cognatos, & propinquos res istiusmodi contingant; ut filius parenti, parens filio, frater fratri, uxor marito necem moliatur; quo & grauior ter-

ror incutiatur, & excitetur misericordia maior. Nam hosti ab hoste illata nex aut fortasse nullam, aut certè non tantam commiserationem animis nostris affert: etsi humano modo atrocitas rei per se ipsa nos afficit. Iam facinora quæ fiunt, aut scienter, aut inscienter concipiuntur. Et scienter conceptum facinus quandoque perficitur; sicuti Medea sciens filios trucidavit: quandoque non perficitur, ut in Antigone à Creontis cæde se ipsum Aemora continuit. Inscienter verò commissum facinus ac deinde cognitum, vel in ipsa fabula factum intelligitur, veluti Telegonus patrem à se per imprudentiam necatum vidit; vel extra fabulam, ut Oedipus imprudenter à se patrem interfectum postea sensit. Atque ut plurimum valet ad commiserationem scelus quod per ignorantiam commissum est, ac deinde cognoscitur, sic leue & frigidum illud est quod animo conceptum postmodum non transigitur. Ac quosdam magis delectat id quod intelligenter fit, quàm id quod non intelligenter: verùm illud plus terroris habet, hoc plus commiserationis. Et quamvis ista per se miserabilia & horrenda sint, tamen apparatus quoque, & signa non leuiter spectatores mouent: & bonus histrio, in quo magna vis affectuum posita est, apta pronuntiatione gestu & habitu rem magis ante oculos ponit. Nihilominus prudentiores viri vehementius ex ipsa fabula commoueri solent. At videnda sunt, quæ narrari, quæ agi oporteat. Nam, inquit Horatius,

Segnius irritant animos demissa per aures,
 Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ

Ipse

Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
 Digna geri promes in scenā, multaque tolles
 Ex oculis, quę mox narret facundia præfens.
*Hinc quidam luētiosum omne ac miserabile ex spe-
 ctantium oculis amouendum putant; quemadmo-
 dum Aeschylus huiusmodi res atroces è scena sub-
 duxit, ne tantam acerbitatem fabula retineret: con-
 trà aliqui sentiunt; & Græcorum & Latinorum
 exemplis Horatium diuersa sentientem reprehend-
 unt. Verùm Horatius ea subtrahenda existimat
 quę in scena probabiliter fieri nequeunt; aut quę
 propter inhumanam crudelitatem offensionem ali-
 quam habitura sunt.*

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
 Aut humana palam coquat exta nefarius
 Atreus,
 Aut in auem Progne vertatur, Cadmus in
 anguem.

Quodcumq; ostēdis mihi sic, incredulus odi.
*Et Euripidem Aristoteles reprehendit, quòd Me-
 deam filios in scena trucidantem induxit. Quo mi-
 randum est magis Senecam eandem rem imitatum
 fuisse. Verum enim uerò res admirabiles melius
 narrari, quàm agi posse, altero libro docuimus. Ex
 quo etiam petenda sunt quę ad mores & senten-
 tiam pertinent. Illud interim præceptum si non acu-
 tum est, at certè obseruatum, ut pauciores quàm in
 Comædia interlocutores sint. Nec prohibemus hu-
 miliores personas quandoque admitti, quarum ta-
 men opera sit usus; nec cēsemus indecorè puellas &
 reginas induci, cum res grauis in angusto loco ag-
 tur. Quod*

tur. Quod minus decet in Comœdia, quæ sæpè etiam de rebus turpibus in foro & plateis loquitur. Diis verò è machinata tum est locus, quando præterita referenda sunt, quæ sunt mortalibus occulta; aut futura sunt prædicenda. Ad summam in his adhibentur Di, quæ humano ingenio & industria sciri, fieri non possunt. Hinc Horatius de tragœdia loquens, non de comœdia, quæ numquam res habet huiusmodi,

Nec Deus (inquit) interfit, nisi dignus vindice nodus

Inciderit. Talis est in Oreste Apollo, qui in medio tumultu apparet turbulentiſſimas res componit. Machina verò est instrumentum in scena sublime affixum, in quo Deus includebatur; qui inde fabulam explicaret. Vnde natum proverbium est de repentino & inopinato auxilio, *Ἰδὸς ἀπὸ μηχανῆς*. Erit autem oratio pro re illustris, copiosa, elata, culta, à vulgari consuetudine remota, plena sententiis grauibus, & ad rem accommodatis. Sed tamen dolor, & molestia orationem sæpe demittit,

Et tragicus plerumq. dolet sermone pedestri:

Ac

Telephus & Peleus, cùm pauper, & exul vierque,

Proiicit ampullas, & sesquipedalia verba,

Si curat cor spectantis tetigisse querela.

Ac differet famuli aut nuntij sermo à regis oratione, sed styli tragici natura, & lege semper aequè seruata. Carmen adhibebit iambicum senarium relicto tetrametro, quoniam illud desultorium, hoc statarium

rium magis videtur. Iambus enim orationi simillimus est, & in communem sermonem sponte sepius interuenit, minorque in eo harmonia, quam in aliis sentitur. Quare hunc socci (ut inquit Horatius) cepere pedem, grandæque cothurni,

Alternis aptum sermonibus, & populares

Vincentem strepitus, & natū rebus agendis.

In interdum tamen chorus præter iambris etiam versus illos admiscet, qui aut saltationi aut melodiae magis idonei videntur. De melodia tum, cum de choro dicitur. At apparatus, scenæ inquam, & histrionum ornatus primò agrestis & incultus fuit, postmodum persona, palla, cothurni, ceteraque id genus insignia reperta sunt, teste Horatio:

Ignotum tragicæ genis inuexisse camenæ
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis;
Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.

Post hunc personæ, pallæq. repertor honestæ

Æschylus, & modicis instruit pulpita tignis,

Et docuit magnūmq. loqui, nitiq. cothurno.

& primū quidem scenæ à ramis & frondibus fiebat; unde ab umbra nomen accepit; deinde magnificè ornata fuit extructis mœnibus, turribus, & palatiis prætoris. Cuius medium regibus dabatur; dextera peregrinum aliquem aut nuntium emittebat; sinistra carcerem habere solita erat. Scenæ apparatus par esse debet habitus histrionum, & nostris temporibus (ut quibusdam placet) peregrinus, qui nouitate delectet. quam rem pictores in suis tabulis summo perè affectant. Vestimentorum genera

*Grammaticorum aliqui docuerunt: ego ad chora-
gum, ad quem pertinet apparatus. Ita verò appa-
ratus, & melodia tragœdiae necessaria sunt, ut me-
moriam, & actio oratori: quandoquidem sine his
tragœdia exhiberi non potest.*

De partibus Tragœdiæ.

C A P. X.

CONFICITUR autem eius magnitudo Pro-
logo, Chorico, Episodio, & Exodo, quibus ver-
bis Græcis, cum Latina desint, utemur. Prologus est
tragœdiæ principium; cui datae sunt partes fabulæ
aperiendi: in quo præerita actiones enuntiantur,
& ad reliquam fabulam aditus, & munimen in-
struitur. Equidem actio tragœdiæ cum unius diei,
vel ad summum duorum spatium terminetur, ea quæ
antecedunt, recensenda in primis sunt, è quibus actio
pendet. Persona, quæ inducuntur in prologo solum
huius ergò, ἡ προαγγελλομένη, vel προαγγελλομένη nomi-
nantur. Ne tamen existima prologum tragœdiæ
eiusmodi esse, qualem in comædiis videmus; eum
videlicet, quo vel defenditur, & commendatur per-
sona pœtæ, vel argumentum fabulæ explicatur. nam
eiusmodi prologus à fabulâ diuisus est; neque ullam
imitationem habet; eoque tragici Latini & Græci
numquam vsi sunt. nec si quis utatur, eum esse re-
prehendendum puto. Nemo enim prohibet antequam
res agatur, aut pœtæ personam commendare, aut rei
argumentum exponere; quo & amicus & atten-
tius fabulâ spectetur. Finitur autem prologus in-
gressu

gressu chori in scenam, quamquam & ipse chorus aliquando prologum facit. Exodus, sine exitum appelles, post ultimas chori partes est, fabulae solutionem continens: quam eousque perducendam diximus, donec possit ex se aptè dissolui. Quicquid autem inter prologum & exodum est, præter choricum, Episodium appellatur; non quia sit digressio, sed locus digressionibus maximè opportunus. Prologus enim fabulam aperiens, & exodus dissoluens minus commodè digressiones admittunt: quamuis in prologo & in exodo, ac post ipsum exitum interdum aliqua episodica, sed breuiora quidem illa, cernantur. Choricum est pars ea in qua chorus cantat certis quibusdam locis & interuallis interpositus, è sacrificiis in fabulas translatus. Eius est incerta origo. Sed primum ab Arcadibus, quibus omnia Musicæ principia adscribuntur, ex Dionysiacis tibi- cinibus Timothei & Philoxeni legibus (quamquam aliqui longè ante Philoxeni tempora id factum dicunt) institutum fuisse proditum est. ac primum $\mu\omicron\nu\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\pi\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\upsilon$ fuisse, deinde alteram personam adiunctam, ut interrogando & respondendo mutuo sermone delectarent; postmodum quatuor adhibitas, quæ illum in duo paria distinxerunt, $\chi\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$ nuncupata. Sed tandem auctus numerus est, & in ordines diuisus; qui, etiamsi ex pluribus constarent, tamen ipsum $\chi\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$ nomen retinuerunt. Ac sanè veterem chorum tragœdiae quinquaginta hominum fuisse accepimus, mox ab Aeschilo diminitum, quando Eumenides fabulam dedit; ac processu temporis ad duodecim redactum; postremò huic numero à

Sophocle tres additos esse, quamquam aliqui prius ab Aeschilo ad quindecim redactum affirmant. Qui cantum incipiebat, χορυφαῖος dicebatur. huic verò proximus ὑποσώτρης; tertius ἑπίσώτρης. Ac χορυφαῖος contentiore vocis sono (ut est apud Laërtium) utebatur; quem subsequentes alij remissione & temperato excipiebant. At qui curabat res choro necessarias, choragus, quasi dux chori, vocabatur; ad quem etiam apparatus fabulae pertinebat. Constat autem chorus non ex regibus aut ducibus, sed ex plebeis senioribus aut iunioribus, mulieribus aut viris, agricolis aut militibus, civibus aut peregrinis, demum cuiusvis aetatis, sexus, conditionis, officij: quandoque etiam ex inanimis, & mutis: quibus orationem poeta vi quadam sua tribuit. Scenam verò ingrediebantur vel terni quinquepartito agmine, aut quini tripartito, nonnumquam etiam sigillatim, & δεξιότατος, qui à dextra collocabatur; qui à sinistra, ἀριστεροτάτος dicebatur; & à latere, λαυροτάτος. Stansq; in orchestra eo modo disponebatur, quo rectè vel ingrediens, vel exiens incedebat; eo mirum modo, quo acies instruebatur. Quos choros quadratos vocabant, & χοροσώτριον, cum staret, & πύποδον, cum accederet, & ἐξόδον. Vbi scenam ingressus est, numquam interim totus discedit; sed interdum altera parte pro scena remanente, altera actores sequitur, qui se intra recipiunt. Actus interdum canit, movetur, gestit, & salit ad tibias admixta & versuum & tractuum varietate: interdum chori partes pari habitu sibi aduersa inter se colloquuntur. Quæ dimidiatum chorum δὲ χορίαν:

partem

partem verò chori ἡμυχόριον; at chori responsum ἀντιχόριον appellant. Post quemq; actum, quinto excepto, spectatores intuens alloquitur, ne qua cessatio in theatro oriatur, qua populum à spectatione abducatur. Aliquando etiam cum actoribus tamquam actor colloquitur, ne cum semper in scena sit, penitus otiosus videatur. Ac cum aliquem ex choro pro quarto actore dicere necesse est, παρασκήνιον dicitur; cum autem quartus actor interpellat, ἀπαρχόριον; hoc quia extra chori propositum; illud quia est à scenica materia diversum. Atque etiam interdum chorus unius personæ vicem subit, ac tunc unus ex choro loquitur; interdum poëta, ac tum præsertim, cum totus canit. Ergo non semper canit, sed interdum totus, interdum dimidiatus, interdum unus ex choro cum actoribus loquitur; sicut ipsos actores videmus interdum & loqui cum choro, & inter se his versibus uti quibus chorus uti solet. Illud etiam à choro frequenter usurpatum videmus, ut post longam orationem duos iambicos apponat. Licet enim choro quodvis genus carminum usurpare, sed tamen aliqui anapaesticorum, aliqui trochæicorum observantiores extiterunt. Hac in universum de choro dicta sint. nunc de choro tragiæ speciatim magis loquamur. Eius plures sunt actiones. Πάποδος ingressum continet chori in scenam saltantis simul & canentis; etsi non iidem, ut quondam aliàs fiebat, saltarent, & canerent. Ἐξοδος discessum habet chori è scena. Ἐπίπλοκος est, in quo stat; nec movetur chorus; tum cum fatibus calamitates incipit explicare: χοροσκόπος, vel choricum statarium appellare

quibusdam libuit. Quem cantum Aristoteles idcirco sine anapæstis & trochæis confici voluit; quoniam hi pedes in saltatione maximè adhibentur. Κομῶδες est postre:na, sed non semper necessaria chori actio cum his qui in scena sunt, infelicitatē suam vel alienam, priuatam vel communem deplorantis, exodi propria, qui fabula calamitatem & commiserationem comprehendit. Quod sit autem chori officium vnus Horatius pulcherrimè describit:

Authoris partes chorus, officiūque virile
 Defendat, neu quid medios intercinat actus,
 Quod nō proposito cōducatur, & heret apte.
 Ille bonis faueatque, & concilietur amicis,
 Et regat iratos, & amet peccare timentes;
 Ille dapēs laudet mēsa breuis, ille salubrem
 Iustitiam, legēsque, & apertis otia portis.
 Ille regat cōmissa, deōsque precetur, & oret,
 Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Canendi verò genus illi est submissius, minus concitatum, luctuosum, & triste, deplorandisque miseris cō calamitatibus accommodatum. Quo cum principio simplicioribus numeris & modis cantus suos moderaretur, deinde accedente artis elegantia varios fines & modulatos axes adhibuit. Hinc Horatius,

Tibia nō vt nunc orichalco iuncta, tubæque
 Æmula, sed tenuis, simpléxque foramine
 paruo
 Aspirate, & adesse chonis erat utilis, atque
 Nondum spissa nimis cōplere fedilia flatu.
 Cuius cantilena rationem ego totam Musicis relinquo: di-

quo: dicamque de saltatione solum hoc quod primum in laeuam mouebatur, qui motus $\epsilon\text{po}\phi\eta$ dicebatur; tum inde ad dexteram reuertens eadem vestigia totidem numeris & paribus interuallis repetebat, cui nomen erat $\alpha\text{v}\tau\iota\varsigma\ \rho\omicron\phi\omicron\varsigma$; postremo hoc spatio absoluto consistebat: & quoniam stans à superioribus diuersa accinebat, id $\epsilon\text{v}\omega\delta\delta\epsilon$ appellabatur. Sed non semper istæ leges obseruatae sunt. nam in tragicis choris sæpè est sola $\epsilon\text{po}\phi\eta$, quod in imitatione magis, quàm in simplici narratione versentur. Ergo reliquæ partes tragædiæ tantummodo versus, choricum vero cum versu cantilenam habet, & certis quibusdam locis etiam saltationem. Altera est tragædiæ in Protasim, Epitاسim, Catastasim, & Catastrophe ab illa altera nominibus magis quàm re dissimilis distributio. Nam Protasis, in qua summa rei explicatur, cum Prologo consentit; & Catastrophe, quæ negotij conuersio est, idem quod Exodus valet; Episodium vero in Epitasi & Catastasi inesse intelligitur; illa turbas excitat, aut intendit; hæc res permiscet, sic dicta, quod nimirum in ea stet fabulae status. Nonnulli tamen cum Epitasi Catastasim coniunxerunt. Ac Protasis & Catastrophe modo inter se differunt, cum utraque negotiosa sit. Nam catastrophe turbis exilia & mortes adiungit. Quare in fabulis verè tragicis sedatiores principia sunt horribiles exitus: secus in mixtis, velut in Comædiis, vertuntur omnia in tranquillitatem non expectatam. Tertia est Latinorum diuisio in partes quinque, quas à communibus actionibus Actus appellant: quippe agentes, & loquentes in illis persona in-

sonæ inducuntur; & à numeri ordine cognomen indiderunt: eâsque nec augeri, nec minui posse monet Horatius,

Néue minor quinto, neu fit productior actu
Fabula, quæ posci vult, & spectata reponi.

Est autem actus integra quedam pars fabulae pro diuersa sui ratione continens varias actiones. Qui verò actus finierit esse portiones illarum partium in quas tragœdiam supra diuisimus, non satis notarunt neque prologum semper totum primo actu concludi, & actum quintum interdum equalern esse catastrophe. Itaque pars exodi non erit. Ac sanè chorus actum ab actu secernit; incipitque post primum canere, desinitque post quartum. qui verò in quinto est, pro iusto choro nõ habetur. Et sæpe tamquam iude: breui aliqua sententia, quid factum sit, declarat. quod obseruatum à Græcis Seneca ferè neglexit. Atque apud Græcos interdum sunt plures chori, interdum etiam pauciores; sic ut Latinorum istam actuum rationem minus tenuisse videantur. Ad hæc actus habet quoque partes suas; quæ scenæ dicuntur à frondibus & ramis; è quibus adicula fiebant: unde alia atque alia facies vicissim cernebatur. Scenæ verò alicuius personæ vel discessu, vel aduentu internoscitur; ac quandoque unam, quandoque duas, quandoque plures personas recipit. Verùm Horatius iubet in eadem scenâ ne quarta loqui persona laboret: non quod interdum quatuor actores induci non liceat, sed, ne firmænes perturbentur, cum tres colloquuntur, iubet ne quarta loqui persona laboret. Atque etiam chorus actorum congressus

congressus raro, & paucis interrumpit; actum sane id facit, cum duo tantum colloquuntur: sin tres simul fuerint, non prius loquitur, quam tertia persona omnino conticuerit. Nec uniuscuiusque actus eadem est magnitudo; sed ille longius producitur, in quos res grauiore aguntur, aut spectatores incundiùs detinentur. Verùm non pluribus decem scenis actum constare notarunt nonnulli; nec actores plures esse, quam quatuordecim. Nec semper necesse est actor intro se post absolutum actum recipere, & egredi cum inchoandus est; dum sic taceant, ut è proscenio recessisse iudicentur. Actorum nomina in scena proponebantur, & quo quisque ordine, & quas partes ageret, indicabatur. Ceterùm mihi Græcorum tragædiæ distributio magis probatur, quam Latinorum. Nam illi & pœna, quam Latini fabulam vocant, in membra dissimilia, & natura inter se differentia partiuntur; hi simpliciter fabulae magnitudinem secant in partes non vi distinctas, sed numero. Quod si velimus utramque conferre, actum primum ad prologum, quintum ad exodum, reliquos ad episodium, & choricum referamus: licet chorus actus distinguat, & interdum secundus aliquam partem prologi excipiat, & quartus exodi. Et ut cuiusque actus vim sigillatim notemus, primus habet totius rei breuem expositionem; in quo nonnumquam chorus ingreditur, & consistit, & prologum interdum exponit. quod Seneca penitus neglexit. Secundus initium fabulae aperit, quamquam & primus quandoque id facit. Tertius pericula demonstrat. Quartus quo res vergant declarat, vel aliquam

aliquam calamitatem affert. Quintus aut nuntiat mala cui euenerunt, aut fabulam miserabili fine concludit. Neque negauerim alios actus posse alia pericula & mala proferre; sed fabula propria calamitas quarto & quinto continetur. In quo ut ingeniosiores se poëta, sic actores industriosiores se conantur ostendere. Agebantur utem seriae tragædiæ sacris Dionysiis, Lenæis, Panathenæis; Satyrica uero Chytris. quare τετραλογία σατυρικὴ dicta est. de qua proximo libro dicetur.

Utra præstantior sit Tragædia, an
Epopœia. CAP. XI.

AT utra præstantior sit Tragædia ne, an Epopœia, magna est inter Platonem Aristotelemq; dissensio. Nam Plato, quoniam Epopœia sine ullis machinationibus & illecebris extrinsecus accersitis per se delectat, & humanæ uitæ uniuersam rationem describens eam uiam maximè docet, qua homines in Deos possint euadere; tragædia uero ad uulgarium hominum uoluptatem comparata nihil non agit quo spectatores uehementius commoneat; siquidem loca exornat, histriones inducit, cantus & saltationes admiscet; illam grauioribus & peritioribus hominibus gratiorem, hanc leuioribus & imperitioribus iucundiorem fore existimat. Contrà Aristoteles negat tragædiam idcirco postponendam esse, quia uidetur extrinsecus adiumenta petere ad delectandum: quoniam sine melodia & apparatus, qua potius histrionica artis sunt, ex se ipsa uim habet etiam

bet etiam ad mouendum non minimè. Neque omnem cantum, aut motum vituperari ait; cum & epopœia carmina sono quodam adhibito & gestu recitentur. At quantam obsecro gratiam habitura est tragœdia sine melodia, & apparatus? quæ quidem potiora sunt, quàm in oratore actio, & memoria: quæque fabulam minus fortè per se pulchram ita sæpe commendarunt, ut in uniuerso consensu frequentè plausum excitauerint. Sed esto, dicit Aristoteles, epopœia tragœdia hac in re præferatur, quòd extrinsecus adiumenta non querat; tamen postponenda, quia tragœdia habet eadem omnia quæ insunt in epopœia, fabulam inquam, mores, sententiam, & dictionem, & quia sit agendo, quàm legendo illustrior & euidentior, & quia citius & plenius finem suum consequitur, & quia simplicior est, magisque uniformis; nam sumi possunt ex epopœia actionibus fabularum aliquot argumèta, non item ex tragœdia. Nihilominus summorum virorum sententia epopœia copiosius & ornatiùs genera sua persequitur; ac fabula partes maiore artificio, & industria componit; nec, licet multas actiones comprehendat, quibus opus suum ornet & augeat, pœsim tamen multiformem reddit. Verùm in tragœdia melodia & apparatus multũ præstat: quòdque breuior sit, quàm epopœia, temporis ratio facit: quoniam spectator in scena diutius non potest detineri, eademque ratione episodica pauciora & breuiora intexit: alioquin, si plura episodica interpone-
ret, minus perspicua, minusque secum consentiens esset. Tamen mihi persuadeo (neque enim tantus ipse

ipse sum, qui tantorum hominum litem per me possum dirimere) Aristotelem aut desiderio placendi Atheniensibus, quos tragœdiarum spectatio summo opere delectabat, aut studio dissentiendi à præceptore suo Platone, cui in plerisque philosophiæ decretis aduersatus est, epopœia tragœdiam prætulisse. Et de utraque iam certè satis.

De origine Comœdiæ; deque eius generibus. CAP. XII.

NUNC de Comœdia dicendum est. Comœdia à rebus diuinis non secus atque tragœdia ortum habuit. Eam aliqui ex Ithyphallicis profectam volunt. Sanè olim Athenienses cum è genitalibus laborarent, quod Bacchi signum à Pegaso quodam allatum ex oppido Bantina, cui nomen Ἰαθῆρας, minore cultu & honore exceperant, multis frustratis remediis, tandem ex oraculo pericias, atque in eorum fastigio coriaceum genitale, quod φαλλὸν Græci vocant, tum publicis in locis, tum priuatis in aedibus erexerunt; circum quod & conuicia, & ridicula & turpia quadam, & obscena cum tripudiis canebantur & agebantur. Unde & sacra, & carmina φαλλικά dicta sunt. à quibus deinde orta Comœdia est. aut è sacris Νόμῳ Ἀπολλίνης, quæ ob frugum prouentum fiebant. Nam rusticorum chorus circum aram primùm, deinde circum vicos & pagos cantando exultabat; & maledicta tum in se inuicem, tum in alios contorquere solebat; postremò ciuitatē nocte plausibus ingressus, & vultu fecibus inqui-

inquinatus carpere ciuium facinora, & scelera incepit. qua res cum utilis reip. videretur, quòd ob illorum maledicta ciues à malefactis abstinerent, facultas data est, ut interdum liberè idem agerent; atque his, qui se hac in re exercuissent, hircus, quod tragicorum premium erat, propositus fuit. Sic à rusticis ad urbanos pòetas Comœdia transiit: illisque ciuitatis magistratus publicis expensis chorum subministravit. Quae res gestae feruntur belli Peloponnesiaci tempore: quo Atheniensium reip. populo administrante, Susario, vel (ut alij legunt) Samnyro Rullus, Connis, Magnes, Cratinus pòetae comici extiterunt. Quas ob res Athenienses Comœdiam suam esse confirmant. At Megarenses tam ij qui sunt in Grecia, quàm ij qui in Sicilia, suam aiunt; tum quia Epicharmus Siculus & Phormus Syracusanus, qui primi rectam comœdiae speciem inuenisse traduntur, & quam ab antiquis rudem acceperant poluuisse, longè ante Connida & Magnesium fuerunt; tum quia $\mu\epsilon\gamma\alpha\rho\alpha$, unde comœdia nomen defluxit, vox Megarensium propria est. Nam Athenienses pagos $\delta\eta\upsilon\sigma\varsigma$, non $\mu\epsilon\gamma\alpha\rho\alpha$, vocant; nec $\delta\ \pi\alpha\upsilon$, à quo $\delta\ \pi\alpha\upsilon\alpha$ derivatur, sed $\mu\epsilon\gamma\alpha\rho\alpha\rho\epsilon\upsilon$ dicunt. Itaque Siculis, qui primi fabulas constringere docuerunt, ortum, cultum, & laudem Comœdiae adscribunt. Nec quo pacto adoleuerit, aequè de comœdia; atque de tragœdia compertum habemus; quoniam diu neglecta (ut scribit Aristoteles) latuit: quippe cui serò à magistratu, quem $\alpha\pi\chi\omega\rho\alpha$ vocabant, chorus datus est, non propter studium maledicendi; sed quia seriùs placuit, quàm tragœdia. Est autem

dari chorum, aere publico sumptum fieri in chorum. cuius numerus cum satis magnus existeret & choragi, ac coryphæi artis Musicæ peritissimi non paruo pretio conducendi essent, tantis impensis non sufficiente pœta, illi pecunia publica ex arario erogabatur. Nec atas una est veteris Comœdia. Nam sub Susarione, cuius nomen inter comicos priscos primùm celebratur, Comœdia rudis & inconcinna fuit. tum Cratinus partes distinxit, & numerum personarum definiuit; postremò Aristophanes eam limavit. In qua, præter hos, quos nominavimus, etiam Eupolis, Crates, Archippus, Plato, Theopompus, Phrynichus, Stratis, Teleclides, Pherecrates floruerunt. Omnium verò præstantissimi, sed inter se dissimiles. Eupolis, Cratinus, Aristophanes habitii sunt. Eupolis gravis, & cum venustate fictarum personarum acerbus; Cratinus acer, & apertus; Aristophanes cum risu mordax. quorum omnium scopus unus fuit mordendi & irridèdi. Quæ mordax irrisio chori maximè propria tunc cœercita fuit, quando reip. Atheniensium administratio ad triginta tyrannos redacta est; qui iniquo animo ferentes publicè reprehendi, legem promulgarunt, qua omnibus liceret in iudicium eos pœtas accersire, à quibus iniuria affecti fuissent. Eupolidis quoque mors non parum licentiam pœtarum repressit: qui ab Alcibiade, contra quem τὸς Βάρτες scripserat, in mare precipitatus est imitatus fabulæ suæ nomē. Hanc comœdiam, in qua non licebat quemquam nominatim reprehendere, mediam appellarunt. quod nomen tunc impositum est, cum novæ comœdiæ appellatio

pellatio instituta fuit, vetere posterior, noua prior, sed veteris similior; quoniam *καταβάσις*, contra poëtas non omiserat, & quasi ius quoddam reprehendendi etiamnum retinens vitia ciuium ἐν ἀντι-*ῶσι* vellicabat. Quo in genere cum his quos modo memini, etiam præstiterunt Antiphanes, Stephanus, Philippides, Strato, Anaxilas, Mnesimachus, Epicrates, Ambraciota, Nicostrates, & Plato veteris Comædiæ scriptor. Sed cum etiam trœdia hæc Comædia in suspicionem simultatis & odiorum venisset, omnem maledicendi libertatem amisit choro penitus tacere iusso. Itaque Horatius,

Successit vetus his Comædia nõ sine magna
Laude, sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignâ lege regi. Lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Tunc igitur fictis argumentis & personis, iocisque & salibus ad delectandum admixtis communem vitam & mores imitari cœperunt Alexandri magni temporibus. Ad quam nouam Comædiam fabricandam Aristophanis filium Menander & Philemon tamquam regulam secuti sunt. Quamobrem tria Comædiarum genera traduntur, vetus, medium, & nouum. Differt autem à veteri noua, quod illa sæpe vera, hæc ficta sumit argumenta; illa mordax maledica falsa ad irridendum & cauillandum ansam ex qualibet re captâs, hæc sine vlla acerbitate festiua est, habens tamen interdum, sed rarissimè, quosdam quasi reprehensionis aculeos, quibus sine contumelia pungit; illa multa carminum genera permiscet, hæc solis iambicis & trochaicis ac ser-

mone magis populari utitur. nec in easdem partes actusue distinguitur. Et suos quoque poetas habuit Diphylum, Philippidem, Posidippum, Apollodorum, Philemonem, & qui omnium praestantissimus iudicatus est, Menandrum. Apud Latinos quis fabulam primus ediderit, non satis clarum est. Verum anno ab urbe condita 400, T. Sulpitio Potito, & C. Licinio Stolone Cos. cum anno ante civitas peste laborasset, e carmine Sibyllino ludi scenici instituti sunt, & ludiones ex Etruria aduocati; quos ea gens histriones appellat. Hi motibus pro ea etate non incöcinnis, taciti ad tibicinis sonum saliebant: tum rusticos Italos emulati, qui Gracorum more perfectis sacris rusticana quaedam dicta ad risum excitandum in se inuicem iactabant, alternis versibus dictis à Fescenina urbe Etruria fescenini se ipsos mordere nullum insectantes nominatim (cum id ante xij. tabulis cautum esset) neque interim obscenis & impuris verbis parcentes. Fescenini deinde sensim è scena abierunt, & fabulae ceptae sunt agi, quae sine ullius offensione placerent. Ac primus Latinis versibus iusta magnitudinis fabulam more Graeco fecit Linius Andronichus libertus Salinatoris anno ab urbe condita 514. Appio Claudio Cæci F. Sempronio Tuditano Cos. aliquot annis antequam primum bellum Punicum confectum fuisset, multosque in scribendis Comædiis in sui studium & imitationem conuertit, Nauium, Plautum, Cecilium, Ennium, Terentium. Dicta verò est Palliata Comædia, quae argumento Graeco utebatur, ac Gracorum more pallium actoribus induebat; cu-

bat; cuiusmodi sunt Terentij, & Plauti fabulae: Togata verò, quæ ex Romanis rebus argumentum petebat, inducebatque Romanorum more histriones togatos. Et togatarum nobilissima erat prætextata, quæ principum virorum actiones effingebat, dicta à prætexta magistratum Romanorum indumento. Ac C. Melissus Spoletanus Mæcenatis libertus bibliotheca in porticu Octaviae ab Augusto præfectus, quasdam fabulas dedit, (ut est in libello De claris Grammaticis) quas Trabeatas appellavit, aut prætextatis simillimas, aut opinor easdem: siquidem trabea vestis est dignitate prætextata non satis inferior. Illæ autem minus illustres erant, in quibus privati Senatores cum togis inducebantur. Verùm quæ popularium hominum negotia complectebantur, non à vestitu dicta tunicata, sed à tabernis in scena exiunctis, tabernaria, palliatis omninò exprimentes, à togatis rerum & personarum humilitate disiunguntur. At ab Atella Oscanorum oppido, Atellana Comædia vocitata est, tota dicax, & iocosa, quandam Satyrica imitationis habens similitudinem: quæ in ipsa verborum acerbitate nihil præter risum aucupabatur, & fescenina carmina plena iocis petulantioribus inter actus inferebat. Addunt aliqui Rhyntoniam à Rhyntone Tarëтино quodam histrione, aut pœta (si is est cuius meminit Athenæus libro tertio) nominatam. Ceterum planipedes fabulas aliqui arbitrantur eas esse quæ ob argumēti humilitatem neque cothurno, neque socco utebantur, sed earum actores plano pede incedebant. Alij Mimum, & Planipedem idem esse putant. Mimus

autem est rerum vilissimarum & leuium personarum crebra imitatio. Alij sic appellatas existimant, quia non in scena suggestu, sed in plano agebatur. Alij non modo mimos, Satyras, & Comœdias, verum etiam eas tragœdias planipedes appellant, quæ neque aguntur in prosœnio, neque cothurno, neque socco, neque ullo calciamenti genere vtuntur. Mihi placet appellare planipedem fabulam, non quæ humi sine ædificiis, sed quæ nec cothurno vt tragœdia, nec socco vt Comœdia, sed nudis pedibus agebatur. Adhac quadam Comœdia dicuntur motorie, siue turbulenta & negotiosa; in quibus res sunt magis perturbata; vt Adelphi, Phormio, Heautontimorumenos; contra quadam Statarie; cuiusmodi Pseudolus, Trinummus, Hecyra, & Asinaria est. Addunt aliqui medias, quæ vtriusque generis participes sunt. Atque harum alie plus quietis, vt Aulularia; alie plus habent motus, vt Eunuchus. Illa verò in veteres Andronichi, medias Pacuuij, nouas Terentij non à rerum natura, sed à dictionis stylo, & tempore ducta diuisio est. Nos eam rationem Comœdia trademus quæ vsitata est; quàmque præstantissimi pœtarum maximè obseruarunt.

De notatione, & definitione Comœdiæ.

CAP. XIII.

COMŒDIAM nonnulli ex ἀπομεικτω, ἢ γὰρ ἀδύω, vel ἐν ταῖς ὁδοῖς interpretantur, ex cantilenis, quæ post commissationes canebantur. ἀπομεικτω est

Lex est lasciuia efferrī, petulantem esse, carminibus,
 saltationibus, & comissionibus indulgere: ἀδῶν
 Latine canere: ἐν τῶν ἐοδῶν ἐν viis significat. Nam
 rusticorum iuuenum in unū coacta multitudo post
 rem sacram, vel conuiuia, negotiis diurnis animo
 soluto siue heri, siue parentis metu tempesta nocte in
 viis exultando sese, & alios probris maledictisque
 petebat. Aliqui παρὰ τὴν νόμον, καὶ τὴν ὁδὸν ap-
 pellatam volunt, quia in vicis & pagis ageretur.
 Vtramque nominis interpretationem docti homi-
 nes commendant: sed priorem Athenienses, Mega-
 renses alteram magis probant. Finitur autem à
 quibusdam ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων
 ἀκίνδυνος περιόχη. Quam definitionem reprehē-
 dunt ij qui negant esse comœdiam absque periculo.
 Verum ego illos puto ἀκίνδυνον περιόχην dixisse,
 non quia res comica nullo in periculo versentur, sed
 quia exitus fabulae securitatem consequitur: licetq;
 serui, lenones, aut huiusmodi persona aliqua postre-
 mō damna patiantur, non tamen ea sunt in quibus
 uniuersum fabulae negotium vertitur. Nec in fitias
 eo latum exitum Comœdia aliquo dolore quandoq;
 perfundi, ut *Asinaria*, *Mostellaria*, *Phormionis*,
Casinae, *Persae*, non secus ac finis tragœdia, qui ex se
 tristis est, interdum aliqua letitia permiscetur: ni-
 hilominus si fabulae naturam, & frequentiorems
 usum aduertas, ut Tragœdiam *maestus*, sic Comœ-
 diam exitus hilaris magis decet, atque ut in tragœ-
 dia non est sine discrimine letitia, sic in Comœdia
 non est sine festiuitate discrimen. Mox reprehē-
 dunt, quod civilis & priuatae fortunae comprehē-
 sionem

sionem esse dicant, quando principes viros veteres comici vexarunt, & primarios reip. homines prætextata recipiunt. Verùm ea personæ si private non sunt, sunt tamen ciuiles. Omnes enim Athenienses, & Romani ciues dicebantur: apud quos nullus erat dominatus, sed æqualitas legum, utilitasque communis. At tamen ad tragædiæ definitionis normam si dirigatur, melius & proprius definiri sic poterit: Comædia est pœsis, quæ ad docendum vitæ consuetudinem ciuiles & priuatas actiones per agentes personas non sine iocis & salibus imitatur. Carmen non addidi, quia imperfecta est sine carmine pœsis. quamquam Crates primus dicitur Athenis soluta oratione Comædiam scripsisse. Cur igitur si ciuiles actiones imitatur, & carmen habet, Horatio non erit pœsis? An isto nomine dignam esse non duxit, quia rerum magnificentiam non haberet? quasi rerum grauitas, & amplitudo pœsim efficiat, non imitatio, & carmen. Iam ciuiles & private actiones ab epopœia, & tragædia comædiam seingunt: & agentes personæ adhuc magis ab epopœia ipsam distinguunt: iocis verò & sales etiam magis à Tragædia. quippe illa terrorem & commiserationem: hæc risum & lætiam parit. Saltationem & cantum prætermisi, tum quia chorus, penes quem ista sunt, nullus amplius est; tum quia etiam extra scenam nihilo minus est, dum legitur Comædia. Postremò finem eius ostendimus, humane vitæ doctrinam, & imaginem esse.

De forma Comœdiæ.

CAP. XIII.

ATQVE in Comœdia sunt eadem spectanda, que in tragœdia, fabula, mores, sententia, dictio, & apparatus; melodia excepta, que in noua Comœdia nulla est; nempe in qua nullus est chorus. Fabulam dice, non δ παῖνα (quod antea monui) sed ipsam imitationem, imitationisue figuram. Fingit autem comœdia res non portentosas, quales in epopœia frequenter narrantur, & in tragœdia interdum ostenduntur, non tragicas, hoc est, horrificas & luctuosas, non illustres & graues epopœia, pariter & tragœdia proprias, sed ciuiles & priuatas, captans ubique lepores & festiuitates. Itaque amores, lusus, conuiuia, ebrietates, dolos, furta, & huiusmodi alia comminiscitur. Hinc è pagis sumit Chremetes, & ex humili loco Thaides, & Dauos: in vniuersum vulgares, & populares homines inducit, quorum nomina rebus apta confingit. Regias personas numquam admittit: induxit Plautus in Amphytrione; tamen eam tragicocomœdiã appellauit. Sed & vetus comœdia præter dignitatẽ superos adhibuit, atqui hoc illorum religioni detur. Verùm enimuero personas, quas imitatur, nec ita probas effingat, ut perturbari, decipi, errare non possint; nec undiq. improbas, sed eius modi, quales humana ætas & cõditio ferre solet: ac ridiculas iocorũ & facetiarũ gratia sine ullius damno deformes & turpes adhibeat. tũ cõtentiones, & rixas ut plurimũ inter amicos, aut inter cõsanguineos et propinquos excites,

quo latiorē exitum sortiatur. multa tollat ex oculis spectantium, quæ aut turpia sunt, ut concubitus; aut indecora, ut parere; aut demum fastidium aliquod & offensionem allatura sunt, ut comissiones atque conuiuia: quæ vel in scena mox narrentur, id quod facit Chærea Terentianus de stuprata à se virgine; vel, si commodè fieri possit, intus aliqua voce edita extra exaudiantur, ut illud est apud Terentium, Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro. Agnitiones licet interdum intus fiant, ac deinde foris nuntientur, tamen si spectanda exhibeantur, plus admirationis & voluptatis habitura videntur; dum id rerum probabilitas, & natura patiatur. Illud ad decorum pertinet, ut, quoniam in foro & plateis comœdia, & de rebus quidem turpibus saepe agit, ne honestæ & pudicæ mulieres, præsertim puellæ, nisi fortè ut solùm demonstrentur, in scenam agentes inducantur: famulas excipio, quarum non tanti est honestas; & meretrices, quæ iam frontem perfricuerunt. Nec mihi Plauti exempla obicias, qui minus fuit in obscenis rebus, & indecoris verecundus; idemq; in iocis & salibus nimius ab Horatio notatur. Sanè ridiculis aspergenda & condienda comœdia est, cuius est festiuitas, sicut tragœdiæ terror, & commiseratio propria; sed liberali tamen moderatione etiam temperanda, ut non minus à graueribus hominibus, quàm à ciceris aut nucis emptoribus probetur. Fuerè tamen qui se totos ad risum compararint, magisque lepore, quàm elegantiâ placuerint: è quorū numero Epicharmum dicas: ad cuius exemplum properare Plantium Horatius

ratius scribit. Et Volcatius, opinor, ridiculorū gratia secundum à Cæcilio locum inter comicos Plauto tribuit, Terentio postremum: quia dum nitore & munditie studet orationis, minus festiuus & lepidus est. Atque hanc eandem ob causam existimo Philemonem Menandro prelatum fuisse: si talis fuit Menander, qualis Terentius habetur æmulus, & imitator Menandri. Verum doctissimi hominum iudicia longè alia fuisse, & æquiora; qui rerum naturam grauiore ratione perpendunt, non multitudinis sensu. De ridiculis, quæ deformia quadam sunt dicta vel facta sine dolore, nouitate, & admiratione animum iucundè mouentia, nihil à nobis dicitur, quoniam de illis à dicendi præceptoribus copiosius disputatum est. Et quæ de unitate fabule, & episodis in tragædia tradidimus, nullo hic pacto repetentur. Illud verò iam monuimus, Comædiam in exprimendis moribus potissimè versari, ac tragicos illos affectus, & ut verbo Græco dicam, τῶνδ' ἰν' ἠρρῆρῃ; tum vel simplicem esse sine agnitione, & peripetia, ut Plauti *Asinaria*; vel connexam aut sola agnitione, ut *Hecyra* Terentij; aut sola rerum inopinata mutatione, ut *Miles gloriosus*, aut utraque simul ut *Andria*: ac connexam simplici anteponi, & eam fabulam omnium optimam iudicari, quæ ex agnitione & peripetia connectitur. Et licet apud Latinos aliæ dicantur motorie, aliæ statariæ, aliæ mixtæ; & motorie statariis, & mixtæ omnibus præferantur; tamen, vel motoria, vel stataria, vel mixta Comædia sit, aliquo horum, quæ recēsumus, fabularum genere contineatur necesse est. Denique

omnium

omnium comœdiarum exitus trāquillus & incun-
 dus est. Et quāuis sit aliquando turbulentius, non est
 tamen illa sine festiuitate turbatio. De moribus &
 sententia iam alibi satis: de dictione solum hoc di-
 cam; eam neq. ita grādē ut tragica; nec demissam,
 ut mimica, sed temperatā, & suauē esse debere, pu-
 ram, & elegantē, vestitamq. simplici & mediocri
 ornatu: attolli verò cū aut grauior inest persona, aut
 dicentē ira exagitat. quemadmodū Horatius scribit,

Interdū tamen & vocem Comœdia tollit,
 Iratūsq. Chremes tumido delitigat ore.

præterea breuiorem, & magis concisam esse, quā
 Tragœdia; ac sententias rariores aspergere, easque
 maximè, quæ in cōmunionē vitæ posita sunt, & ad
 vulgarium hominū opinionem accommodatæ, atque
 in frequentiore vsu habitæ. quo in genere prouerbia
 siue adagia censentur. deniq. sonum refugere; ideoq.
 iambicos pedes (nam hoc carminis genere utitur:
 quamquam interdum trochaicū admittit; quod spa-
 tiis æquidollet iambico) dissoluere, & locis paribus,
 quæ tantū iambo & tribracho debētur, vel dacty-
 lum, vel spondeum, vel anapestum collocare, semper
 tamen postremam sedem occupante iambo. Quæ dis-
 solutio pedum à tragœdia neglecta fuit, quia carmi-
 nis grauitatem remitteret; nec à Grecis, qui dili-
 gentissimè carminum leges obseruarunt, sed à La-
 tinis vsurpata vel inertia & desidia, vel ne insur-
 gere ex cōmuni sermone nimium videretur oratio.
 Atque ut dictio rebus, sic apparatus personis conue-
 nire debet. de quo plerique multa scripsere. De me-
 lodia mox dicetur.

De partibus Comœdiæ.

CAP. XV.

TOTIDEM quoque sunt, & eadē partes Comœdiæ, quot & quæ sunt Tragœdiæ, Prologus, Exodus, Episodiū, dempto in noua comœdia Chorico. Prologus (vt dictum est) summam rei explicat: Exodus fabulam dissoluit. inter quæ locus episodiis & digressionibus aptus Episodium nominatur. De chorico pauca dicenda sunt, quæ ad comœdiā magis facere videbuntur. Atque Archontes quidā primus comicum chorū in scenam induxisse fertur viginti-quatuor personarum, distinctum in certa paria constituta ex quaternis; quæ *ἑτερά* appellantur. Cuius ad scenam accessio *πρόδος* dicta est; quo tempore *ὑποπόδιον* canebat; ingressus verò *ἔισόδιον*; hic causam dicebat, cur adesset. Tum aut stans cantabat, *στάσιμον*; aut narrabat rei euē. um; aut statim reuertebatur, & extra exhibat, cui rei nomē erat *μετάστασις*. sin rursus ingrediebatur, *ἐπιπρόδος*: si inde prolixius saltabat, *κόπος αἰ*; sin precipitius, *κομμάτιον* vocabatur. Chori μέλος dicitur, in quo loquitur de re ipsa: cum verò à proposita materia orationem ad spectatores conuertit, *ὑπαράβασις*, cuius partes septem traduntur, *κομμάτιον*, *ἀναπαισιμα*, *μακρὸν*, *σποδὴν*, *ἀντίσποδος*, *ἔπωδος*, siue *ἐπίρρημα*, & *ἀντεπίρρημα*. Est chorus simplex, ubi sine motu, sine parauasi, aut epirrhemate canit: est compositus ex his: demum eius è scena decessio *ἀποδος* nominatur, quando *ἔξοδιον* modulabatur. Quas leges, cum abolitæ iam sint, malo ex commentariis Aristophanis, & ab aliis scriptoribus peti, quam

quàm à me declarari. Alij alia ratione comœdiam in partes quatuor, quemadmodum & tragœdiam, in Protasim, Epitasim, Catastasim, & Catastrophen distinxerunt: Sed his quoque Prologum seu Prologium adiunxerunt. Verùm his Prologus est ea oratio quæ arte legitimam fabulam ad spectatores habetur: quæ vel pœta commœdatur, vel respondetur aduersariorum obiectionibus, vel argumentum fabulæ exponitur, vel hæc omnia simul aguntur. Vnde prologi quatuor genera statuerunt, συστατικὸν, ut est illud Hecyræ; ἀναστροφικὸν vel ἀναφορικὸν, ut Andriæ; ὑποθετικὸν, ut Aululariæ; μικτὸν. Et sicut postrema illa verba, Valet vos, & plaudite, non ab actore aliquo dicuntur, sed apud Plautum à grege, apud Terentium à Calliopio (non enim actores spectatores alloquuntur, ne non quasi serio agi fabulæ videatur) non aliter prologus qui ad spectatores confertur, ab ea persona recitatur quæ nullum habet cum fabulæ negotium. quamquam more suo apud Plautum Mercurius & prologum habet, & magnam fabulæ partem absoluit. Quamobrem iste prologus à Latinis solùm usurpatus, à Græcis aut ignoratus, aut neglectus, qui & addi, & demi pœta arbitrari potest, comœdiæ pars necessaria nullo modo est. Quòd si prologum fabulæ partem vis, cur non etiam argumentum facis? totius inquam fabulæ breuem comprehensionem? quod tunc adhibetur, cum neque in prologo, neque in protasi fabulæ explicatur. Protasis prima, & legitima fabulæ pars est: quæ etsi fabulæ summam exponit, non tamen finem ostendit, ut ex inopinato exitu fabulæ incun-

dior ex-

dior existat. Et licet ex argumento rerum ordinem teneas, tamen illa breui indicatione non tam animus expletur, quàm inflammatur. Epitasis est earum rerum quæ in protasi continentur, incrementum. In Catastasi res magis perturbantur. Catastrophe fabulam expedit res in meliorem fortunam commutans. Alij comædiam pariter ac tragædiam in actus quinque distribuerunt: qui non facile discernuntur, ubi nullus est chorus: & illos ait Donatus interdum dedita opera confusos, ne spectator ante exurgeret, quàm aulea tollerentur. Tu tunc absolutum actum putato, cum actores è scena ita cessasse creduntur, ut solum choro canendi locus datus esse videatur. Pro quo tibicen nunc actus intersecat, tum ut spectatores oblectet, tum ut ne qua cessatio in theatro exorta credatur. Atque interdum mimi inserebantur, & ipsi quandoque actores risus gratia extra fabulam alij, id effundebat, quod episodium supra diximus appellari. Tibiarum alie pares, alie impares, tum dextera & graues, tum sinistra & acutæ, sic quibusdam dictæ à lateribus, unde inflarentur. illarum usus est in rebus seriis, harum in iocis, utrarumq. in mixtis. Illis Romani quia essent graues, his barbari quia acutissima, in funeribus utebantur. Et apud veteres quoque dexterarum sonum acutum, sinistrarum grauem fuisse accepimus. Quapropter nonnulli Comædiam in diuerbia, seu scenas, in quibus actores versantur, & cantica distinxerunt: sed cantica cum ad musicam artem tota perineant, non video quæ ratione fabula partes constituantur. Actus in scenas diuiditur, ac
 rari simè

Tragœdia & Comœdia inter se conferuntur, quidque sit Tragicocomœdia explicatur. CAP. XVI.

ERGŌ tragœdia grandiores actiones fingit, & comœdia vero humiliores; quas ex se comminiscitur. Tum illa sublimi oratione cothurno innititur, hæc attenuato sermone socco ingreditur; illa sententiis grauis, hæc est ridiculis iucunda; illa vehementiores affectus, hæc leniores exprimit; illa mæsto, hæc leto sine concluditur; illa magnatum vitam fugiendam, hæc ciuilem, & priuatam optandam ostendit. Attamen utraque in agendo, non in narrando posita est; atque eundem habet imitandi modum; & eodem temporis spatio terminatur; totidem quoque partibus, iisdemque cõponitur. Quamobrem tragœdia & rerum grauitate, & orationis sublimitate comœdia præstantior est: comœdia vero, ut quæ rationem viuendi magis imitetur, tamquam speculum consuetudinis, & imago veritatis à Cicerone commendatur. Est præterea quoddam genus pœmatis ex utroque mixtum, quod Tragicocomœdiam vocant. est autem ea nihil aliud, quàm comœdia grauiores personas adsciscens, quod Plautus in Amphitruonis prologo videtur significasse illis versibus,

Faciam ut commixta sit Tragicocomœdia.
 Nam me perpetuo facere, ut hic comœdia,
 Reges qui veniant, & Dij, non par arbitror.
 aut est tragœdia, sicut aliqui volunt, quæ exitum

comœdiæ iucundum inquam, & tranquillum sortitur. Semper autem finis tragicocomœdiæ letus est. cuius non sanè alia dabuntur præcepta, quàm ea quæ tradita sunt. An verò ut tragicocomœdia, sic etiam fieri possit comicotragœdia, quæ miserabilem exitum habeat, si quis ex me querat, quoniam humilium personarum calamitas minus mouet, nec istiusmodi fabulæ vlla exempla cernuntur, non equidem facile affirmauerim. Sed ne curpiam fortè videar rerum nouarum curiosus inuestigator, ad reliqua poëmatum genera quæ supersunt declaranda pergamus.

IO. AN-

I O. A N T O N I I

V I P E R A N I

D E P O E T I C A

L I B. I I I.

De Satyris.

C A P. I.

ED de Satyra quidem, & Mimo
dicendum mihi prius videtur, quàm
reliquorum generum tractationem
persequar. Nam ad Tragediæ seve-
ritatem mitigandam introducti sunt
Satyri, & ad Comædiæ hilaritatem excitandam
mimi. unde mimus & Satyra profluxerunt. Sanè
quos Græci Satyros, vel Tityros, vel Silenos, aut
Panes, Latini Faunos, Siluanos, atque Incubos ap-
pellant. Dicti autem Satyri vel (ut Aelianus sen-
tit) $\pi\alpha\rho\alpha\ \tau\omicron\ \sigma\epsilon\sigma\eta\rho\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota$, quoniam sunt dicacissimi;
vel à salacitate, $\pi\alpha\rho\alpha\ \tau\omicron\ \sigma\acute{\alpha}\delta\upsilon$. Sic enim veteres sa-
lacitatem nuncuparunt. Tityri verò vel (ut idem
inquit Aelianus) à lascivis cantibus & procacita-
te, quæ Græci vocant $\tau\epsilon\pi\epsilon\rho\iota\sigma\mu\alpha\tau\alpha$, vel quoniam sa-
laces sunt, sic dicti à capra, quæ ab Aeolensibus ti-
tyrus dicitur, nihil est enim capra salacius. At
Sileni $\pi\alpha\rho\alpha\ \tau\omicron\ \sigma\iota\lambda\lambda\alpha\iota\upsilon\omega\upsilon$, quod est per iocum mor-
âere. Verùm Pan quasi rerum uniuersitatem em-
plectens in similitudinem natura formatus est.
Nam est illi vultus ruber, qualis est ather; &

cornua radiorum loco, quibus inter omnes celestes ignes solem tantum, & lunam armatam videmus; tum nebris stellata in pectore sidera; pars inferior hispida virgulta, arbores & feras; caprini pedes soliditatem terra; fistula calorum harmoniam & concertum; pedum recurvum in se ipsum se convertentem annum significat. Quos Satyros Plinius tradit animalia esse perniciosissima in subsolanis Indorum montibus (quæ regio Cartadulorum dicitur, tum quadrupedes, tum recte currentes humana effigie, propter velocitatem nisi senes aut ægros non capi; eosdemque à veteribus pro Diis silvestribus habitos fuisse, creditos à quibusdam semideos, quòd hominibus nature conditione præstantiores forent, Diis inferiores; quia post longum tempus aliquando morerentur. Et D. Hieronymus B. Antonium eremitam refert vidisse homunculum aduncis naribus, & fronte cornibus aspera, cui extrema corporis in caprarum pedes desinebant: & interrogatum, quisnam esset, respondisse, Mortalis ego sum unus ex accolis eremi, quos vano errore delusa gentilitas Faunos, Satyros, & Incubos appellat. In Dionysii verò, seu Liberi patris, vel Bacchi (idem enim Deus his nominibus notabatur) festis & ludis admiscebantur; quoniam illum per multas regiones lusu & tripudiis comitati fuisse dicerentur. Ac prodibant cum lancibus & canistellis omni genere pomorum plenis; quibus nymphas allicerent: contum etiam gestabant, & thyrsum cinctum hedera, quo incautos occulta cuspide ferirent: atque id generis venabula ferebant,

ferebant, quibus in exercitu Dionysij depugnasse credebantur, *ὑπαίτια διονυσιακά* nominata. Eorum ornatus erat ἀμφίμαλλοι χιτῶνες, hoc est, utrimque villosa indumenta: unde velut tacitis ambagibus plantandi artem & constipationem palmitum denotari existimant: cuius auctorem Bacchum esse testantur. Pellis aut hinnuli erat; quæ quia sine rugis tota corpori assidebat, ἰλάων nuncupata est; aut capra; quam propterea ἀίρην & τραγὴν appellarunt. Qui compriores videri volebant, cervina pelle, vel panthera; qui verò milites Dionysii, militari sago & tunica punicea, induebantur. At Liberi patris vestitus pro ratione personæ diversi coloris erat, florida lanula, pilosa tunica, puniceum vestimentum.

Quo pacto Satyri primùm in Tragediam immissi, deinde exclusi fuerint.

CAP. II.

TRAGŒDIA ut acerbitatem suam & tristitiam hilaritate aliqua & risu temperaret, Satyros induxit; qui ingenio miti, bibaces, illoti, petulantes, dicaces, lascivi & proclines à natura ad libidinem iocis atque facetiis spectatorum tristes animos interdum recrearent, & à severitate & maestitia ad festiuitatem & incunditatem traderent. Atque eo liberius id tunc factum opinor, quoniam argumenta fabularum non erant tunc omnium luctuosa; & fabule in Liberi festis agebantur;

bantur; quo tempore in omnibus scenis & spectaculis Satyri tamquam numinis illius socij & ministri inferebantur. Nec piget in hanc rem Horatij carminare ferre:

Carthagine qui tragico vilē certauit ob hircū,
Mox etiā agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tētauit, eo quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functusq. sacris, & potus, & exlex.

Quae quidem actio Satyrica solum choro constabat, & per ludum ac iocum canendo Satyri ad pungendum versus quasi aculeos emittebant; quòque expeditiores essent, nudi cum choro saltabant. Qui ex Tragædia finibus unà cum iocis & salibus (ut grauisissimus testis est Aristoteles) Sophoclis tempore exclusi fuerunt, asserentibus grauisissimis hominibus tragædiam dumtaxat heroum calamitates & infortunia recipere debere, quo amplius spectatores terrore & cōmiseratione permoueat. Quocirca neque Satyram tragædiæ partem puta, neque è Satyra ortam esse tragædiam; sed ad leniendam asperitatem tragædiæ olim Satyros admissos fuisse. unde fabulam Satyricam profectam esse existimo.

De fabula Satyrica.

C A P. I I I.

QUAE humilior Tragædia est reges & heroes, maxime verò è sua maiestate disturbatos, & ex magnificis tēplis & urbibus ad siluas & agros ab aduersa fortuna deiectos inducens: qualis est

apud

apud Euripidem illa (neque enim exemplum aliud extat) quæ Cyclops inscribitur: in qua Ulysses tempestate in Siciliam iactatus, ad siluestres homines, Satyrósque deuenit. Quo in genere Platinas Philiassius apud Græcos primus scripsisse dicitur. Ac sanè fabulæ Satyricæ argumētum perinde ac Tragediæ ut plurimum notum erat ex veteribus monumentis fabulisque desumptum. Satyricæ autem personæ ex ipsa appellatione diuersæ, ut refert Pollux, sunt; Satyrus canus, satyrus pubes, satyrus impubes, Silenus Bacchi pedagogus & alumnus; quem asino vehi solitum narrant poëta. Pappus, & ex utroque tamquam mulus Pappo-Silenus, fero aspectu atque terribili: qui peruicēti (ut quidam volunt) facibus ora tamquam agrestes homines prodibant in scenam frondeam, arboribus consitam, fontibus amœnam; & circa saltationes, potationes, conuiuia, & dicacitates ipsi mordaces, bibaces, hilares & iocosi versabantur. At sermo purus & simplex sine ulla turpitudine, quæ honestas aures offenderet, satyros decebat, & cum dignitate hilaritas, & sine scurrilitate dicacitas; Heroum verò sermo quadam cum grauitate temperatus, neque ita sublimis, ut nubes captare (etenim fortunæ immutatio dicendi quoque rationem immutat) neque ita demissus, ut è tabernis emigrare videretur: nihilominus heroum & satyrorum mutua colloctione fiebat, ut illorum oratio humilior, horum grauior appareret. Quibus de rebus Horatius,

Verùm ita risores, ita commendare dicaces

Conueniet Satyros, ita vertere seria ludo;

Ne quicumque Deus, quicumque adhibe-
bitur heros

Regali conspectus in auro nuper & ostro,
Migret in obscuras humili sermone taber-
nas,

Aut dū vitat humū nubes, & inania captet.

Ac paulò post,

Siluis deducti caueant me iudice Fauni,

Ne velut innati triuiis ac pæne forenses

Aut nimium teneas iuuentur versibus
vmquam,

Aut immunda crepent ignominiosaq; dicta.

An Comœdia Satyros habuerit.

C A P. I I I I.

EX qua satyra nonnulli putant veterem Comœ-
diam productam esse; quidam alij non produ-
ctam, sed in eam satyros admissos fuisse comicæ
procacitati satis opportunos; plerique non in vete-
rem Comœdiam eos, sed in mediam inductos; ut
cum nominatim reprehendere vitia non liceret, illa
satyri clam, & per iocum carperent. Aliqui non
receptos satyros à Comœdia, sed nouam quandam
rationem ad delectandum quaesitarum esse: qua dum
aliud agere viderentur, Satyrica irrisione improbo-
rum hominum mores & vitam insectarentur.
Quamobrem Donatum existimo mediam Comœ-
diam Satyra nomine appellasse. Nonnulli arbitrã-
tur apud Latinos primum quasdam satyras per-
brenes & ad iocandum & maledicendum compa-
ratas

ratas fuisse; post *Liuium Andronicum* iusta magnitudinis fabulam dedisse. Verùm neque ex *Vllius* viri grauis auctoritate, neque ex vlllo exemplo res nobis liquere potest.

De Satyra Latinorum.

CAP. V.

Sed è scena satyris exclusis Latini tamen eorum Smaledicendi licentiam retinuerunt: qui nouam quandã reprehendendi formam excogitarunt haud nimium ab illa irrisione satyrica discrepantem. Nam sola narratione contenti vel nominatim pleurosque mordebant. Quam libertatem posteriores sibi ademptam fuisse conuesti sunt; quod nomina fingere cogentur, aut nota & vsitata accipere, in quibus alios reprehenderent. Et cum iambs uterentur primo (siquidem & *Lucilij* & *Varronis* satyra quaedam legebantur hoc carminis genere conscripta) *Lucilius* deinde iambs in hexametros versus commutauit; quoniam hoc carmen narrationi satis accommodatum esset. Quam reprehendendi formam ab irrisione satyrica deriuatam Satyræ quoq; nominarunt: quamuis aliqui à satietate, aliqui à lege satyra, aliqui à saliendo dictam existiment. Hæc satyræ ignorarunt *Græci*, *Latini* totam asserunt; nam. De qua loquens *Quintilianus*, satyra, inquit, tota est nostra: in qua primus insignem laudẽ adeptus est *Lucilius*. Huius autem satyra proprium est vellicare & pungere, & quod maximè *Horatius* facit, ridendo rodere. Quamob-

rem in satyris Latinis ex veteri comœdia iudicium habendum esse plerique senserunt. Amat ironias, siquidem clam, & cum risu mordet: amat argumentorum varietates, nam instar satyri capripedis huc & illuc absque ordine & modo volitando exultat, unde satyram aliqui putauerunt à saliendo dictam fuisse. Hic uberem inuentionem posco, hic frequentes & acutas sententias laudo, hic reprehensionis vim & acrimoniam desidero: placet acumen dicendi, facetia, urbanitas. Ardet Iuuenalis, insultat Persius, irridet Horatius. Illi satyras, hic, quasi cum presentibus loqueretur, sermones, & quasi cum absentibus sermo esset, epistolas inscripsit. Præsertim verò ab omni fœditate rerum & verborum satyricus poëta abesse debet, ne dum animos purgare à sordibus velit, turpioribus maculis inquinet. Atque hic est satyræ finis (nam ad vitam rectè instruendam tota comparata est) à vitiiis reprehensionum stimulis absterrere: quos ut equiore animo excipias, iocis & risu illinit. Ideoque Persio abstrusam illam & penitus reconditam eruditionem obiciunt, qui intelligi minus curauit, dum aliorum mores & vitam ad virtutem & honestatem informaret. Iam satyræ dictio sermoni prior est, tenuis & humilis ac de medio sumpta, puritatem verò seruans, & mollioribus ac remissioribus numeris verba coniungens. In vniuersum satyræ puritatem & elegantiam in verbis, acumen in sententiis, in versibus aptam compositionem, in acerbitate iocum retineat. Cuius quidem partes, quæ ad certum numerum diducantur, nullæ sunt. Nam,

modò

modo aliquid dicat, sus de que decurrit; interdumque insinuatione, qua in animum auditoris commodius penetret; ac saepe abrupto & concitato principio utitur; ut stomacho in initiis commoto acrius deinde peruellat. Et licet abrupta principia sint, ad totius tamen corporis coherentiam pertinere debet: semperq; loco exordij aliquid esse necesse est, quod ad ea que sequuntur, facilem comparet beneuolung; auditorem. Atque illo principio Horatius,

Qui fit Mæcenas, ut nemo quam sibi sortē
Seu ratio de derit, seu fors obiecerit, illa

Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes.
id proponit, quod, ubi longa exemplorum enumeratione probauit, aptè concludit. Sit ne verò isthac Latinorū satyra pœsis, cum ad nullā imitationem spectet, ac res varias & diuersas complectatur, e- quidem ipse dubitauerim; nec pluribus repugnauerim, si secus alij senserint.

De Mimo. CAP. VI.

Ceterum quod ex Tragædia satyra, hoc est ex Comædia mimos. Nam sublato choro actus tibiis distingui, & interdum actores festiuitatis gratia ridicula quedam iactare cæperunt; quod supra diximus Episodium vocari; tum mimi inter actus admissi sunt à nimio motu corporis & gestu sic dicti: qui & saltabant, & sordida quedam effingebant, nihilque non imitabantur quo ridiculi fieret.

Quæ res cum mirum in modum placuisset, ex suo postmodum artificio extra comædiam laudem qua-
rere

rere voluerunt: factumque est poema, quod *Mimum* appellarunt. Quo in genere *Publius* quidam, & *Labrius* excelluerunt. Porro *mimica* personae sunt è foro, è tabernis, ex angiportis *caupones*, *coqui*, *meretricula*, & id genus alia, quae res vilissimas, & varias imitantur: dictaeque sunt *planipedes* (ut antè docuimus) quòd nudis pedibus incederent. Tradunt nonnulli *mimos* fuligine tinctos & agnitis pelli- bus amictos *canistros* gestare *serpyllo*, *violis*, *hedera* atque aliis floribus plenos, & ad numerum saltare, & procurrentes *obuium* quemque *subsannare* solitos fuisse; atque *Ithyphallis*, de quibus antea dictum est, *simillimos*. Est igitur *mimus* *ridicula* poësis ad excitandum risum quoduis genus imitans actionis. Sed egimus de his sanè pluribus quàm necesse esset: quoniam illorum cognitio satis obscura, parùmque ad rem ullam utilis est.

De Bucolica poësi.

CAP. VII.

Accedit Bucolica poësis, rusticana quadam *comædia*: siquidè personae humiles utraq. confingit, sed elegantiores *Comædia*, quae urbanae vitae imaginem & similitudinè depingit; rudiores *Bucolica*, quae rusticos homines & agrestes imitatur. Ad hac agèdo est *comædia* quandoque consimilis; cum pastores in scenam, quae ex frondibus fiebat, agentes & dicentes inducit: ubi adest interdum persona poëtae vel principij tamquam prologus, vel finis loco: velut ille *Calliopi* apud *Terentium*; qui postremis
 illis

illis verbis Valet vos, & plaudite, actam esse fabulam denuntiat. Atque aliquando ex poëta persona cuncta enarrantur. Nonnumquam etiam mixtum quoddam sit ex actiuo & narratioo genus. Narratiui est,

Prima Syracusio dignata est ludere versu.

Actiui,

Tityte tu patulę recubans sub tegmine fagi.

Mixti,

Pastorum musam Damonis & Alphesibœi.

Quibus imitandi modis aliquã cum ceteris poëtica generibus similitudinem & cognationem habet. Eius tamen origo incerta est. Nam aliqui Apollinem nomium, quando pavit Admeti regis armenta; aliqui Mercurium, cum pastor fuit; nonnulli eius filium Lauretum; quidam Pana, quem eundem pastorum Deum, & principem habent, bucolici carminis inuentorem existimant; quod Virgilius quoque videtur sensisse, dum inquit,

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt qui repertum opinentur eo tempore quo Xerxes Graciam inuasit. Tunc enim in siluis & montibus, quibus se metu abdiderant, Lacones rustici inceperunt de Diana Caryatide à Laconie vico Caria sic dicta versus canere; cuius sacra intermissa iam fuerant que à virginibus fieri consueuerat. Cõtrà aliqui longè antè asserüt: & quoniam lingua dumtaxat Dorica scriptum est, vel in Peloponneso, vel in Sicilia inuētum confirmant. Quin immo Siculi ut Comædiam, sic etiam bucolicam sibi vindicant, se-

*cant, feruntque Orestem à Scythia Dianæ signum
 secum deferentem in Siciliam tempestate fuisse de-
 latum, & in pago quem Tyndaridem vocant, il-
 lud collocasse, nautisque simul & pastoribus con-
 uocatis festum diem instituisse, quo Dea laudes
 carminibus celebrarent; eandemq; consuetudinem
 rusticis hominibus deinde permanuisse. Alij pro-
 dunt ante Hieronem, cum insula graui morbo la-
 boraret, ad leniendam iram caelestium ludos fuisse
 per agros institutos, quò liberioris & purioris aë-
 ris gratia sese contulerant. Dianam verò postmo-
 dum Luam appellatam, quòd morbum luisset. Alij
 Syracusis intestinis odiis pane diuulsis, & à mutua
 cade sobole viduatis decretum fuisse, ut Dianæ nu-
 men tamquam huius mali causa placaretur: quam
 agrestes homines donis & cantilenis mitigarunt,
 atque inde Lyam ἀπὸ τῆς λύειν vocauerunt. Alij
 non Luam, sed Phaselim nominatam docent, atque
 hoc nomen in Siciliam ab Antiphemo importatum:
 quamquam signum illud Dianæ, quod attulit Ore-
 stes, hoc nomen habuisse legi apud nonnullis. Is por-
 rò Antiphemus in Siciliam coloniam deduxit,
 ac Gelam urbem edificauit, & Dianæ ludos insti-
 tuit, quam in Mopsi memoriam, cuius frequens fit
 in carmine pastorali mentio, Phaselim iussit appel-
 lari. Nam Mopsus à Lario Argiuo Antiphemi
 fratre in montosam Colophoniorum regionem dux-
 colonie missus oppidum illic condiderat, cui nomen
 Phaselis imposuerat. Verumtamen à pestilentiae se-
 datione bucolicum carmen profectum videri potest
 ex his quæ victor aliis precabatur. Nam inter se
 primum*

primū certabant coronati, aut sedentes, aut stan-
 tes, aut gregem ducentes cum pedo, & pera omni-
 bus seminibus referta: tum victor victori panem,
 peram, utrem aufererat (nam pro vasis, capris, iu-
 uencis certare posterorum fuit opulentia) mox li-
 batione facta Musis ex utere Syracusas ingredie-
 batur, cuiūque limina & frugibus, & vino cum
 hoc cantu aspergebat, δέξαι τὰν ἀγαθὰν τύχην,
 δέξαι ὑγιάν, τὰν φέρομεν παρὰ τῆς ἕως, τὰν ἐνα-
 λίσσαστο τίνᾳ. Postmodum res in artem, & qua-
 stum transit: dictique sunt βουκοδίσαι, siue ludio-
 nes, aut λυδίαςαι. Inter quos ea tempestate Daph-
 nis longè excellit: cuius interitum pastores veluti
 sui principis funus magnificè honestarunt. Scripsit
 autem hoc carmine primus omnium Moschus, quem
 longo post interuallo secutus Theocritus Syracusa-
 nus superavit. Sed & Stesichorus Hymeneus pri-
 mus fertur Eclogas scripsisse nactus materiam ex
 fabula Daphnidis Mercurij filij, quem oculis or-
 batum memorant ob violatam fidem quam Nymi-
 pha dederat. Adeò res varia, & obscura est, ut
 quid sequamur incerti simus. Inter Latinos unum
 tantum Virgilium habemus, quem liceat imitari.
 Argumenta, & personæ sumuntur in hoc genere
 ex agris & siluis; cui potissimum à pastoribus no-
 men inditum est; cum etiam aratores, vinitores, oli-
 torésque recipiat; quòd otio præ ceteris abundantes
 cantilenis operam dare commodiùs possint. Sana-
 zarus piscatores eduxit: quam rem aliqui minus
 probant. Genus enim hominum istud est malitio-
 sum, & callidum, & confidens astutia: bucolico
 autem

autem carmine rudis, & agrestis vita exprimitur. Atque à diversis generibus pastionum diuersa quoque nomina deducta sunt. nam ποιμνικά ab ouibus, à capris ἀπόδια, à suibus σελώτια, & à bobus βουκολικά, quod animal quia maximum est, & pastoribus utilissimum, bucolicum carmen nomen est effectum commune & generale. Equorum vero mentionem Graeci nullam fecere. Theocritus sua carmina Idyllia diminutiuo nomine vel ob breuitatem, vel ob rei humilitate *παρα ταῖς ἰδν*, ut uolunt, *καὶ τὰς ἰδέας* ab imagine quam imitatio representat, inscripsit. At lectissima quaeque, & maximè concinna *ἐκλογαὶ* appellantur. Materia multiplex, uota, gratulationes, laudationes, obrectationes, altercationes, cohortationes, pollicitationes, conquestiones, gaudia, pompae, cantus, hilaritates, ioci, & amores: omniâque uideri debent ex agris nata, aut educata in agris. Instrumentum uero Musicum à sibilo Graeci *σύριγγα*, ab hiatu Latini fistulam nominarunt; *Πάνν* inuētum; quae aut ex arundine, aut ex cicutâ sit. Cicutam dico fruticem, cuius caulem vacuum docent, aut qui leuissima opera potest uacuis fieri. Ac primò quidem una dumtaxat canna constabat, mox altera adiuncta, tandem cetera, uel limo septem compacta fuerunt magnitudine impares inter se in aë similitudinem formatae, sed proportione pares. quam poëta pulchrè descripsit:

Est mihi disparibus septem cōpacta cicutis
Fistula.

At uerò cantio uel est *μονοπρόσωπος* cūm unus cantat, uel respondens. quae cantio respondens, si
certam

certam habet legem carminum, & numerū, à *μοι-
Cæia* nuncupatur (quamquam à *μῦθος* *Θαι* apud
Homerum est simpliciter respondere) sin legem nul-
lam & numerum seruat, proprio nomine caret.
Carmen autem hexametrum bucolici usurparunt,
quia narrationi aptissimum esset; nec satis ineptum
actioni, si non insurgat, & longiores orationis am-
bitus non requirat; ac præsertim cantilenis suis
valde accommodatum. In quo illud maximè com-
mendant, si prima & quarta sedes aliqua parte
orationis terminetur; maximè verò si dactylo pede
finitur: quale illud est,

Tityre pascentes à flumine reiice capellas.
Quam legem Theocritus diligenter observauit;
Virgilius non ita secutus est. Nec puta alia ver-
sum genera licere admisceri; quandoquidem à
Virgilio nusquam id factum reperias: & Theocri-
tus solum pentametrum hexametrum, illudq; & ra-
rò, & tantum in pastorum cantilenis adnexuit.

Quid Bucolica pœsis, & quæ eius,
& quot partes sint.

C A P. V I I I.

ERGO sic rectè finietur Bucolica pœsis, rusti-
carum actionum imitatio. In qua primùm vel-
ut in Comædia spectanda sunt Fabula, mores, sen-
sentia, dictio; nam cantus qui fit ad fistulam, non
semper adhibetur, nisi cum pastores cantantes in-
ducuntur; & apparatus qui ex arboribus & siluis

construitur, nullo ferè ingenio & artificio poëta indiget. Atque in fingenda fabula eadem præcepta seruentur quæ superius tradita sunt, ut simplex & una sit, licet digressiones admittat, sicuti apud Virgilium Melibæus Tityri vicem extollens suam deplorat. Sed nonnulli existimant à daryopnōc fingi oportere, ut aliud dicat, aliud intelligat, quemadmodum in Tityro Virgilium, eandemque in C. ydone, & in Alexi Augustum intelli: volunt. quod sæpe rectè, opportunè & ingeniose fieri potest; sed fieri semper debere negamus. Neque enim à summis illis poëtis, à quibus exemplia petenda sunt, hoc semper obseruatum videmus; & ambitiosa nimis & religiosa præceptio est. Illud iam præceptum est, ut nomina rebus apta fingamus, aut à bonis auctoribus ficta mutuemur. De moribus, & sententiis dictum est alibi satis. Dictionis pura erit, & demissa sine sententiarum acumine & gravitate, sine verborum splendore & ornamentis: quæ humilibus rebus conueniat. Cuius dictionis simplicitas Dorica linguæ propria videtur, sicut Attica sermonis elegantia. Virgilius tamen laudatam illam Theocrii simplicitatem aut noluit assequi, aut certè non potuit, seu quòd ingenio natus fuit ad grauiora, seu quòd Romanus sermo tantam humilitatem ferre non poterat. Nam quandoque sese attollit, atque inflat vehementius tum in rebus, tum in verbis, quamquam interdum aliqua cum præmonitione, ut

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.

& sub-

Et sublimiora dicturus è Sileni persona prudenter locutus est, qui recondita sapientia Deus habebatur. Itaque in siluis grandiore sono concinuit: Et rusticam tenuitatem apta gravitate ita quibusdam temperasse videtur, ut Theocrito, cui ab omnibus prima deferuntur, pulchriorem, Et iucundiorē prædicet. Iam bucolicam nescio qui in eclogas, tamquam actum in scenas partiuntur; nec pluribus quam decem eclogis constare posse aiunt, quoniam is numerus scenarum unicuique actui præscriptus est. At iste bucolicus actus quàm erit multiplex Et deformis, ex tot variis Et dissimilibus actionibus compositus? Et magnos illos poetas certum est ita scripsisse prout sese offerebat occasio. Ego duas partes huius poematis constitui posse arbitror, Principium, Et Narrationem. Nam in omni re aliquod debet esse principium, aut aliquid principij loco: reliqua narratione continebuntur, ni velis aliquid interdum in epilogi loco ponere.

De Melico poemate, siue lyrico.

CAP. IX.

RESTAT nobis ultimum genus poëtice, quod Melicum, siue lyricum appellauimus. Nam licet melicū id dicatur, quod est ad cantilenas aptum (siquidem μέλος Græca vox, ex qua melicum deditur, cantum significat; Et omnes poëta, quasi cantores, ab hac vocis deductione melici vocati sunt; immò etiam ars ipsa poëtica ex carminis suauitate

dicta est melica) tamen quod ad fidium & tibia-
rum modulationem maximè aptum est, hoc præfer-
tim nomine signatur. quale in primis dithyrambi-
corum & lyricorum carmen est. Tum etiam à lyra
præstantia, cuius inuentionem ad Apollinem re-
ferunt, lyricum nomen effectum est commune, cu-
ius significatio erat prior. Atque à cantu Græ-
cè μέλος, siue ᾠδή; à Latinis carmen; & à rerum
imagine ἔκδν, unde Idyllium; & à laudatione ac
votis ὕμνος dicitur. Ac quidem primò iambicis
versibus & epicis constabat. nam hymnos epico
carmine ab Orpheo & Homero scriptos legimus,
qui ad citharam canebantur. sed lyricus Alcman
è canticis hexametros sustulit: cùmque simplex es-
set, cæpit deinde maioris voluntatis & suauitatis
gratia multiplici adeò dissimilitudine numerorum,
& conformatione pedum variari, ut infinitas pro-
pè formas induerit. Quas formas Grammatici
pluribus verbis exponunt. Inuentum autem fuisse
ad Deorum, Heroum, & virorum preces
& laudes celebrandum antea diximus: unde Pin-
darius,

ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι
τίνα θεῶν, τίν' ἥρωα,
τίνα δ' ἀνδρῶν κελὰ δῆσομεν;

quem imitatus Horatius,

Quem virum, aut herosa lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio,
Quem Deum, cuius recinet iocosa
Nomen imago?

verum latius vires suas dilatando postmodum ad amores, comotationes, lusúsque defluxit. Hinc Horatius,

Musa dedit fidibus diuos, puerosque Deorum,

Et pugilem victorem, & equum certamine primum,

Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Quid autem ipse maximè posset, quidue potius sequeretur, scribens ad Agrippam ostendit,

Nos conuiuia, nos prælia virginum

Sectis in iuuenes vnguibus acrium

Cantamus vacui, siue quid vrimur

Non præter solitum leues.

In vniuersum quæcumque lyricis numeris colligari, & breui poemate concludi possunt, videntur in lyricam materiam posse cadere.

An vlla fit in lyricæ imitatio: quòtue lyrici poemæ is partes sint.

C A P. X.

AT videtur quibusdam nullam esse lyricam pœsim, quoniam in ea nulla est humanarum actionum imitatio: contra aliis videtur satis illam imitari, dum hominum mores & affectus exprimit; & quamuis interdum vera pronuntiet, tamen in singularibus personis, non secus atque Epœiam, & Tragediam, actiones effingere vniuersales.

sales. Sed rogo liceátne sine imitatione vel poëtam chori personam gerere, vel chorũ poët. e? aut rhythmo & cantu eundem chorum absque imitatione uti? Nec praterea, si grauem aliquam actionem imitetur, à Tragœdia & Epopœia non differet; nec si humilem & iocosam effingat, à Comœdia nihilo distabit. Nam vel hoc vno ab aliis distinguitur, quòd cum versu cantum simul & saltationem adhibet, alia verò genera vel nullum motum & cantum habent, vt Epopœia, vel diuersis in locis adhibent, vt Tragœdia, atque Comœdia. Tum modo solum poëta personam induit, quæ in Comœdia & Tragœdia nusquam est; modo alienas tantum habet, quod Epopœia non licet; modo & poëta & aliorum personas, quemadmodum epopœia, completitur. Ac quoniam ad laudationes & amplificationes quæsitæ est, amatque hilaritatem atque licentiam, digressiones illi & plures & liberiores conceduntur. Exemplo Pindarus esse potest, qui in amœniora sæpe loca vagatur. Quare dictionem pingit & expolit, ac verborum & sententiarum leporibus aspergit, multisque ornamentis, & coloribus illustrat. Ceterum principia habet libera, deducitque vnde vult, producitque vt lubet, ac suo arbitratu corripit. Pindarus ferè semper in suis canticis praluat, & sæpe satis longo principio vitur, & interdum alius initia repetit: non tam frequens est in exordiis Horatius, quæ etiam breuiora componit. Quidam aiunt non singulorum canticorum faciendæ initia, sed totius operis: quod probant

bant Horatij exemplo, qui ceteris odis illam pre-
posuit,

Mæcenas atavis edite regibus.

At quæso ille,

Quem virum, aut herosa, lyra, vel acti,

Et

Descende cælo, & dic agè tibia.

(ne longior sim multitudine exemplorum) nōrne
suis iniuris constant? Mox singula per se cantica sin-
gula poëtæ opera efficiūt: aut quem numerum can-
ticorum illi præscripseris? aut quam inter illa simi-
litudinem servare suseris? Verùm Horatius cū
multa simul cantica congregasset, primam illam
oden quæsi prologum preposuit, Et ille,

Exegi monumentum ære perennius,

quæsi exodo libros conclusit. Idēque postea rogatus
ab Augusto prioribus tribus libris quartum adie-
cit, atque Epodon appellavit, quoniam post alias
protulisset. Nam Epodos id est, quod post alias can-
tilenas Et hymnos accinitur. At vero Narratio,
quam ἐπειγυλιον vocant, nulla lege prohibetur ne
res gestas multorum annorum complectatur: ve-
rūm eo laudabilior fuerit, quo res brevius perstrin-
xerit, Et ornauerit copiosius. Illa quoque magna
virtus est narrationis, vim rerum, Et canentes
affectum exprimere. Postremo multa sententiarum
copia augeri, variis verborum floribus illustrari,
multis rerum ornamentis vestiri debet.

De Choro lyrico.

CAP. XI.

QUOD carmen in aliqua celebritate vel com-
 muni, vel priuata ad lyram canebatur à cho-
 ro, qui è quinquaginta iuuenibus iugenuis consta-
 bat; & in Cereris sacris è feminis, in Iunonis è
 matronis, in ludis secularibus è virginibus &
 pueris: illas castas, hos lectos vocauit Horatius.
 Donabatur autem tauro; vnde lyrici poeta τρωπο-
 φάροι appellati sunt. Sed hoc nomine Dithyrambi-
 cos solum appellari volunt nonnulli; iuuentam ve-
 rò lyrico victori fuisse propositam, quæ & immola-
 batur. Subinde chorus saltando ingrediebatur, in-
 terdumque reuersus egrediebatur; deinde in fo-
 ueam sese referens orbem repetebat; postremo ex-
 odium canens abibat. Aliter apud Græcos; pri-
 mum à dextera ad sinistram saltabat, imitatus su-
 premi celi reuolutionem, quod ab oriente in occi-
 dentem conuertitur: quæ saltatio à Græcis σποφῆ
 dicta est, nos appellemus conuersionem: tum à si-
 nistra in dexteram reuertebatur, sicut reliquorum
 siderum orbis ab occidente in orientem dissimili
 motu atque supremum illud cælum conuoluuntur,
 ἀντίσποφον Græci vocant, nos reuersionem; quæ tot-
 idem versibus, iisdemque quot quibusque strophe
 conficiebatur: postremo stabat. hæc quies ἐπαυὸς
 fuit nominata, alia versuum genera, quàm stro-
 phe, & plura, vel pauciora recipiens: qua quiete
firmitas

firmitas terra notabatur. Ea enim in media mundi sede collocata non mouetur. Quòd si ode plures conuerfiones atque Epodos habuiffet, fequentes precedentium rationem feruare tenebantur. Non igitur poëta lyricus agentem quemquam inducit, fed tantùm choro perfonam fuam imponit.

De Dithyrambico.

CAP. XII.

AC sanè lyrici poëmatis plura genera traduntur, Hymni, qui in Deorum laudes ad aras canebantur. Paanes, & ipfi Diis dicati in communi letitia, & gratulatione ob victoriam partam in prælio; Epinicia, quibus victores in certaminibus celebrabatur, cuiusmodi sunt Pindari omnia; Epipompeutica, qua in pompis cantari solebant, quale est carmen feulare; Scholia, qua in conuiujs lauro vel myrto coronati cantabant, virorum fortium laudes, & communes ſententias habentia, quibus ad virtutem alios inflammarent: ne alia genera commemorem, qua ſub melicam rationem ab alijs coguntur. Ad quam etiam Dithyrambicum referrem, niſi Cicero ſeparaffet: cuius tamen naturam inueſtigare difficilius eſt, quia nullum eius extat neque exemplum, neque præceptum. mirorq; eum qui negat Latinos hoc genus habuiſſe, quod Cicero ſcripſit magis tractatum à Latinis. Ait tamen Tzetzes Dithyrambicos eoſdem eſſe cum lyricis, verùm aliquanto & rebus & verbis grandio-

res; & à Baccho nomen desumpsisse, cuius facta & mores imitabantur: siquidem ille bis natus, semel è Semele, iterum ex femore Iouis, quasi δὲ Δύραξ ἐμείβων, vel ἐμείβων, aut à Nympharum acclamatione parturienti Iouis coxa δὲ δι πάμμα solue futuram, mutata liquida, δι Δύραμβος dictus est. Horum carmen multiplex & varium fuit, numerusque pro libidine incertus, sine ulla conuersione, non absimilis à numero Scheliorum, & Pæanum.

Quapropter illos lege solutos appellarunt. Dictio verò grauis, exultans, tumida, plena Baccho, & in componendis vocibus, producendisque sententiis audax, iactans ampullas, & sesquipedalia verba. Idcirco audacem dithyrambum Horatius, & μίξοβόων Aeschylus vocauit. Hoc carmen chorus Bacchum motu & cantu imitatus ad tibias canebat: quippe quæ imitationi aptissima essent; quæque acriorem sonum & vehementiorem funderent. Motus enim erat Phrygius vi sua concitatisimus, bacchantum maximè proprius; qui furore quodam in diuersa rapiébantur: Polyxenúmque tentasse τῦ δ' ὤπισθ' harmonia Dithyrambum accommodare, rapit' ἔργ' ab eius natura in ὄργῃ refert Aristoteles. Quam saluationem à Corinthiis primum inuētam & institutam fuisse Pindarus testatur illis verbis loquens de Corintho,

Ταὶ δ' ἰοῦσε πρόθεν ἐξέφανον

Σὺν βονδάτα χάριτες

Διθυράμβω.

Agentem verò boues Dithyrambum appellat, quo-

niam

niam premium quod Dithyrambis dabatur, hoc erat, quamquam aliqui tripodam fuisse affirmant. In hoc genere Ion Chius, cuius nomine dialogum inscripsit Plato, plurimum se exercuit: verum eius versus ut ambitiosos Aristophanes carpit. Hec habui quae de Dithyrambico dicerem. reliqua genera poeticae quae alij recensent, prudens omitto: quoniam aut nullis imitandi praeceptionibus continentur, aut illic quae traditae sunt rectè conformari possunt: & qui prima, & difficiliora genera didicerit, reliqua minus difficilia, aut similia commodè, & sine periculo persequetur.

FINIS.

HENDECASYLLABVM

DAMASI HEYMANNI

AD LECTORES.

*HVC, quotquot pariter seueriores
Musarum colitis choros sacrarum,
Et quotquot petitis suauiora,
Parnassi iuga montis experiri,
Aut pulchre Tragico indui cothurno,
Aut socco decorarier reiecto:
Candore hunc legite in clyto libellum
Quem dat Musa viri magis benigna:
Qui quo plus studio beatiori
Fructus afferat, hoc magis decebit
Cunctis carior esse, gratiorque.*

APPROBATIO.

Libellus iste De poëtica tractans à me infra scripto perlectus fuit, neque in eo quicquam deprehendi quod cum euulgari prohibeat : quod attestor

*Walterus vander Steeghen S. Theol.
Licentiatum, & Ecclesie Antuerpiensis
Canonicus, ad librorum
examen deputatus.*

